

Universiteit Gent
Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen
Academiejaar 2005 – 2006

De toegankelijkheid van initiatieven voor buitenschoolse kinderopvang.

Annelies Roelandt

Promotor: Dr. Michel Vandenbroeck

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van licentiaat
in de pedagogische wetenschappen, optie sociale agogiek.

Universiteit Gent
Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen
Academiejaar 2005 – 2006

De toegankelijkheid van initiatieven voor buitenschoolse kinderopvang.

Annelies Roelandt

Promotor: Dr. Michel Vandenbroeck

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van licentiaat
in de pedagogische wetenschappen, optie sociale agogiek.

De toegankelijkheid van initiatieven voor buitenschoolse kinderopvang.

Kinderopvang heeft naast een economische en pedagogische functie ook een sociale functie. Dit betekent dat het nastreven van toegankelijkheid een kwaliteitscriterium is. Uit de literatuurstudie blijkt echter dat toegankelijkheid in literatuur, onderzoek en praktijk weinig aandacht krijgt, zeker wat betreft de initiatieven voor buitenschoolse opvang (IBO's). In het theoretisch kader gaan we onder andere na waarom dit het geval is. De ontstaansgeschiedenis van de sector, gesubsidieerde vrijheid en globalisering zijn belangrijke verklaringen. We verduidelijken dat toegankelijkheid dient nagestreefd te worden als waarde op zich, omdat IBO's deel uitmaken van onze welvaartsstaat. Aan de hand van de 'vijf B's' (betaalbaarheid, beschikbaarheid, bruikbaarheid, bereikbaarheid en begrijpbaarheid) leggen we de nadruk op hoe factoren aan de aanbodzijde onbedoelde uitsluitingsmechanismen kunnen zijn.

Met een vragenlijst per post is nagenoeg de volledige populatie IBO's bevestigd over het opnamebeleid (beschikbaarheid), de bekendmaking (bereikbaarheid), het sociaal tarief (betaalbaarheid) en het aanwezige publiek. Ter afsluiting van het onderzoek hebben we een discussiemoment over de resultaten georganiseerd met vormingswerkers uit de sector.

Uit ons onderzoek blijkt dat de betaalbaarheid onvoldoende gegarandeerd is, dat wachtlijsten met daarbij horende voorrangscriteria in vakanties een drempel kunnen vormen en dat, hoewel IBO's verschillende strategieën hanteren, de intensiteit en frequentie van bekendmaking gering is. Verder stellen we vast dat IBO's eenoudergezinnen goed bereiken, maar dat kinderen uit gezinnen met een lager inkomen en kinderen van niet-werkende ouders beperkt aanwezig zijn. In verschillende initiatieven geldt die beperkte aanwezigheid ook voor allochtone kinderen.

Het is ons inziens nodig dat de reflectie en discussie over toegankelijkheid in de sector wordt aangewakkerd en dat een aantal maatregelen worden genomen ter bevordering van de sociale functie bij IBO's.

Voorwoord

Voor deze scriptie heb ik de toegankelijkheid van initiatieven voor buitenschoolse kinderopvang bestudeerd aan de hand van een literatuurstudie en een empirisch onderzoek. Er zijn veel mensen die mij hierbij gesteund hebben en die elk op hun manier hebben bijgedragen tot dit eindresultaat. Een woordje van dank is dan ook op zijn plaats.

In de eerste plaats wil ik mijn promotor en begeleider Dr. Michel Vandenbroeck bedanken voor de intensieve begeleiding, de vele feedback en de motiverende gesprekken. Een bijzonder woord van dank gaat naar de verantwoordelijken van de IBO's die de vragenlijst hebben ingevuld en naar hen die in het vooronderzoek tijd voor mij hebben vrijgemaakt. Verder mogen in dit dankwoord VBJK en VCOK niet ontbreken. Het VBJK wil ik als organisatie bedanken, omdat zij het empirisch onderzoek mogelijk gemaakt hebben en Veroniek Willaert van VBJK wil ik bedanken voor de praktische ondersteuning. De medewerkers van VCOK verdienen een woord van dank voor hun enthousiaste deelname aan het discussiemoment ter afsluiting van het onderzoek en omdat ze me tijdens mijn stage de kans hebben gegeven de sector te verkennen. Een welgemeende 'dank u wel' ook aan Professor Schuyten, Johan Ferla en Karen Van Nuffel voor hun hulp bij het empirisch onderzoek.

Naast deze professionele actoren zijn ook mensen uit mijn naaste omgeving belangrijk geweest in dit scriptieproces. Mijn ouders wil ik bedanken voor hun steun en begrip en Davy voor de emotionele steun, het geduld en de hulp bij vele praktische probleempjes. Ook Sarah ben ik dank verschuldigd, omdat ze mijn schrijfsels wilde nalezen en van taalfouten en typfouten zuiveren. Sofie, Joke en Veerle mogen hier ten slotte niet ontbreken, omdat ik bij hen terecht kon met allerlei vragen en met mijn kleine en grote beslommeringen.

Inhoudsopgave

1. INLEIDING EN PROBLEEMSTELLING	1
1.1. Concrete onderzoeksvragen.....	1
1.2. Relevantie van de probleemstelling.....	2
1.3. Opbouw van de scriptie.....	2
2. THEORETISCH KADER	3
2.1. Buitenschoolse kinderopvang	3
2.1.1. Buitenschools opvanglandschap en gebruik.....	3
2.1.2. De initiatieven voor buitenschoolse opvang.....	4
2.1.3. Historiek van de IBO's en regelgeving.....	4
2.1.4. Pedagogisch concept.....	5
2.1.5. Besluit.....	6
2.2. De maatschappelijke rol van kinderopvang.....	7
2.2.1. De drie functies van kinderopvang.....	7
2.2.2. De sociale functie als invalshoek.....	8
2.2.3. De sociale functie in de praktijk.....	10
2.2.4. Besluit.....	11
2.3. Het Mattheüseffect in de kinderopvang	12
2.3.1. Betekenis van het begrip	12
2.3.2. Ongelijk gebruik van kinderopvang.....	13
2.3.3. Verklaringen voor het Mattheüseffect in kinderopvang.....	14
2.3.4. Besluit.....	14
2.4. Toegankelijkheid.....	15
2.4.1. Knelpunten op verschillende niveaus.....	15
2.4.2. De vijf B's als analysekader.....	16
2.4.3. Acties inzake toegankelijkheid.....	20
2.4.4. Besluit.....	21
3. METHODOLOGISCH KADER	22
3.1. Concrete onderzoeksvragen van het empirisch onderzoek.....	22
3.2. Postenquête als onderzoeksmethode	23
3.2.1. Respondenten	23
3.2.2. Verloop van het onderzoek	24
3.3. Discussie als onderzoeksmethode	25
3.3.1. Respondenten	26
3.3.2. Verloop van de discussie.....	26

4. ONDERZOEKSRESULTATEN.....	27
4.1. Respons.....	27
4.1.1. Ligging.....	27
4.1.2. Organiserend bestuur.....	28
4.1.3. Aantal vestigingsplaatsen.....	28
4.1.4. Capaciteit	29
4.1.5. Aantal ingeschreven kinderen.....	29
4.1.6. Besluit.....	30
4.2. Bezetting.....	30
4.3. Opnamebeleid	31
4.3.1. Weigeringen en wachtlijsten.....	31
4.3.2. Autonomie van verantwoordelijken	34
4.3.3. Opnamecriteria	34
4.4. Bekendmaking	38
4.4.1. Strategieën van bekendmaking	38
4.4.2. Hoe ouders bij het IBO terechtkomen	41
4.5. Sociaal tarief	42
4.5.1. Aandeel kinderen met sociaal tarief.....	42
4.5.2. Praktijk van het sociaal tarief.....	44
4.6. Publiek.....	46
4.6.1. Kinderen van werkende en niet-werkende ouders	46
4.6.2. Kinderen uit autochtone en allochtone gezinnen.....	47
4.6.3. Kinderen uit tweoudergezinnen en eenoudergezinnen.....	49
4.6.4. Verband met voorrangscriteria en bekendmaking.....	50
4.7. Besluit.....	50
5. CONCLUSIE EN DISCUSSIE	53
BIBLIOGRAFIE.....	57
BIJLAGEN	68

Lijst met tabellen

Tabel 1: Ligging IBO's naargelang provincie	27
Tabel 2: Ligging IBO's naargelang soort gemeente.....	28
Tabel 3: Organiserend bestuur van de IBO's.....	28
Tabel 4: Aantal vestigingsplaatsen	29
Tabel 5: Bezettingcijfers voor de gehele populatie	30
Tabel 6: Aantal weigeringen.....	32
Tabel 7: Gebruik van wachtlijsten	32
Tabel 8: Aantal kinderen op de wachtlijst.....	33
Tabel 9: Autonomie van de verantwoordelijken over het opnamebeleid	34
Tabel 10: Gemiddelde autonomiescore naargelang het organiserend bestuur.....	34
Tabel 11: Voorrangscriteria.....	35
Tabel 12: Gebruik van bekendmakingstrategieën.....	38
Tabel 13: Belangrijkheid van de gehanteerde bekendmakingstrategieën	39
Tabel 14: Hoe ouders bij het IBO terechtkomen.....	41
Tabel 15: Cumulatief percentage kinderen met sociaal tarief	43
Tabel 16: Aandeel kinderen met sociaal tarief en gemiddeld inkomen van de gemeente.....	44
Tabel 17: Optie 'ik weet het niet' bij de vragen over het publiek.....	46

Lijst met figuren

Figuur 1: Spreidingsdiagram sociaal tarief en gemiddeld inkomen.....	43
Figuur 2: Percentage kinderen van niet-werkende ouders	47
Figuur 3: Percentage kinderen uit allochtone gezinnen.....	48
Figuur 4: Percentage kinderen uit eenoudergezinnen	49

Lijst met afkortingen

APS	Administratie Planning en Statistiek van de Vlaamse Gemeenschap
BND	Buurt- en nabijheidsdiensten
CBGS	Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudies
CKO	Centrum voor Kinderopvang
FCUD	Fonds voor Collectieve Uitrustingen en Diensten
FOD	Federale Overheidsdienst
HIVA	Hoger Instituut voor de Arbeid, interdisciplinair onderzoeksinstituut verbonden aan de Katholieke Universiteit Leuven
IBO	Initiatief voor buitenschoolse opvang
KAV	Katholieke (of Christelijke) Arbeiders Vrouwenbeweging, vereniging behorend tot het sociaal-cultureel werk die ook kinderopvang organiseert
KVLV	Katholiek Vormingswerk van Landelijke Vrouwen, vereniging behorend tot het sociaal-cultureel werk die ook kinderopvang organiseert (Stekelbees of Landelijke Kinderopvang genaamd)
NICHHD	National Institute of Child Health and Human Development (VSA)
NIS	Nationaal Instituut voor de Statistiek, vandaag heet dit instituut FOD Economie Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
RIZIV	Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering
VBJK	Vormingscentrum voor de Begeleiding van het Jonge Kind, Expertisecentrum Opvoeding en Kinderopvang verbonden aan de vakgroep Sociale Agogiek UGent
VCOK	Vormingscentrum Opvoeding en Kinderopvang
Vzw Komma	Deze vzw is organisator van verschillende IBO's in Vlaanderen en Brussel

1. Inleiding en probleemstelling

Het vertrekpunt van deze scriptie is de ondervertegenwoordiging van gezinnen uit lagere socio-economische milieus in de gesubsidieerde kinderopvang voor nul- tot driejarigen (zie bijvoorbeeld Storms, 1995; Vanpée, Sannen & Hedeboom, 2000). We kunnen dit aanduiden met de term ‘Mattheüseffect’ (Deleeck, 1993, 2003). Wat de opvang van basisschoolkinderen in de initiatieven voor buitenschoolse opvang [IBO’s] betreft, veronderstellen diverse auteurs dat dit effect ook daar aanwezig is (zie bijvoorbeeld Peeters & Vandenbroeck, 2000; Thirion, 1998), maar onderzoek daarnaar is nog niet verricht. Een Mattheüseffect onderzoeken vraagt een grootschalig populatieonderzoek bij een representatieve steekproef van de bevolking. Men dient dan de populatie die van IBO’s gebruikmaakt te vergelijken met de gehele populatie qua inkomen, opleidingsniveau en beroepsgroep. Dat is wat Storms (1995) heeft gedaan voor de voorschoolse kinderopvang. Dergelijk onderzoek is echter eerder economisch van aard, dan sociaal (ped)agogisch. Deze scriptie neemt daarom toegankelijkheid als uitgangspunt. Een zeer belangrijke verklaring voor het effect is immers een gebrekkige toegankelijkheid van de opvangvoorzieningen (Bouverne-De Bie & Claeys, 2003; Carrette, 2000; Vandenbroeck, 1999; Vandenbroeck et al., 2003). Nochtans kan men toegankelijkheid beschouwen als een kwaliteitscriterium, omdat kinderopvang naast een economische en educatieve functie ook een sociale functie heeft (cf. 2.2.).

1.1. Concrete onderzoeksvragen

Met deze scriptie willen we een zicht krijgen op factoren bij IBO’s die van invloed kunnen zijn op hun toegankelijkheid. Door literatuurstudie en een empirisch onderzoek bij de initiatieven willen we volgende onderzoeksvragen behandelen:

- In welke mate is er aandacht voor de sociale functie van IBO’s en hoe kunnen we dat verklaren?
- Welke drempels kunnen de toegang tot IBO’s belemmeren en op welke vlakken situeren die drempels zich?
- Welk publiek bereiken de IBO’s en welke groepen bereiken ze minder?
- Wat zou men kunnen doen om de toegankelijkheid te verhogen?

Van bovenstaande onderzoeksvragen zullen we de eerste en laatste enkel in de literatuurstudie opnemen. In het hoofdstuk over het methodologisch kader werken we de onderzoeksvragen van het empirisch onderzoek meer in detail uit. Deze situeren zich op het microniveau (de voorzieningen). In het theoretische luik zullen we echter ook aandacht besteden aan het mesoniveau (de overheid) en het macroniveau (tendensen in onze ‘geglobaliseerde’ wereld).

1.2. Relevantie van de probleemstelling

Onderzoek naar de toegankelijkheid van IBO's – en daarmee naar hun sociale functie – is relevant, omdat dit tot nu toe nog niet is gedaan. Hoewel er zeker parallellen te trekken zijn met de resultaten van dergelijk onderzoek in de voorschoolse kinderopvang, is er ons inziens nood aan een studie die specifiek op de IBO's focust. De initiatieven hebben immers hun eigen karakter en op die manier kunnen we een aantal veronderstellingen documenteren. Onderzoek naar toegankelijkheid kan de discussie over de sociale functie in deze sector aanwakkeren, een discussie die belangrijk is omdat er aanwijzingen zijn dat deze functie bij de IBO's problematisch is (Peeters, 2003, 2004b). Het nieuwe conceptuele kader dat minister Vervotte en Kind en Gezin (2005b) voor kinderopvang ontwikkelen – en waarin toegankelijkheid een zeer centrale plaats krijgt toebedeeld – onderstreept nog eens extra de maatschappelijke relevantie van dit debat. Bovendien is een economisch uitgangspunt dominant in onderzoek naar kinderopvang (Walgrave & Vettenburg, 2006). Door te kiezen voor toegankelijkheid als centraal thema wordt vanuit een sociale invalshoek een bijdrage geleverd tot dit onderzoeksdomein. Ten slotte willen we de relevantie van de gekozen probleemstelling duiden vanuit de vaststelling dat buitenschoolse kinderopvang eerder een marginaal thema is in literatuur en onderzoek (Hirshberg, Huang & Fuller, 2005; Petrie, 1994; Petrie, Egharevba, Oliver & Poland, 2000).

1.3. Opbouw van de scriptie

Nu we in dit eerste en inleidende hoofdstuk de probleemstelling hebben verduidelijkt, willen we hier nog de verdere opbouw van deze scriptie toelichten.

Het tweede hoofdstuk vormt het theoretisch kader en rapporteert over de uitgevoerde literatuurstudie. Achtereenvolgens komen de centrale elementen uit de probleemstelling aan bod: buitenschoolse opvang en de IBO's, de maatschappelijke rol van kinderopvang als referentiekader van deze scriptie, het begrip 'Mattheüeffect' en ten slotte toegankelijkheid dat wordt toegelicht in relatie tot de (buitenschoolse) kinderopvang. In het derde hoofdstuk, het methodologisch kader, gaan we in op het onderzoeksopzet van het empirisch onderzoek. Daarin zullen we een aantal keuzes verantwoorden en het verloop van het onderzoek beschrijven. De rapportage van de resultaten van de enquête bij IBO's en de discussie met deskundigen vindt u terug in het vierde hoofdstuk. Afsluiten doen we met een conclusie en discussie waarin we de onderzoeksvragen beantwoorden en suggesties voor vervolgonderzoek en aanbevelingen formuleren.

De gehanteerde literatuurverwijzingen en de bibliografie in deze scriptie zijn opgesteld volgens het APA-systeem.

2. Theoretisch kader

Dit hoofdstuk is het resultaat van de uitgevoerde literatuurstudie. In het eerste deel zullen we het hebben over de buitenschoolse kinderopvang en daarmee de context schetsen waarin deze scriptie zich situeert. Vervolgens komt de maatschappelijke rol van kinderopvang aan bod. Dat is het referentiekader van waaruit de probleemstelling vertrekt, omdat we ervan uitgaan dat IBO's ook een sociale functie te vervullen hebben en bijzondere aandacht moeten besteden aan hun toegankelijkheid. In het derde deel wordt het begrip 'Mattheüseffect' toegelicht en geven we aan wat we weten over de aanwezigheid van dit effect in de kinderopvang. Ten slotte gaan we in op het centrale onderzoeksonderwerp: toegankelijkheid. Daarin komen onbedoelde en vaak impliciete uitsluitingsmechanismen aan bod die mogelijkwijze in de (buitenschoolse) kinderopvang aanwezig zijn.

2.1. Buitenschoolse kinderopvang

De voorzieningen die het onderzoeksobject uitmaken van deze scriptie zijn de initiatieven voor buitenschoolse opvang, kortweg IBO's. Zij organiseren opvang voor basisschoolkinderen voor en na schooltijd, op woensdagnamiddag, op schoolvrije dagen en gedurende schoolvakanties (Kind en Gezin, 2004a). De buitenschoolse opvangfunctie kan echter door verschillende actoren worden vervuld (Bedert, 2002; Somers, 1998; Vogels, 2002), zowel binnen als buiten de kinderopvangsector. In wat volgt bespreken we dit. Bijzondere aandacht gaat naar de IBO's, hun geschiedenis en het pedagogische concept dat voor deze opvangvorm is ontwikkeld.

2.1.1. Buitenschools opvanglandschap en gebruik

Buitenschoolse opvang is geen eenduidig te omschrijven begrip. De leefwereld van kinderen in de schoolleeftijd is immers gevarieerd en wordt niet door rechtlijnigheid en uniformiteit gekenmerkt (Manshoven, Vandenbroeck & Van Haegendoren, 2003). Schoolgaande kinderen kunnen buiten de schooltijd bijvoorbeeld terecht bij grootouders, de school, sportclubs, de speelpleinwerking ... Opvang is hier niet de prioritaire doelstelling, maar in hoofde van ouders kunnen deze actoren de functie wel opnemen (Vogels, 2002). Ook buiten Vlaanderen kent men de opvangfunctie toe aan initiatieven die niet tot de kinderopvangsector behoren (Malcolm, Wilson & Davidson, 2002; Petrie, 1994, 1996; Vandell & Shumow, 1999).¹ Naast de IBO's kunnen binnen de sector ook opvanggezinnen (al dan niet aangesloten bij een dienst) en kinderdagverblijven (al dan niet zelfstandig) aanvullend bij hun basisaanbod voor nul- tot driejarigen buitenschoolse opvang organiseren. Sinds mei 2004 ondersteunt Kind en Gezin (2004b) verder projecten binnen buurt- en nabijheidsdiensten die laagdrempelige opvang aanbieden voor kinderen van nul tot twaalf jaar.

---

¹ De meeste Engelstalige auteurs behandelen de voorzieningen vergelijkbaar met onze IBO's en de initiatieven buiten de sector kinderopvang onder eenzelfde noemer in eenzelfde publicatie.

In 2004 werd ongeveer 45% van de kinderen uit de basisschool tijdens een doorsnee schoolweek opgevangen door andere personen of voorzieningen dan de ouders, het gebruik ligt wel hoger bij de drie- tot zesjarigen (55%) dan bij de zes- tot twaalfjarigen (39,8%) (Govaert & Buysse, 2004).² Volgens hetzelfde onderzoek vindt de grootste groep van de opgevangen kinderen opvang in het informele circuit (42,3%) en dit vooral bij de grootouders. Op de tweede plaats komt de opvang door en in de school (34,5%) en op de derde plaats de IBO's met 11,5%. In de Verenigde Staten stelt men eveneens vast dat opvang hoofdzakelijk gebeurt door familieleden en minder in specifieke buitenschoolse opvangprogramma's (Sonenstein, Gates, Schmidt & Bolshun, 2002).

2.1.2. De initiatieven voor buitenschoolse opvang

Bovenstaande schets toont dat het buitenschoolse opvanglandschap divers is. De IBO's hebben daarin een bijzondere plaats. Ze zijn immers specifiek en exclusief gericht op de buitenschoolse opvang van kinderen uit de basisschool (Somers, 1998). De opvang gebeurt in groepsverband in speciaal ingerichte lokalen en vaak zijn er meerdere vestigingsplaatsen. IBO's zijn erkend door Kind en Gezin en kunnen van deze instantie subsidies ontvangen (Kind en Gezin, 2004a). Het Fonds voor Collectieve Uitrustingen en Diensten [FCUD] en Weerwerk-gesco's van de Vlaamse Administratie Werkgelegenheid zijn andere subsidiebronnen (Vogels, 2002).

De IBO's zijn sterk groeiend. Tussen 1999 en 2002 waren er jaarlijks rond de 2000 bijkomende plaatsen (Vogels, 2002). In 2003 was er een stijging met 607 plaatsen (Kind en Gezin, 2004c) en in 2004 met 1782 (Kind en Gezin, 2005e). Dit maakt dat er in 2004 verspreid over Vlaanderen en Brussel 232 IBO's waren, goed voor 22.816 plaatsen (Kind en Gezin, 2005e).

Een aantal IBO's biedt flexibele opvang aan. Dit betekent dat ze hun openingsuren uitbreiden en opvang kunnen organiseren voor zeven uur 's morgens, na 18 uur 's avonds en op zaterdag (Manshoven et al., 2003). De flexibele opvang is niet mee opgenomen in deze scriptie.

2.1.3. Historiek van de IBO's en regelgeving

De discussie over de IBO's kwam op gang naar aanleiding van de stijgende vrouwelijke tewerkstelling in de tweede helft van de jaren tachtig (Somers, 1998). Het besef groeide dat de nood aan kinderopvang niet stopt wanneer kinderen naar school gaan. De werkuren van ouders zijn langer dan de schooluren en kinderen hebben meer vakantie dan werkende ouders (Vandenbroeck, 2003a).³ De link tussen het ontstaan van buitenschoolse opvanginitiatieven en vrouwelijke tewerkstelling zien we ook in andere Europese landen (Meijvogel, 1991; Petrie, 1994) en de Verenigde Staten (Sonenstein et al., 2002; Vandell et al., 1999). Meijvogel (1991) wijst voor Nederland verder op een positievere houding ten aanzien van werkende moeders en het

---

² Ook in andere landen maken oudere kinderen meer gebruik (Larner, Zippiroli & Behrman, 1999; Malcolm et al., 2002; Sonenstein, Gates, Schmidt & Bolshun, 2002).

³ Uit een studie van het Limburgs Instituut voor Samenlevingsopbouw (De Boeck & Vints, 1991) bleek die nood zeer duidelijk.

toenemend aantal eenoudergezinnen.⁴ In Groot-Brittannië en de Verenigde Staten heeft de overheidsinteresse bovendien te maken met de problematisering van de tijd na school en de daaraan gekoppelde preventie en met de bescherming van ‘children in need’ (Larner, Zippiroli & Behrman, 1999; Petrie, 1994). Daarnaast ziet de Amerikaanse overheid de opvangprogramma’s volgens Halpern (1999) en Seligson (1999) als middel om schoolprestaties te verbeteren. In Vlaanderen nam men de eerste initiatieven echter vanuit tewerkstellingshoek: direct door het tewerkstellen van laaggeschoolde langdurig werklozen in de initiatieven en indirect door het stimuleren van arbeidsmarktparticipatie van moeders (Thirion, 1998).

De beleidsdiscussie startte met de Ronde Tafelconferentie in 1991 die haar rapport in 1992 klaar had. Men stelde voor om op twee manieren het tekort aan buitenschoolse opvangmogelijkheden weg te werken: via de bestaande voorzieningen (Kind en Gezin, onderwijs en jeugdwerk) en via nieuwe initiatieven voor buitenschoolse kinderopvang (Somers, 1998). Pas in 1994 kwam er echter een eerste beleidsnota. Toen werd een kwaliteitscommissie opgericht die een regelgeving voor IBO’s moest uitwerken en in 1995 was die klaar met haar werk (Vandenbroeck, 2005b). Toch kwam er pas in 1997 een consistente regelgeving met een coördinerende beleidsfunctie voor de Vlaamse minister van Gezin en Welzijn, in de praktijk waargenomen door Kind en Gezin. De regelgeving steunt op drie pijlers: meersporenbeleid, lokaal overleg en kwaliteitscharter (Somers, 1998). Het meersporenbeleid beperkt de buitenschoolse opvangfunctie niet tot één organisatorische vorm, maar erkent alle actoren (bijvoorbeeld scholen) voor hun specifieke bijdrage (Bedert, 2002). Het lokaal overleg wil alle betrokkenen op lokaal vlak samenbrengen om na te denken over een beleidsplanning op maat van de plaatselijke situatie (Ruelens & Hedebeuw, 1999). Het kwaliteitscharter bevat een kwaliteitsstandaard voor de verschillende organisatorische vormen met normen inzake pedagogische aanpak, begeleiding, ouderparticipatie, infrastructuur, veiligheid en gezondheid (Somers, 1998).

Bovenstaande pijlers zijn opgenomen in het besluit van de Vlaamse Regering van 24 juni 1997 houdende de algemene voorwaarden inzake het organiseren van buitenschoolse opvang en is sindsdien onveranderd gebleven.⁵ Het besluit van de Vlaamse regering houdende de voorwaarden inzake erkenning en subsidiëring van initiatieven voor buitenschoolse opvang formuleert een coherent werkingskader voor de IBO’s. Dit besluit werd in 2001 door minister Vogels grondig herzien: sindsdien zijn onder andere de bepalingen van het kwaliteitsdecreet geïntegreerd, is er een onderscheid tussen basisaanbod en verruimd aanbod, zijn er nieuwe opleidingsvereisten ... Het besluit is sindsdien tweemaal gewijzigd en wordt aangevuld door verscheidene ministeriële besluiten (over kwaliteitszorg, inclusieve opvang, boekhouding ...) (Kind en Gezin, 2005d).

2.1.4. Pedagogisch concept

De historische terugblik maakt duidelijk dat tewerkstellingsmotieven de ontstaansgeschiedenis van de IBO’s domineren. VBJK en VCOK begonnen, met studiereizen naar bijvoorbeeld

---

⁴ Ook Larkin (1998) legt het verband met het toenemend aantal alleenstaande ouders.

⁵ Dit besluit geldt voor IBO’s, de andere kinderopvangvoorzieningen onder Kind en Gezin en voor scholen.

Denemarken in het achterhoofd, een kruistocht voor kwaliteit en ontwikkelden een pedagogische visie (Peeters, 2003). Het concept bestaat uit drie pijlers: buitenschoolse opvang als vrije tijd, als sociale experimenteerruimte en ouders als partners (Somers, 1998). Hoewel steeds impliciet aanwezig, is kinderparticipatie later als centraal uitgangspunt toegevoegd (Heiden, Arents & Vandenbroeck, 2003).

Buitenschoolse opvang behoort tot de vrije tijd van kinderen en mag geen verlenging inhouden van de schooltijd: dus niet een schoolse aanpak, maar het speelse, niet-functionele bezig zijn fungeert als uitgangspunt (Peeters & Vandenbroeck, 1996; zie ook Meijvogel, 1996a; Schreuder, 1994).⁶ Wat kinderen leren is niet onbelangrijk, maar ondergeschikt aan de vrije keuze en het spelplezier (Heiden et al., 2003). Via een huiselijke sfeer, een gevarieerd spel- en speelgoed aanbod en de combinatie van vrij spel en geleide activiteiten kan men dit in praktijk brengen (Somers, 1998). De mix van geleide activiteiten en vrij spel is overigens kenmerkend voor de meeste Europese opvanginitiatieven (Meijvogel, 1996b).⁷

De tweede pijler beschouwt de opvang als sociale experimenteerruimte. Gezinnen worden steeds kleiner en zijn vaak ook meer geïsoleerd, bijgevolg krijgen kinderen er minder kansen om essentiële sociale vaardigheden te oefenen (Peeters & Vandenbroeck, 1996). De opvang kan dan een belangrijke aanvulling op het thuismilieu zijn en een plaats waar kinderen bijvoorbeeld vrienden leren maken of conflicten oplossen. Respectvol leren omgaan met de diversiteit in onze samenleving verdient hierbij aandacht (Meijvogel, 1991; Peeters, 2004a). Gemengde groepen, sensitieve en responsieve begeleiding en het stimuleren van zelfvertrouwen en zelfstandigheid helpen deze pijler waar te maken (Somers, 1998). Hier wordt duidelijk hoezeer de pedagogische en sociale functie samenhangen: een toegankelijk IBO laat toe de pedagogische opdracht ten volle te vervullen, omdat dit de diversiteit in het publiek ten goede komt.

Dat ouders en kinderen partners zijn, is het derde basisprincipe. Ouders blijven de belangrijkste opvoeders en de opvang moet hen in hun verantwoordelijkheid erkennen (Somers, 1998). Zij zijn niet louter cliënten aan wie een dienst wordt verleend (Heiden et al., 2003). De dagelijkse brengen en haalcontacten zijn hier de basis, maar ook meer doorgedreven vormen van ouderparticipatie zijn mogelijk. Verder moet kinderparticipatie, zoals inspraak in de activiteiten en leefregels, een plaats krijgen in de opvang (Heiden et al., 2003; zie ook Petrie et al., 2000; Brants & Bruggeman, 2005). Dit principe is ook opgenomen in de regelgeving (kwaliteitscharter).

2.1.5. Besluit

De IBO's zijn als onderzoeksobject gekozen, omdat zij volledig geënt zijn op de buitenschoolse opvangfunctie en omdat zij worden gefinancierd met overheids geld en deel uitmaken van het voorzieningenstelsel van onze welvaartsstaat. Dat betekent dat zij voldoende oog moeten hebben voor toegankelijkheid. In het volgende hoofdstuk werken we dit verder uit.

---

⁶ Meijvogel (1991, p. 238) definieert vrije tijd in haar doctoraatsstudie als “zelfgekozen tijdsbesteding, gestructureerd of ongestructureerd”.

⁷ Zie ook Schreuder (1994) voor Nederland en Petrie et al. (2000) voor Engeland.

2.2. De maatschappelijke rol van kinderopvang

Vandenbroeck (2003a, 2004a, 2004b, 2005a) belicht de drie functies die (buitenschoolse) kinderopvang vervult of zou moeten vervullen in de huidige samenleving: een economische, educatieve en sociale functie. Deze zijn complementair en vormen de basis om kwaliteit in kinderopvang te definiëren. Kwaliteit is de mate waarin men erin slaagt de drie functies met elkaar te verzoenen, rekening houdend met de concrete omgeving waarin men zich bevindt (Vandenbroeck, 2004b). Dit kadert binnen de benadering van kwaliteit die niet alleen het kind, maar ook de ouders als uitgangspunt neemt en dus meer inhoudt dan de pedagogische kwaliteit (Verhegge, 1999). Aan de hand van dit referentiekader kan toegankelijkheid worden beschouwd als een kwaliteitscriterium voor kinderopvang. Een visie die het Netwerk Kinderopvang van de Europese Commissie al begin jaren negentig heeft verwoord: “Our fundamental assumption is that quality of services also includes equality of access to services” (Balaguer, Mestres & Penn, 1991, p. B17).

2.2.1. De drie functies van kinderopvang

De economische functie betekent dat kinderopvang gezinnen ondersteunt in het creëren van een leefpatroon dat de eisen en verwachtingen van het beroepsleven en gezinsleven met elkaar verzoent (Manshoven et al., 2003). Een eerste belangrijk aspect van deze functie is het creëren van gelijke kansen voor mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt (Vandenbroeck, 2005a), wat erg belangrijk is geweest bij het ontstaan van de IBO's. Deze tewerkstellingsfunctie komt ook bij heel wat internationale auteurs in beeld (zie bijvoorbeeld Meijvogel, 1996a; Petrie, 1996; Vandell & Shumow, 1999). Maar Vandenbroeck (2005a) wijst erop dat ze slechts ten dele wordt vervuld: voor laaggeschoolden – vooral vrouwen – en voor werklozen zijn de voorzieningen minder toegankelijk. Nochtans is kinderopvang volgens Kind en Gezin (2005b) een belangrijke voorwaarde om lager geschoolden toe te leiden naar de arbeidsmarkt. Opvang moet het voor ouders dus niet alleen mogelijk maken om buitenshuis te werken, maar ook om te solliciteren of een opleiding te volgen. Ten tweede is kinderopvang van belang voor werkgevers: zij hebben nood aan voldoende beschikbaarheid en continuïteit van hun werknemers. Ten slotte is het voor de overheid belangrijk dat zoveel mogelijk mensen actief zijn op de arbeidsmarkt en bovendien is de kinderopvang zelf een belangrijke tewerkstellingssector (Vandenbroeck, 2004b).

De educatieve of pedagogische functie maakt duidelijk dat kinderopvang spel- en ontplooiingsmogelijkheden biedt. Veiligheid, uitdaging en plezier staan daarbij centraal (Heiden et al., 2003). Voor de IBO's geeft het pedagogische concept dat VBJK en VCOK ontwikkelden hieraan invulling (cf. 2.1.4.). Dat concept is destijds geaccepteerd door de Ronde Tafelconferentie (Somers, 1998) en ook vandaag nog toonaangevend (Vandenbroeck, 2005b). De pedagogische functie krijgt bij veel auteurs, in binnen- en buitenland, aandacht (zie bijvoorbeeld Hopman, 1996; Lerner et al., 1999; Meijvogel, 1996a; Petrie et al. 2000; Van Maldergem & Derave, 2005). Het uitgangspunt is de gedeelde opvoedingsverantwoordelijkheid van het private en het publieke

domein (Vandenbroeck, 2004b). De dubbele troef van kinderopvang is dat zij enerzijds een omgeving vormt met de nodige prikkels en spanningen die het kind helpen bij het opbouwen van zijn identiteit. Anderzijds krijgen kinderen er de mogelijkheid om te experimenteren met ‘samenzijn’ (Vandenbroeck, 2005a). In 1999 heeft hij dit omschreven als het opvoeden tot zelfbewustzijn en verbondenheid.

Een derde functie die aandacht verdient is de sociale functie. Kinderopvang maakt deel uit van de welvaartsstaat en dat betekent dat ze – hoe bescheiden ook – een bijdrage levert aan het streven naar een sociaal rechtvaardige samenleving (Vandenbroeck, 2005a). Kinderopvangvoorzieningen die deze functie ter harte nemen, voeren ten eerste een toegankelijkheidsbeleid dat noch in intentie, noch in effecten drempels inbouwt voor bepaalde groepen (Vandenbroeck, 2003a). Een diversiteitsbeleid, de verankering in de buurt en het bijdragen tot de leefbaarheid daarvan nemen daarbij een belangrijke plaats in (zie bijvoorbeeld De Kimpe & Eeckhout, 2004). Een tweede kwaliteitscriterium bij deze functie is ouderparticipatie. Op die manier kan kinderopvang een plaats zijn waar ouders op een informele manier met elkaar van gedachten kunnen wisselen (Vandenbroeck, 2005a). De aandacht van kinderopvang voor zijn sociale functie draagt bij tot een actievere participatie van ouders en kinderen aan de samenleving en aldus tot haar democratisering. Dahlberg, Moss en Pence (1999, p. 73) omschrijven het als volgt: “Early childhood institutions can be understood as public forums situated in civil society in which children and adults participate together in projects of social, cultural, political and economic significance”.⁸ Bij Moss en Petrie (2002) vinden we een gelijkaardig perspectief. De sociale functie krijgt volgens Vandenbroeck (2004a) in de praktijk van de Vlaamse voorschoolse opvang de minste aandacht. De analyse die Peeters (2003, 2004b) maakt aan de hand van de veertig doelstellingen voor kwaliteit van het Netwerk Kinderopvang van de Europese Commissie toont dat dit ook voor de IBO’s het geval is: de evaluatie is negatief op vlak van toegankelijkheid en ouderparticipatie.

2.2.2. De sociale functie als invalshoek

De sociale rol van kinderopvang blijft bij veel auteurs en in veel onderzoek buiten beeld. Bij de functies die bijvoorbeeld Meijvogel (1996a) aan buitenschoolse kinderopvang toeschrijft, herkennen we duidelijk de economische (“opvang en arbeidsmarkt”) en educatieve functie (“opvoedings- en ontwikkelingsfuncties”). Het sociale aspect komt bij haar echter niet aan bod. In onderzoek is de economische functie vaak dominant (Sinnaeve, 2006; Walgrave & Vettenburg, 2006): de link tussen het gebruik van opvang en beroepsarbeid van de moeder als voornaamste reden is een steeds terugkerend thema (zie bijvoorbeeld Sonenstein et al., 2002; Vanpée et al.,

---

⁸ De civil society omschrijven zij als “the space of uncoerced human association where individuals can come together to engage in activities of common interest” (p. 71). Bouverne-De Bie (2001, p. 3) omschrijft het als “de sociale ruimte tussen staat en individu die wordt vormgegeven door sociale en culturele organisaties of verbanden die politieke doeleinden nastreven zonder politieke partij te zijn. In een verzorgingsstaat behoren ook het welzijns- en sociaal-cultureel werk tot dit maatschappelijk middenveld”.

2000).⁹ Ook bij de overheid domineert meestal het economische model: de ontstaansgeschiedenis van de IBO's maakt dit voor Vlaanderen duidelijk. Petrie (1996) toont aan dat dit voor Groot-Brittannië niet anders is. Zij pleit daarom voor een meer kindgericht perspectief en benadrukt de educatieve verdiensten van buitenschoolse opvang. Onder meer vanuit bovenstaande vaststellingen nemen we in deze scriptie de sociale functie als uitgangspunt. We beperken ons daarbij tot toegankelijkheid. Wat overigens niet betekent dat ouderparticipatie niet belangrijk zou zijn. Bovendien hangen alle functies samen. Zo draagt toegankelijkheid, zoals gezegd, bij tot een divers publiek. De sociale functie is aldus gedeeltelijk een voorwaarde voor het realiseren van het IBO als sociale experimenteerruimte (pedagogische functie). In die zin kunnen we evenzeer zeggen dat een sociaal-pedagogische functie de invalshoek is van deze scriptie.

In Amerikaanse literatuur komt de toegankelijkheid van voor- en buitenschoolse opvang voor gezinnen met een laag inkomen vaak ter sprake (zie bijvoorbeeld Fuller, Kagan, Caspary & Gauthier, 2002; Hirshberg et al., 2005; Larner et al., 1999). In dergelijke artikels wordt gewezen op een lager gebruik bij deze gezinnen, om vervolgens inspanningen aan te bevelen om de toegang tot kwaliteitsvolle opvang meer gelijk te maken. De motivatie vindt men telkens in de positieve effecten die opvang kan hebben op de ontwikkeling, levenskansen en schoolprestaties van arme kinderen (Fuller et al., 2002; Larner et al., 1999; National Institute of Child Health and Human Development [NICHD] Early Child Care Research Network, 2004). De sociale functie, en meer bepaald toegankelijkheid, is bij deze auteurs dus niet belangrijk als waarde op zich, maar te realiseren omwille van andere doelen: preventie en compensatie. Hiermee sluiten ze aan bij het perspectief van de overheid die buitenschoolse opvang voor gezinnen met een laag inkomen ondersteunt - bijvoorbeeld door een systeem van cheques voor ouders - omdat deze bijdraagt tot de preventie van bijvoorbeeld delinquentie of druggebruik en tot betere schoolresultaten (Larner et al., 1999). Amerikaanse onderzoekers gaan dan ook vaak in op de effecten van 'after-school programs' op (arme) kinderen (zie bijvoorbeeld NICHD Early Child Care Research Network, 2004; Posner & Vandell, 1994). Deze redenering doet denken aan de dubbele functie van kinderopvang bij ons in de jaren zeventig: tewerkstelling mogelijk maken van hoger opgeleide vrouwen en een educatieve, compensatorische missie voor kinderen uit arbeidersgezinnen (Vandenbroeck, 2004a).

Bovenstaande zienswijze wordt bekritiseerd door auteurs als Popkewitz (2000a, 2000b, 2003), Hennon (2000), Bloch (2003) en Dahlberg et al. (1999). Zij wijzen erop hoe, onder impuls van de wetenschap met zijn classificaties, interventies 'to include' worden ingezet voor gezinnen en kinderen die afwijken van een bepaalde norm. "Discourses of the normal child, family and development emerged to guide the reasoning of state welfare policies and practices of salvation and intervention" (Bloch, Holmlund, Moqvist & Popkewitz, 2003, p. 14). Inclusie en exclusie gaan volgens deze auteurs altijd samen, want deze interventies van preventie en remediëring normaliseren en disciplineren. "Thus, instead of opening up spaces for those who are different, the reform systems may instead place them in an oppositional or marginal space" (Popkewitz,

---

⁹ In het onderzoek van Sonenstein et al. blijven niet-werkenden zelfs volledig buiten beeld, de onderzoekspopulatie bestaat enkel uit werkende ouders. In de studie van Vanpée et al. zien we dominantie van het economische paradigma ook aan het gebruik van een markteconomisch discours (Vandenbroeck (2004a) gaat daarop in).

2000b, p. 190). Sociale interventies zoals kinderopvang dienen de moraliteit en het gedrag van bepaalde groepen te reguleren (Bloch, 2003).

Deze kritiek indachtig, hanteren wij een ander uitgangspunt. Toegankelijkheid en de inclusie van kinderen uit sociaal moeilijkere situaties is belangrijk, omdat kinderopvang deel uitmaakt van onze welvaartsstaat en dus een sociale functie te vervullen heeft. Het gaat om collectieve voorzieningen (Balaguer, 2004). Daarmee is niet gezegd dat kinderopvang geen positieve effecten kan hebben op de ontwikkeling van kinderen. Integendeel, we erkennen evenzeer de educatieve functie, maar daarnaast is de sociale functie an sich belangrijk. Toch moeten we opmerken dat we niet volledig uit de paradox van inclusie/exclusie geraken die onder meer Popkewitz (2000a) beschrijft. Onderzoek naar toegankelijkheid impliceert onvermijdelijk het benoemen van een aantal groepen die minder toegang hebben: men heeft het dan bijvoorbeeld over kansarmen en etnisch-culturele minderheden (Sannen, 2003) of over sociaal zwakkere groepen (Vandenbroeck, D'Hoore & Van Nuffel, 2003). Ook in ons eigen onderzoek zullen we op bepaalde momenten expliciet moeten aangeven wie meer of minder toegang heeft tot de IBO's, waarbij het anders zijn van deze groepen wordt benadrukt. 'Exclusie' verschijnt in deze context dus als labeling, wat echter onvermijdelijk is wanneer we uitsluitingsmechanismen willen blootleggen en aanpakken.

2.2.3. De sociale functie in de praktijk

In de IBO's is de sociale functie de minst ontwikkelde (zie bijvoorbeeld Peeters, 2004b).¹⁰ Een eerste verklaring daarvoor ligt in hun ontstaansgeschiedenis, die maakt dat zij al te vaak verengd worden tot hun economische functie (Vandenbroeck, 2003a). Het stimuleren van vrouwelijke tewerkstelling lag immers aan de basis van het ontstaan van deze initiatieven (Thirion, 1998). Een ontwikkeling die we niet alleen in Vlaanderen zien, maar ook in andere Europese landen, de Verenigde Staten, Canada, Australië en Nieuw-Zeeland (Petrie, 1994). Daarnaast hebben we in het vorige hoofdstuk gezien dat de pedagogische functie van bij de start veel aandacht kreeg: in 'De school is uit' – een handboek voor IBO's (Somers, 1998) – lag van bij het begin het accent sterk op vrije tijd. Hoewel oudercontacten wel enigszins aan bod komen, krijgt toegankelijkheid geen aandacht, ook niet als één van de voorwaarden om de tweede pijler van het pedagogische concept (IBO's als sociale experimenteerruimte) te realiseren.

Een tweede verklaring is door Vandenbroeck (2004a) uitgewerkt voor de voorschoolse kinderopvang, maar gaat evenzeer op voor de IBO's. De overheid subsidieert de IBO's en ziet bijgevolg toe op de besteding van de middelen, althans wat betreft de interne werking. De sociale functie blijft de autonomie van de organiserende besturen en/of leidinggevenden. Op dit vlak is er dus sprake van wat Vandenbroeck (2004a) gesubsidieerde vrijheid noemt. Over de toegankelijkheid van de initiatieven zijn slechts algemene richtlijnen gegeven: zo is in het besluit over de voorwaarden inzake erkenning en subsidiëring het non-discriminatiebeginsel opgenomen, maar niet geconcretiseerd. Deze verklaring geldt dus eigenlijk nog sterker voor de IBO's. De regelgeving blijft hier nog vager wat betreft toegankelijkheid, want voor de gesubsidieerde

---

¹⁰ In de volgende hoofdstukken (2.3. en 2.4.) wordt deze stelling verder uitgewerkt.

voorschoolse voorzieningen zijn, hoewel de overheid zijn controlefunctie niet opneemt, vier prioriteitscriteria vastgelegd (werkende ouders, sociale en/of pedagogische motieven, laagste inkomens en alleenstaande ouders). Verder lezen we in het ministerieel besluit over kwaliteitszorg dat IBO's onder andere hun doelpubliek, de werving ervan, het plaatsingsbeleid, de prijsregeling en de onthaalprocedure moeten expliciteren. De concrete vormgeving daarvan blijft echter de verantwoordelijkheid van de initiatieven zelf. Het risico bestaat daarbij dat de reflectie over de sociale functie in de praktijk niet gebeurt. De overheid vindt deze functie nochtans belangrijk: voormalig minister van Welzijn Vogels (2000) en huidig minister Vervotte (2004) spreken over kinderopvang als een basisvoorziening. Recent is wel de aanzet gegeven tot een sterker toezicht op het opnemen van de sociale functie: het nieuwe conceptuele kader voor kinderopvang (Kind en Gezin, 2005b) stelt dat de nieuw op te richten Centra voor Kinderopvang [CKO]¹¹ de toegankelijkheid en de lokale realisatie van de drie maatschappelijke functies als primordiaal doel juridisch moeten verankeren. Integratie, sociale inclusie, gelijke kansen en buurtwerking zijn de kernwoorden die men met de sociale functie verbindt en toegankelijkheid krijgt een essentiële plaats in het concept. Kinderopvang is volgens het concept een basisvoorziening en moet toegankelijk zijn voor alle kinderen en vooral voor kinderen uit gezinnen die minder kansen hebben. Verder wordt de toekenning van nieuwe gesubsidieerde plaatsen in 2006 en 2007 afhankelijk gemaakt van het opnemen van de drie functies (Kind en Gezin, 2005f).

Ten derde leidt de globalisering van de economie tot een verdringen van de sociale functie. Tewerkstelling staat hoog op de politieke agenda, maar: "The globalisation of the economy has diminished the power of nation states: governments today can exert very little influence on employment in their countries and therefore concentrate on creating the necessary conditions to persuade employers to relocate in their territory rather than in their neighbours" (Vandenbroeck, 2003b, p. 138). Eén van de mogelijkheden is de nadruk op kinderopvang als een voorwaarde voor vrouwelijke tewerkstelling. Globalisering heeft dus indirect bijgedragen tot een versterking van de tewerkstellingsfunctie, een tendens die overigens niet alleen voor Vlaanderen geldt (zie bijvoorbeeld Dahlberg et al., 1999). Globalisering leidt bovendien tot een toename van marktdenken in de social profit en tot meer decentralisatie (Dahlberg et al., 1999; Popkewitz, 2000a). Dit zien we duidelijk in de ontwikkelingen inzake kwaliteitszorg waar de nadruk ligt op autonomie en zelfevaluatie van de voorzieningen (Devos, 2005). Zoals we eerder hebben gezegd, is dit ook voor de (buitenschoolse) kinderopvang het geval: de initiatieven dienen te beschrijven hoe zij vormgeven aan een aantal kernprocessen en welke maatregelen zij nemen om hun dienstverlening te meten, te analyseren en te verbeteren. Dit geeft hen de kans om rekening te houden met de lokale context, maar tegelijk bestaat het risico dat ze geen of weinig aandacht schenken aan hun sociale rol.

2.2.4. Besluit

In dit hoofdstuk hebben we de maatschappelijke rol van kinderopvang belicht als referentiekader van waaruit we vertrekken. Deze scriptie vraagt meer aandacht voor de sociale functie van

---

¹¹ Dit zijn samenwerkingsverbanden van verschillende vergunde opvangvoorzieningen binnen een bepaald werkingsgebied, die een basisaanbod moeten hebben van voorschoolse en buitenschoolse, groeps- en gezinsopvang.

kinderopvang en meer bepaald voor de toegankelijkheid van IBO's, omdat we vaststellen dat dit in literatuur en onderzoek (Walgrave & Vettenburg, 2006) en in de praktijk (Peeters, 2004b) de meest problematische functie is. Deze stelling wordt, wat de praktijk betreft, in de volgende hoofdstukken verder gedocumenteerd.

2.3. Het Mattheüseffect in de kinderopvang

Kinderopvang is in onze samenleving een universele voorziening, wat betekent dat zij zich richt tot alle gezinnen met kinderen. Het gebruik ervan is evenwel differentieel: bepaalde groepen maken er (veel) minder gebruik van (zie bijvoorbeeld Storms, 1995, 1996, 1999). In wat volgt gaan we daar dieper op in.

2.3.1. Betekenis van het begrip

De term Mattheüseffect is afkomstig van Herman Deleeck en krijgt volgende omschrijving: “onder invloed van sociaal-culturele en van sociaal-politieke factoren gaat een groot aantal voordelen van het sociaal overheidsbeleid, tendentieel en verhoudingsgewijze, meer naar hogere dan naar lagere sociale categorieën” (Deleeck, 1993, p. 281).¹² Het betekent niet dat lagere bevolkingslagen te weinig krijgen, maar wel dat er een ongelijke verdeling is van sociale goederen en diensten (en daarmee van overheidsuitgaven). Deleeck (1993, 2003) heeft het effect vastgesteld in functie van opleidingsniveau, beroepsgroep en inkomen – factoren die overigens nauw met elkaar samenhangen.

Deleeck (1993, 2003) geeft twee verklaringen voor het effect. Ten eerste kan de socio-economische positie de toegang tot en het gebruik van voorzieningen beïnvloeden. Hij bedoelt daarmee dat hogere sociale bevolkingslagen geneigd zijn tot intensiever gebruik van sociale voorzieningen door de aard van hun positie (hoger ontwikkelingspeil, hogere aspiraties, meer zelfbeschikkingsvermogen ...). Bovendien sluit de vormgeving van het aanbod beter bij deze groepen aan. Het is uitgebouwd in functie van het vormingsniveau, de aspiraties, het cultuurpatroon en het waardensysteem van de dominante middengroepen en sluit aan bij hun arbeidssituatie, leefwijze en levensstandaard. Tevens kenmerken de voorzieningen zich door een geëigende taal en een administratief-bureaucratische vorm. Ten tweede heeft het volgens Deleeck te maken met het verloop van de besluitvorming. De partijen, sociale organisaties en beroepsverenigingen die deelnemen aan de besluitvorming bestaan hoofdzakelijk uit de middelste en hogere bevolkingslagen en werken met organisatievormen en communicatiemiddelen die meer aansluiten bij hun waarden, taal en leefwijze.

---

¹² Deze term is geïnspireerd op een passage uit het evangelie van Mattheüs: “Aan wie heeft zal gegeven worden, en hij zal overvloed hebben; maar aan wie niets heeft zal ook het weinige afgenomen worden van wat hij bezit”.

2.3.2. Ongelijk gebruik van kinderopvang

Voor het eerst werd de sociaal ongelijke deelname aan gesubsidieerde voorschoolse kinderopvangvoorzieningen onderzocht door Storms (1995) en zij kwam tot de conclusie dat lagere inkomensklassen en socio-professionele categorieën systematisch ondervertegenwoordigd zijn.¹³ Ook recenter onderzoek spreekt over een Mattheüseffect in de opvang voor nul- tot driejarigen en onderscheidt nog andere groepen die erdoor getroffen worden. Zo is er het onderzoek van Vandenbroeck et al. (2003) naar het opnamebeleid bij Brusselse kinderdagverblijven: daaruit blijkt dat door de gehanteerde opnamecriteria een grote groep mensen in sociaal moeilijke situaties wordt uitgesloten (allochtonen, werklozen, mensen in opleiding en eenoudergezinnen). Ook de studie die Kind en Gezin door het HIVA liet uitvoeren (Vanpée et al., 2000) wijst op een sociaal ongelijke deelname: bij kansarmen, allochtonen en werkloze moeders ligt het gebruik beduidend lager.¹⁴ Het aandeel gebruikers bij alleenstaande ouders is volgens deze studie vergelijkbaar met de modale groep. Eenoudergezinnen zijn volgens het onderzoek van Vandenbroeck en Van Nuffel (2006) echter wel ondervertegenwoordigd in de Brusselse voorschoolse opvang, net als lagere inkomens, lager geschoolden, werklozen en allochtonen.

Het beschikbare onderzoek voor Vlaanderen heeft enkel betrekking op de voorschoolse kinderopvang. Voor de buitenschoolse opvang veronderstellen diverse auteurs de aanwezigheid van het effect. Reeds in 1993 vermoedden Van Haegendoren, De Cleene en Verreydt op basis van hun onderzoek dat de gezinnen die van IBO's gebruikmaken tot hogere sociale categorieën behoren. De sociaal ongelijke deelname in IBO's komt ook bij Thirion (1998) aan bod. Peeters en Vandenbroeck (2000) hebben het over segregatie waarbij kinderen uit de middenklasse worden opgevangen in een IBO en kansarme en allochtone kinderen in bijzondere SIF-projecten. De Raes spreekt in een interview met Haex (2002) over buitenschoolse opvang als een burgerlijke bedoening waar je kansarme kinderen zelden tegenkomt.

Engelstalige auteurs maken eveneens melding van een lager gebruik door gezinnen met een lager inkomen aan formele kinderopvang, ook aan de buitenschoolse (Davis & Connelly, 2005; Fuller et al, 2002; Hirshberg et al., 2005; Malcolm et al., 2002; NICHD Early Child Care Research Network, 2004; Sonenstein et al., 2002). In de Verenigde Staten en Groot-Brittannië is kinderopvang echter geen universele voorziening, maar komt de overheid alleen tussen voor de minst gegoeden. Toch zien we dat ook in dergelijk systeem de meest kwetsbare gezinnen uit de boot vallen. Een aantal auteurs wijst bovendien op een lagere participatie bij etnische minderheden (Malcolm et al., 2002; Petrie et al., 2000). Volgens Amerikaans onderzoek (NICHD

---

¹³ 60% van de gezinnen met kinderen onder de drie jaar die gebruikmaken van gesubsidieerde kinderopvang behoren tot de hoogste inkomensgroepen, terwijl zij slechts 36% uitmaken van de populatie. Omgekeerd doet slechts 20% van de gezinnen uit de laagste inkomensgroepen er een beroep op, terwijl zij 41% vertegenwoordigen van de populatie. Arbeidersgezinnen kennen veel lagere deelnamecijfers dan bedienden en hogere bedienden en kaderleden (Storms, 1995, 1996, 1999).

¹⁴ Nochtans blijft het Mattheüseffect als verklarende factor hier buiten beeld: volgens deze onderzoekers is de arbeidssituatie van de moeder de belangrijkste reden van het ongelijk gebruik.

Early Child Care Research Network, 2004; Sonenstein et al., 2002) maken eenoudergezinnen meer gebruik van opvang.

2.3.3. Verklaringen voor het Mattheüeffect in kinderopvang

Storms (1995) schuift de sociaal ongelijke arbeidsmarktpositie van vrouwen naar voren als een belangrijke verklarende factor. De baten van het buitenshuis werken wegen voor laaggeschoolde vrouwen niet op tegen de lasten ervan (Storms, 1996). Daarnaast blijkt uit haar onderzoek dat extra financiële en organisatorische kosten een rol spelen. De organisatorische kosten wegen immers zwaarder door voor gezinnen uit lagere inkomensgroepen (zeker wanneer er meerdere kinderen zijn), omdat zij vaker werkzaam zijn in beroepen met flexibele arbeidstijden. Verder blijkt uit het onderzoek van Storms (1995) dat met inkomensgerelateerde ouderbijdragen de absolute kost voor kinderopvang wel stijgt met het inkomen, maar dat de financiële inspanning tegelijkertijd daalt (zie ook Lorant, Humblet & Portet, 2003). Bovenstaande verklaringen zijn echter onvoldoende (Bouverne-De Bie & Claeys, 2003; Carrette, 2000; Vandenbroeck, 1999). Uit onderzoek en ervaringen met pilootkinderdagverblijven blijkt dat de kinderopvang gekenmerkt wordt door een aantal drempels voor gezinnen uit lagere socio-economische klassen en voor allochtone gezinnen, drempels die te maken hebben met het beleid dat de voorzieningen voeren (Vandenbroeck, 1999). Een verklaring die ook Deleeck (1993, 2003) geeft: factoren aan de aanbodzijde spelen een rol.

Uit een lager gebruik bij bepaalde groepen mogen we niet zomaar concluderen dat zij geen of minder nood zouden hebben aan kinderopvang (Recht-Op¹⁵, 2000). Het wijst daarentegen op een gebrekkige toegankelijkheid van de voorzieningen. In het volgende hoofdstuk gaan we daar nader op in. Een belangrijke opmerking is nog dat het Mattheüeffect een ‘discriminatie’ in effect betreft en niet in bedoeling: doorgaans zijn impliciete uitsluitingsmechanismen aan het werk. Ook Popkewitz (2000b, p. 193) concludeert: “Governing to include/exclude occurs through the reasoning applied rather than in any ‘overt’ systems of exclusion”.

2.3.4. Besluit

IBO's zijn universele voorzieningen en daarmee niet onderhevig aan problemen eigen aan bijzondere voorzieningen, met name segregatie en stigmatisering (Deleeck, 2003; Parmentier, 1998; Petrie, 1994). Bepaalde groepen doen er echter opvallend minder een beroep op en dit heeft te maken met een gebrekkige toegankelijkheid. De beleidsmatige conclusie verbonden met het Mattheüeffect is dan ook dat een doelmatig sociaal beleid binnen een universeel raam selectieve elementen moet aanbrenge(n) (Deleeck, 2003). Voor de kinderopvang betekent dit onder andere dat we moeten nadenken over de vormgeving van het aanbod en de drempels die daarmee gepaard kunnen gaan. Op basis daarvan kan men inspanningen doen voor een grotere toegankelijkheid van de reguliere sector. De sociale functie maakt duidelijk dat het aan de

---

¹⁵ Recht-Op is een Vereniging waar armen het woord nemen in Antwerpen. Zij hebben een dossier over het thema kinderopvang gemaakt.

voorzieningen en het beleid is om deze inspanningen te doen. ‘Moeilijke bereikbaarheid’ heeft immers hoofdzakelijk te maken met eigenschappen van de instelling en daar ligt dan ook de verantwoordelijkheid (Van Keulen, 1994; Van Putten, 1991).

2.4. Toegankelijkheid

Toegankelijkheid is een fenomeen dat veel minder eenduidig is dan op het eerste gezicht lijkt, het verwijst naar een realiteit die ruimer is dan louter toegang krijgen tot een voorziening (Lammertyn, 1998). Literatuur hierover gaat hoofdzakelijk in op mogelijke oorzaken van ontoegankelijkheid. Er zijn verschillende drempels die de toegang kunnen belemmeren, ook tot kinderopvang, en die situeren zich op verschillende niveaus. We zullen dit meer in detail bekijken, zonder daarbij volledig te willen zijn. Bijzondere aandacht gaat naar factoren aan de aanbodzijde, die we zullen concretiseren aan de hand van de zogenaamde ‘vijf B’s’.

2.4.1. *Knelpunten op verschillende niveaus*

Niet alleen individuele en/of familiale kenmerken, maar ook aanbodkenmerken spelen een belangrijke rol bij het gebruik van voorzieningen (Davis & Connelly, 2005; Deleeck, 2003). Sannen (2003) en Vandenbrempt (2002) situeren de problemen met toegankelijkheid op drie niveaus: het organisatorische niveau (aanbodzijde), het cliëntniveau (vraagzijde) en het relationele niveau. Op elk niveau geven zij aan welke factoren het gebruik van voorzieningen kunnen bepalen en hoe deze een drempel kunnen betekenen. Zowel met betrekking tot welzijnswerk in het algemeen als met betrekking tot kinderopvang kan deze indeling een hulpmiddel zijn om structuur aan te brengen in de geraadpleegde literatuur.¹⁶ Belangrijk om voor ogen te houden is dat de factoren op de verschillende niveaus in zeer nauwe wisselwerking staan en elkaar zelfs kunnen versterken.

Ten eerste kan een gebrekkige toegankelijkheid te maken hebben met intern-organisatorische aspecten van IBO’s en de globale structuur van de sector (Sannen, 2003). Financiële drempels, wachtlijsten, ligging, administratieve procedures zijn factoren die bijvoorbeeld een rol spelen. In 2.4.2. komen deze uitgebreider aan bod. Hier willen we enkel nog wijzen op de niet te onderschatten verantwoordelijkheid van de overheid: overheidsoptreden en normering kan de toegankelijkheid van voorzieningen zowel bevorderen als afremmen (Davis & Connelly, 2005; Van Buggenhout, 1998). Zo zagen we reeds dat de overheid inzake toegankelijkheid van IBO’s geen controle uitoefent, er is op dat vlak sprake van gesubsidieerde vrijheid (cf. 2.2.3.).

Op het tweede niveau plaatst Sannen (2003) de persoonsgebonden drempels. Bijzonder belangrijk hier zijn de persoonlijke waarden en opvattingen met betrekking tot opvoeding, kinderen en kinderopvang (Davis & Connelly, 2005; Huston, Chang & Gennetian, 2002; Lowe &

---

¹⁶ We moeten opmerken dat de meeste literatuur betrekking heeft op de kinderopvang voor nul- tot driejarigen. Door stage-ervaringen zijn we echter in staat om daaruit te distilleren wat ook voor IBO’s kan gelden. Bovendien gaat het vaak om drempels voor gezinnen in armoede (Vlaanderen) of gezinnen met een laag inkomen (VSA).

Weisner, 2004). Verder kan er een gebrek aan vertrouwen zijn in opvang door onbekenden (Huston et al., 2002; Lowe & Weisner, 2004; Vanpée et al., 2000), volgens Moras (2004) door steeds weerkerende ervaringen van sociale uitsluiting. Recht-Op (2000) wijst in dit verband op de angst van mensen in armoede voor controle en bemoeienis van buitenaf die samenhangt met de angst voor plaatsing van hun kinderen. Volgens De Kimpe en Eeckhout (2004) is ook de vrees voor kritiek naar de ouderrol een bepalende factor. Belangrijk is ons inziens nog de vaststelling dat ouders die gebruikmaken van opvang in de voorschoolse leeftijd, meer geneigd zijn dat ook te doen tijdens de basisschool (Meijvogel, 1991; NICHD Early Child Care Research Network, 2004). Enigszins daarmee samenhangend kunnen negatieve ervaringen met kinderopvang de drempel verhogen (Vanhee, Laporte & Corveleyn, 2001). Men voelt zich vaak niet welkom. Zo wijst Vandenbroeck (2004a) erop dat allochtone ouders de kinderopvang vaak percipiëren als 'iets dat niet voor ons is'. Hier zien we duidelijk hoe sterk de factoren op de niveaus onderling samenhangen. Het zich niet welkom voelen houdt ongetwijfeld verband met het feit dat de voorzieningen zich vaak onbewust richten tot middenklassegezinnen (Vandenbroeck, 2000).

Het derde niveau, met drempels die ontstaan in de relatie tussen gezin en voorziening, schenkt aandacht aan deze wisselwerking. Boudry, Claesen, Peeters, Vandenbroeck, De Brabandere en Vens (2005) spreken over een vicieuze cirkel van wederzijdse onbekendheid. Het personeel in kinderopvangvoorzieningen heeft vaak weinig kennis van en voeling met de leefwereld van specifieke doelgroepen (Vandenbroeck, 2000). Dit kan leiden tot heel wat onbegrip, vooroordelen en misverstanden. Op dat vlak zijn al goede ervaringen opgedaan met de aanstelling van personeelsleden uit de eigen wijk die dezelfde taal spreken en dezelfde achtergrond hebben (Boudry et al., 2005; Van Keulen, 1994), dit kan immers de beeldvorming naar buiten toe veranderen. Ook vorming over het werken met specifieke doelgroepen (Moras, 2004) en overleg met wijkorganisaties (De Kimpe & Eeckhout, 2004) kunnen helpen. Respect voor diversiteit en het gevoerde diversiteitsbeleid naar de buitenwereld bekendmaken is eveneens van belang (De Kimpe & Vandenbroeck, 2005).

Wij zijn vooral geïnteresseerd in factoren aan de aanbodzijde. Uit ervaringen met kinderopvang in 'kansarme' buurten blijkt immers dat een verandering van beleid vaak resulteert in het bereiken van gezinnen die voorheen niet bereikt werden (Bouverne-De Bie & Claeys, 2003). Aan de hand van de zogenaamde 'vijf B's' zullen we op aanbodkenmerken ingaan die de toegankelijkheid beïnvloeden. De vijf B's doorkruisen echter enigszins bovenstaande indeling in drie niveaus, omdat ze ook persoonsgebonden en relationele drempels in rekening brengen.

2.4.2. De vijf B's als analysekader

De vijf B's zijn minimumvoorwaarden om het rechtskarakter van agogische interventies en voorzieningen te waarborgen (Bouverne-De Bie, 2001). Zij vinden hun oorsprong in de rechtshulp (Parmentier, 1998), maar kennen intussen een ruimere toepassing. Ze zijn op zich geen garantie voor een toegankelijke dienstverlening, maar bieden wel een belangrijk kader voor de analyse en aanpak van drempels. De vijf B's kan men beschouwen als kwaliteitscriteria die

zowel van toepassing zijn op individuele voorzieningen als op de sector in zijn geheel. Het gaat om betaalbaarheid, beschikbaarheid, bruikbaarheid, bereikbaarheid en begrijpbaarheid.

▪ **Betaalbaarheid**

Diverse auteurs wijzen erop dat de kostprijs van opvang een drempel kan zijn (zie bijvoorbeeld Davis & Connelly, 2005; Fuller et al., 2002; Storms, 1995; Vanpée et al., 2000). In de gesubsidieerde kinderopvang voor nul- tot driejarigen geldt deze verklaring slechts gedeeltelijk: de ouderbijdragen zijn er aangepast aan het inkomen (Vandenbroeck & Van Nuffel, 2006).¹⁷ In de IBO's is dat echter niet het geval. Wel kan een sociaal tarief van 50% gehanteerd worden als de financiële situatie van de ouder(s) daartoe aanleiding geeft en in zeer uitzonderlijke gevallen kan het organiserend bestuur gratis opvang toestaan.¹⁸ Het spreekt voor zich dat deze uitzonderingsregel meer stigmatiserend is dan het principe 'betalen naargelang inkomen'. Het lijkt eerder een gunst dan een recht. Bovendien zijn IBO's niet verplicht het sociaal tarief toe te passen en zijn er geen voorwaarden voor toekenning vastgelegd: de organiserende besturen beslissen autonoom. Daarbij komt nog dat de initiatieven geen compensatie krijgen voor het verlies aan werkingsmiddelen door de toepassing van het sociaal tarief. Het ministerieel besluit over de subsidiëring van IBO's voorziet wel een extra vergoeding voor locaties met minstens 33% van de ingeschreven kinderen uit een achtergesteld gebied (door Kind en Gezin bepaald). We kunnen ons echter de vraag stellen of zo'n maatregel voldoende structureel is. Berquin (2004) stelt terecht dat het gebrek aan inkomensgerelateerde ouderbijdragen in de IBO's een belangrijk knelpunt is. Op dat vlak heeft de overheid dus een belangrijke verantwoordelijkheid. Volgens Recht-Op (2000) kunnen de initiatieven zelf ook inspanningen doen door bijvoorbeeld betalingen in een korte tijdsspanne te regelen. Betaalbaarheid is echter meer dan het financiële (Bouverne-De Bie, 2001). Zo wijst Storms (1995) op organisatorische kosten, Kind en Gezin (2004b) en Lowe en Weisner (2004) op vaak ingewikkelde administratieve procedures. Zich inschrijven in een IBO en het aanvragen van een sociaal tarief gaan gepaard met heel wat papierwerk dat drempelverhogend kan werken.

▪ **Beschikbaarheid**

Beschikbaarheid betreft in de eerste plaats de aanwezigheid van het aanbod (Davis & Connelly, 2005; Fuller et al., 2002; Hirshberg et al., 2005; Petrie et al., 2000). Maar er is meer aan de hand: plaatstekort in kinderopvang belemmert de toegang zeer sterk. Wanneer de boot vol is, valt men vaak, ook in IBO's, terug op een systeem van wachtlijsten. Verantwoordelijken beslissen daarbij doorgaans autonoom over wie prioriteit krijgt (Humblet, 2003; Vandenbroeck et al., 2003). Dit maakt van het opnamebeleid veel meer dan een administratieve aangelegenheid: keuzes over prioriteiten zijn niet evident en vaak hanteert men dan 'volgorde' als een ogenschijnlijk neutraal criterium (Hemmerlin, 2003). Dit begunstigt echter de best geïnformeerden en niet iedereen is even goed in staat de nood aan kinderopvang (ver) op voorhand te plannen (bijvoorbeeld mensen in precare arbeidsomstandigheden). Zeker voor gezinnen in armoede is op voorhand inschrijven

---

¹⁷ Hoewel Lorant et al. (2003) aantonen dat bij gezinnen in de laagste inkomensgroepen de opvangkosten een veel grotere hap uit het gezinsbudget nemen dan in de hogere inkomensgroepen, wat bovendien versterkt wordt door de mogelijkheid tot fiscale aftrek.

¹⁸ Besluit van de Vlaamse regering houdende de voorwaarden inzake erkenning en subsidiëring van IBO's.

een hoge drempel (Centrum Kauwenberg¹⁹, 2002) en het onderzoek van Vandenbroeck en Van Nuffel (2006) toont dat allochtonen, alleenstaanden en lager geschoolden later naar opvang beginnen te zoeken. In welke mate andere voorrangscriteria de toegang al dan niet kunnen belemmeren komt aan bod bij de bespreking van de onderzoeksresultaten. Lange wachtlijsten zijn bij IBO's minder een probleem dan in de voorschoolse opvang (Vanpée et al., 2000), maar ze zijn zeker niet afwezig. Om de beschikbaarheid te vergroten, hanteren buurtgerichte kinderdagverblijven een weldoordacht en gericht inschrijvingsbeleid: een vast percentage plaatsen wordt vrijgehouden voor buurtbewoners en men probeert tot een evenwichtige samenstelling te komen op basis van sociale en culturele achtergrond en werksituatie van de ouders (De Kimpe & Eeckhout, 2004). Ook houdt men plaatsen vrij voor crisisopvang en zijn er opnamecontracten met organisaties als de basiseducatie of onthaalbureaus voor nieuwkomers (De Kimpe & Eeckhout, 2004). In een maximale invulling verwijst beschikbaarheid ook naar het oog en oor hebben voor de vragen en problemen van ouders en kinderen (Sinnaeve, 2004), ook als die op het eerste gezicht niets met het eigen aanbod te maken hebben. Verhegge (1999) en Boudry et al. (2005) wijzen in dit verband op de opvoedingsondersteunende functie die kinderopvang kan hebben en de mogelijkheid tot een warme overdracht naar andere dienstverlening. Het 'oog en oor' hebben verwijst eveneens naar het criterium bruikbaarheid.

▪ **Bruikbaarheid**

Een toegankelijke dienstverlening is bruikbaar, dit wil zeggen dat ze aansluit bij de concrete situatie en vragen van mensen. Lowe en Weisner (2004, p. 150) omschrijven het als volgt: "child care routines had to fit the configuration of financial, material, institutional, social and time resources characteristic of each family at a given period in time." Ze hebben het bijvoorbeeld over de afstemming op de vaak onstabiele en onvoorspelbare werkuren van families met een laag inkomen. De mogelijkheid tot occasionele en urgente opvang is hier van belang (Recht-Op, 2000; Vanpée et al., 2000). De reeds vermelde opnameovereenkomsten met andere organisaties kunnen het antwoord op ad hoc vragen naar opvang mogelijk maken (Boudry et al., 2005). Een ander aandachtspunt komt uit het onderzoek van Centrum Kauwenberg (2002): vakanties zijn voor gezinnen in armoede een moeilijke periode, waarbij opvang een grote steun kan betekenen. Het is dus belangrijk dat IBO's oog hebben voor die behoefte. Lowe en Weisner (2004) onderscheiden naast deze ecologische factoren ook culturele factoren als belangrijke determinant, daarmee bedoelen zij de waarden en overtuigingen van ouders (onder andere met betrekking tot kinderopvang en ouderschap). Het is dus belangrijk dat men in IBO's luistert naar de vragen, behoeften en visie van ouders en kinderen en probeert daar in de mate van het mogelijke bij aan te sluiten. Wat doet men bijvoorbeeld met een vraag van ouders naar huiswerkbegeleiding?

▪ **Bereikbaarheid**

In de eerste plaats denken we bij bereikbaarheid aan het belang van een gunstige ligging, bij voorkeur in de eigen buurt. Veel ouders vinden dat belangrijk (Centrum Kauwenberg, 2002; Huston et al., 2002; Lowe & Weisner, 2004). Maar de psychologische bereikbaarheid is minstens even belangrijk (Petrie, 1994). Sommige gezinnen zien kinderopvang, zoals al aangehaald, als 'iets

---

¹⁹ Centrum Kauwenberg is een Vereniging waar armen het woord nemen in Antwerpen. Zij hebben een onderzoek gedaan naar de vrijetijdsbesteding van kinderen in armoede, waarin ook de Antwerpse IBO's waren opgenomen.

dat niet voor hen is' (Vandenbroeck, 1999). IBO's moeten zich dus bewust zijn van het beeld dat zij naar de buitenwereld hebben. Maar de vraag is evenzeer of verschillende groepen wel weet hebben van het bestaan van het IBO. Zowel met betrekking tot welzijnsvoorzieningen in het algemeen als met betrekking tot kinderopvang blijkt het gebrek aan informatie en/of de gebrekkige informatieverspreiding immers één van de belangrijkste drempels (Sannen, 2003; Vandenbrempt, 2002; Van Keulen, 1994; Vanpée et al., 2000). Te vaak vertrekt men van het idee dat mensen in nood de weg naar de voorziening wel zullen vinden (De Mot, 1998). Onder meer plaatstekort kan initiatieven ertoe bewegen zich niet of weinig bekend te maken (Lammertyn, 1998). Het gebrek aan informatie situeert zich bovendien niet alleen op het gebied van het aanbod, vaak is er ook te weinig informatie over de kostprijs, de manier van inschrijven ... (Centrum Kauwenberg, 2002). Ook de wijze waarop bekendmaking gebeurt is belangrijk (Komt de informatie wel bij iedereen terecht? Gebruikt men ook niet-schriftelijke kanalen? Hoe vaak wordt informatie verspreid? Stelt men de opvang voor als een voorziening waar ook niet-werkende ouders een beroep op kunnen doen? ...). Uit het onderzoek van Vanpée et al. (2000) blijkt dat ouders zich meestal baseren op informatie uit het informele netwerk en zeer beperkt op informatie vanuit de voorzieningen zelf. Wanneer een opvangvoorziening echter hoofdzakelijk terugvalt op mond-tot-mondreclame, ontstaat de tendens om steeds binnen dezelfde socioculturele kring te rekruteren (Vandenbroeck, 2004a). Buurtgerichte opvanginitiatieven wijzen op het belang van veelvuldige bekendmaking en van verankering in de buurt, onder andere door samenwerking met andere organisaties (De Kimpe & Eeckhout, 2004). Als ouders voelen dat de opvang een centrale plaats inneemt in de buurt, zullen ze meer het gevoel hebben dat die er ook voor hen is en zich beter kunnen identificeren met het aanbod (Kind en Gezin, 2004b). Uit het onderzoek van Vanpée et al. (2000) blijkt bovendien dat kansarmen zich hoofdzakelijk baseren op informatie van hulpverleners. Andere organisaties, scholen en de gemeente/stad hebben een belangrijke rol inzake informeren en doorverwijzen van ouders.

▪ **Begrijpbaarheid**

Begrijpbaarheid verwijst naar de transparantie van het aanbod. Het kinderopvanglandschap is echter weinig doorzichtig (Berquin, 2004). Zo geeft Recht-Op (2000) aan dat mensen in armoede vaak geen zicht hebben op de verschillen tussen de diverse instanties, mede door erg gefragmenteerde en onvindbare informatie. Sinnaeve (2004) spreekt bij dit criterium over het zich bewust worden van eigen vanzelfsprekendheden. Wanneer mensen zich aanmelden bij het IBO, hebben zij daarom nog geen zicht op hoe er wordt gewerkt. Boudry et al. (2005) geven aan dat een kennismakingsgesprek met een informeel karakter waarbij wederzijds vragen kunnen worden gesteld, de toegankelijkheid kan verhogen. Op die manier kan de nodige informatie uitgewisseld worden, maar kan men gezinnen ook het gevoel geven dat ze welkom zijn. Het taalgebruik verdient daarbij, net als bij de bekendmaking en in de dagelijkse praktijk, de nodige aandacht. De gebruikte taal en terminologie vormen immers vaak een drempel (De Mot, 1998). Het gaat daarbij niet alleen om de taal op zich, maar evenzeer om een specifiek soort Nederlands dat de voorzieningen gebruiken (Vandenbroeck, 2004a).

2.4.3. Acties inzake toegankelijkheid

Eén van onderzoeksvragen is wat men zou kunnen doen om de toegankelijkheid van IBO's te verhogen. Bij de bespreking van de vijf B's zijn reeds mogelijke acties aangehaald. De meeste daarvan zijn gebaseerd op de praktijk van buurtgerichte kinderdagverblijven (zie bijvoorbeeld Boudry et al., 2005; De Kimpe & Eeckhout, 2004). Hun ervaringen kunnen IBO's heel wat inspiratie bieden bij het vormgeven van hun sociale functie. Werken op buurtniveau blijkt immers de meest effectieve sleutel te zijn om te werken aan toegankelijkheid (Peeters & Vandenbroeck, 2000). Petrie et al. (2000) tonen dit aan door te rapporteren over een aantal buitenschoolse opvangvoorzieningen die succesvol zijn in het bereiken van ondervertegenwoordigde groepen. Die initiatieven kenmerken zich door 'outreach work within the local community', activiteiten die vergelijkbaar zijn met wat wij in Vlaanderen verstaan onder buurtgerichte kinderopvang.

We haalden reeds aan dat de overheid een erg belangrijke verantwoordelijkheid heeft. We willen hier heel kort twee initiatieven van overheidswege aangeven die de bedoeling hebben om kinderopvang verder uit te bouwen als basisvoorziening. Ten eerste zijn er de projecten kinderopvang in buurt- en nabijheidsdiensten [BND] die door Kind en Gezin worden gesteund (Kind en Gezin, 2004b).²⁰ Zij moeten een laagdrempelige kinderopvang garanderen door de loskoppeling van arbeid en opvang, een lage kostprijs, beperkte administratieve procedures, occasionele opvang, samenwerking met derden ... (Regie Buurt- en Nabijheidsdiensten, 2003). Op die manier wil Kind en Gezin een antwoord bieden op de opvangvragen van gezinnen die nu (nog) niet terecht kunnen in de reguliere opvang (Kind en Gezin, 2004b). Die doelstelling maakt duidelijk dat BND de tekorten van de reguliere sector accepteren en moeten opvangen. Dit is kenmerkend voor een residuele benadering (Bouverne-De Bie, 1996). Een tweede meer structurele actie die we willen bespreken, is het conceptueel kader voor een nieuwe organisatie van de Vlaamse kinderopvang (Kind en Gezin, 2005b). Men wil centra voor kinderopvang [CKO] oprichten die verschillende kinderopvangvoorzieningen groeperen. Verder wordt er gesproken over een nieuw vergunningensysteem en het stroomlijnen van de subsidies. Belangrijk in het kader van deze scriptie is dat het concept uitdrukkelijk vertrekt vanuit de drie functies van kinderopvang en toegankelijkheid krijgt een centrale plaats toebedeeld (cf. 2.2.3.). Een buurtgerichte aanpak en samenwerking zijn daarbij sleutelwoorden. Doordat verschillende vergunde voorzieningen zich verenigen, kunnen zij samen de drie maatschappelijke functies waarmaken. Voor een meer concrete invulling van het concept is het wachten op de proefprojecten die Kind en Gezin zal ondersteunen en begeleiden (Kind en Gezin, 2005b). Duidelijk is wel dat deze actie, in tegenstelling tot de BND, de reguliere sector aanspreekt op zijn sociale functie en daarmee meer structureel van aard is. Het concept sluit aan bij de visie van de Toekomstgroep Kinderopvang (2003) die ervoor pleit voorrang te geven aan modellen die de duale samenleving bestrijden.

---

²⁰ Deze diensten hebben drie kenmerken: de leefkwaliteit van de gebruikers verhogen door in te spelen op relevante behoeften (waaronder kinderopvang), duurzame arbeidsplaatsen voor de medewerkers (waarvan minstens de helft uit kansengroepen) en participatie van medewerkers en andere belanghebbenden (Vermeulen, 2003).

2.4.4. Besluit

Onderzoek naar (on)toegankelijkheid gaat haast onvermijdelijk uit van een doelgroepenbenadering en vestigt de aandacht op het verschillend zijn (cf. 2.2.2.). Het analyseren van mogelijke uitsluitingsmechanismen is echter noodzakelijk om zich daarvan bewust te worden en om overheid en voorzieningen te responsabiliseren er wat aan te doen. Via de buurt- en nabijheidsdiensten probeert de overheid momenteel de toegankelijkheid van de kinderopvang te verhogen. Een structurele benadering vereist echter dat reguliere voorzieningen, waaronder IBO's, onderzoeken hoe het met de toegankelijkheid van hun dienstverlening is gesteld (Boudry et al., 2005) en inspanningen doen om hun bereikbaarheid, beschikbaarheid, betaalbaarheid, bruikbaarheid en begrijpbaarheid te verhogen voor alle gezinnen (cf. sociale functie). Met Boudry et al. (2005) kunnen we stellen dat het bijzonder belangrijk is dat de expertise van de BND op termijn een effect heeft op de reguliere sector. Het nieuwe conceptuele kader voor kinderopvang kan daartoe de aanzet geven. Nog beter zou zijn dat de diensten in het concept van de CKO worden opgenomen.

Met ons onderzoek willen we ons inschrijven in deze structurele benadering door na te gaan of en hoe gezinnen in IBO's, onbedoeld, uitgesloten kunnen worden door de vormgeving van het aanbod. We willen daarmee niet zeggen dat alle gezinnen die de voorzieningen vandaag minder of niet bereiken, moeten worden toegeleid naar de kinderopvang, omdat dit 'goed zou zijn voor hen' (cf. Popkewitz, 2000a, 2000b, 2003). Niet een externe norm, maar het perspectief van de mensen zelf dient het uitgangspunt te zijn. Het gaat erom dat alle gezinnen die van een IBO gebruik willen maken daartoe de kans moeten krijgen en dit niet alleen omwille van hun werksituatie. Er moet ook ruimte zijn voor andere redenen (Toekomstgroep Kinderopvang, 2003). Dat is wat we verstaan onder kinderopvang als een basisvoorziening. Toegankelijkheid, hier geconcretiseerd aan de hand van de vijf B's, is daarbij een noodzakelijke voorwaarde.

3. Methodologisch kader

In dit hoofdstuk wordt de opzet en de aanpak van het empirisch onderzoek toegelicht. Eerst zetten we de concrete onderzoeksvragen op een rijtje. Vervolgens gaan we in op onze belangrijkste onderzoeksmethode: een schriftelijke vragenlijst per post. De discussie met deskundigen ter afsluiting van het onderzoek komt in een derde deel aan bod. Doorheen onze tekst zullen we beschrijven hoe de kwaliteitscriteria betrouwbaarheid en validiteit in rekening zijn gebracht. Door de genomen beslissingen en stappen te beschrijven doen we dat al gedeeltelijk. Bij betrouwbaarheid spreekt men immers ook over principiële herhaalbaarheid, wat openbaarheid van informatie over het onderzoek veronderstelt ('t Hart, van Dijk, de Goede, Jansen & Teunissen, 1998).

3.1. Concrete onderzoeksvragen van het empirisch onderzoek

Toegankelijkheid is voor de IBO's nog nooit bestudeerd. Daarom willen we met dit onderzoek zicht krijgen op zoveel mogelijk initiatieven. Dit betekent dat we kiezen voor een grootschalig survey waarmee we de hele sector kunnen bevragen (cf. 3.2.). Die keuze heeft ook gevolgen voor de concretisering van de twee onderzoeksvragen die het empirisch onderzoek behandelt (cf. 1.1.).

(1) Welke drempels kunnen de toegang tot IBO's belemmeren en op welke vlakken situeren die drempels zich? In het theoretische luik hebben we verduidelijkt dat toegankelijkheid zowel te maken heeft met factoren aan de aanbodzijde als aan de vraagzijde, als met de wisselwerking tussen beide. Het empirisch onderzoek gaat in op de vormgeving van het aanbod. Dat is ons inziens een goed vertrekpunt voor onderzoek met betrekking tot dit thema en is tevens een gevolg van de keuze voor een survey bij IBO's. Drie van de vijf B's zullen we bestuderen: beschikbaarheid, betaalbaarheid en bereikbaarheid.

- In welke mate is er in de IBO's sprake van plaatstekort?
- Hoe ziet het opnamebeleid van IBO's eruit en welke voorrangsregels hanteren zij?
- In welke mate is het opnamebeleid de verantwoordelijkheid van de coördinator?
- Hoe gaan de initiatieven om met het sociaal tarief?
- Hoe verloopt de bekendmaking?

(2) Welk publiek bereiken de IBO's en welke groepen bereiken ze minder? Meer concreet kiezen we voor onderstaande groepen, omdat uit onderzoek in de voorschoolse kinderopvang (Storms, 1995; Vanpée et al., 2000; Vandenbroeck et al., 2003) blijkt dat het Mattheüseffect hen kan treffen.

- In welke mate bereiken IBO's gezinnen met een lager inkomen?
- In welke mate bereiken IBO's werkloze ouders?
- In welke mate bereiken IBO's allochtone gezinnen?
- In welke mate bereiken IBO's eenoudergezinnen?

3.2. Postenquôte als onderzoeksmethode

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden is gekozen voor een schriftelijke vragenlijst per post. Die methode maakt deel uit van de onderzoeksstrategie het survey, waarbij men informatie verzamelt door het stellen van vooraf bedachte vragen aan de respondenten ('t Hart et al., 1998). Deze strategie is gekozen omdat we daarmee een groot aantal analyse-eenheden kunnen onderzoeken op een groot aantal variabelen (Schuyten, 2002).

De Schamphelre & Van Looveren (1996) geven aan dat men met een schriftelijke vragenlijst per post een groot aantal geografisch gespreide mensen snel en goedkoop kan bereiken. Deze auteurs wijzen er bovendien op dat een postenquôte bijzonder geschikt is wanneer men bij een groep een algemeen inzicht over een bepaald probleem wil krijgen. Dat is bij ons het geval. Het grote aantal IBO's dat we met deze methode kunnen bereiken was doorslaggevend in de keuze. Bovendien waren andere onderzoekers (Vandenbroeck et al., 2003) reeds op deze manier te werk gegaan. Een belangrijk nadeel van postenquôtes is echter de lage respons: twintig à dertig percent zonder de non-respondenten opnieuw te benaderen, vijftig à zestig percent als men dit wel doet (Segers, 1999). Hiermee dienen we dus zeker rekening te houden, temeer omdat non-respons zowel de betrouwbaarheid als de validiteit van het onderzoek kan beïnvloeden.²¹ Een mogelijkheid om dat te doen is gesloten vragen gebruiken, want die zijn gemakkelijk te beantwoorden (De Schamphelre & Van Looveren, 1996). De vragen in onze enquôte waar men geen getal diende in te vullen, waren dan ook hoofdzakelijk van dit type. Bijkomend voordeel is dat men de antwoorden hierop gemakkelijker kan verwerken en vergelijken (Schuyten, 2002).

3.2.1. Respondenten

De onderzoekseenheden zijn de Vlaamse en Brusselse IBO's. Dat betekent dat er nog een selectiestap is, want de vragen moeten wel aan personen ('informanten') worden gesteld ('t Hart et al., 1998). In ons geval waren dat verantwoordelijken, omdat zij de leiding hebben over een IBO en daarmee het best op onze vragen konden antwoorden. De populatie IBO's is niet zo groot (215 volgens Kind en Gezin (2004c))²² en veel factoren (ligging, grootte, bestuur ...) kunnen van invloed zijn op het onderzoeksonderwerp, waardoor we beslist hebben geen steekproef te trekken. Dat komt de betrouwbaarheid van ons onderzoek ten goede, omdat die groter is bij een groter aantal respondenten ('t Hart et al., 1998). Hoewel we geen steekproef trekken, moeten we voor een postenquôte toch over een steekproefkader beschikken. Een steekproefkader is een administratieve registratie van de populatie-eenheden (Billiet, 2001). We konden het adressenbestand van VBJK-VCOK gebruiken. Dit steekproefkader telde meer dan 215 adressen: initiatieven die niet tot de populatie behoren, werden er grotendeels uitgefilterd met behulp van de zoekmachine voor ouders op de website van Kind en Gezin. Er zijn uiteindelijk

---

²¹ Betrouwbaarheid wijst op de afwezigheid van toevallige fouten, validiteit op de afwezigheid van systematische fouten (Segers, 1999). Betrouwbaarheid betreft de mate waarin de resultaten onafhankelijk zijn van de technische uitvoering, validiteit de mate waarin de resultaten de bestudeerde werkelijkheid weergeven (Schuyten, 2003).

²² Op het moment van uitvoering hadden we slechts de gegevens met betrekking tot 2003 ter beschikking. In 2004 (Kind en Gezin, 2005e) was het aantal initiatieven reeds opgelopen tot 232.

225 vragenlijsten verstuurd, waardoor we hoogstwaarschijnlijk ook een aantal van de in 2004 nieuw gestarte initiatieven hebben bereikt. Met het voorhanden zijnde steekproefkader of adressenbestand hebben we dus nagenoeg de volledige populatie kunnen bevragen.

3.2.2. Verloop van het onderzoek

▪ Vooronderzoek

Om de vragenlijst te kunnen opstellen, volstond literatuurstudie niet. Over de toegankelijkheid van IBO's is immers weinig of geen informatie beschikbaar. Daarom hebben we ook interviews bij coördinatoren van IBO's afgenomen. Die vonden plaats tijdens de stage in eerste en tweede licentie (april en oktober-november 2004). In totaal waren dat veertien face-to-face interviews en één groepsinterview. De individuele interviews waren halfgestructureerd: de onderwerpen lagen min of meer vast, de formulering en volgorde van de vragen niet (Cambré & Waege, 2001). In het groepsinterview werd gewerkt met stellingen om discussie uit te lokken (focusgroep).

▪ Opstellen van de vragenlijst

De vragenlijst (cf. Bijlage 2) bevat vragen over algemene gegevens, opnamebeleid, publiek (met inbegrip van het sociaal tarief) en bekendmaking. Aan het opstellen van de vragenlijst is de nodige zorg besteed, want de lengte, de structuur, de formulering ... kunnen de antwoorden beïnvloeden (Hoogstraten, 2004). We hebben richtlijnen in acht genomen over inhoud, vorm, formulering en volgorde van vragen (cf. Billiet, 2001; De Schampheleire & Van Looveren, 1996; 't Hart et al., 1998; Schuyten, 2002; Segers, 1999). Dat kan bovendien de respons verhogen, net als de keuze voor een korte enquête. Verder hebben we verschillende inspanningen gedaan om een voldoende valide instrument te bekomen. Een reeds gebruikte en goed bevonden vragenlijst (Vandenbroeck et al., 2003) was richtinggevend. Omdat het hier een andere populatie betreft, waren aanpassingen nodig. Daarbij is, zoals onder meer Schuyten (2002) aanbeveelt, regelmatig overleg gepleegd met deskundigen inzake kinderopvang.²³ Verder zorgde het vooronderzoek voor een grondige theoretische voorbereiding en verkenning van het veld (Waege, 2001) en is de vragenlijst uitgetest bij enkele respondenten.²⁴ Het testen van de enquête komt ook de betrouwbaarheid ten goede. Ten slotte werd met de nodige zorg een introductiebrief geschreven (cf. Bijlage 1), wat de respons ten goede kan komen (De Schampheleire & Van Looveren, 1996).

▪ Uitvoering

De 225 vragenlijsten zijn verstuurd op veertien april 2005 samen met geadresseerde en gefrankeerde enveloppen – dit vergemakkelijkt het terugzenden en kan de respons verhogen. Bij het tijdstip van verzenden hebben we rekening gehouden met de beschikbaarheid van de verantwoordelijken voor het onderzoek. Op twee en drie mei 2005 is iedereen die nog niet had

---

²³ Promotor Michel Vandenbroeck, Karen Van Nuffel van de vakgroep sociale agogiek en Sabine Van Maldergem, sociaal agoog en werkzaam bij VCOK. Daarnaast zijn enkele coördinatoren van IBO's opgebeld om te informeren naar de registratiewijze van bepaalde zaken.

²⁴ Iemand van VCOK heeft via email bij negen coördinatoren een oproep gelanceerd en drie mensen hebben daarop gereageerd.

geantwoord telefonisch gecontacteerd met de vraag dit alsnog te doen.²⁵ Hiermee wilden we de respons – en daarmee de betrouwbaarheid en validiteit - verhogen. Begin juli hebben de laatste enquêtes ons bereikt.

▪ **Verwerking**

Gedurende november en december 2005 werden de antwoorden ingevoerd in het softwarepakket SPSS aan de hand van het codeboek dat was opgesteld tijdens het construeren van de vragenlijst. De verwerking van de kwantitatieve data met SPSS ving eind december 2005 aan en is eigenlijk doorgelopen tot half maart 2006, onder meer omdat we ook een aantal externe gegevens wilden gebruiken. Bij de verwerking werden statistische technieken gebruikt. De kwalitatieve data zijn handmatig verwerkt. Om toevallige fouten te vermijden (betrouwbaarheid) is een tweede persoon ingeschakeld bij het invoeren van de data, is regelmatig teruggesproken naar de vragenlijsten en zijn alle analyses twee- tot driemaal gecontroleerd. Om systematische fouten bij het coderen en verwerken tegen te gaan (validiteit) werd meermaals de hulp van een expert, Johan Ferla van de vakgroep data-analyse, ingeroepen. Bij validiteit stelt zich ook de vraag naar generaliseerbaarheid (Schuyten, 2004). Ons onderzoek wil uitspraken doen over alle IBO's. We moeten dus behoedzaam zijn voor een selectieve non-respons. Om dit na te gaan, hebben we waar mogelijk een door Billiet en Carton (2001) en Segers (1999) aanbevolen techniek gebruikt: een aantal bevraagde kenmerken van de responsgroep vergelijken met gegevens over de populatie (cf. 4.1.).

3.3. Discussie als onderzoeksmethode

Als laatste stap van het empirisch onderzoek organiseerden we een discussie met deskundigen over de resultaten van de postenquête. Eigenlijk betreft het hier een soort groepsinterview of focusgroep. We spreken echter liever over een discussie, omdat dit de aard van het gevoerde gesprek beter weergeeft. Het betreft dus geen 'officiële' kwalitatieve onderzoeksmethode, maar een discussie kan wel belangrijke gegevens genereren en we beschouwen dit als een volwaardige aanvulling bij het gevoerde onderzoek.

Eens de resultaten van de vragenlijst bekend waren en geïnterpreteerd, wilden we een aantal zaken verder uitdiepen en de resultaten en interpretaties controleren op hun validiteit. Daarom hebben we de resultaten voorgelegd aan deskundigen die zicht hebben op de gehele sector. De keuze viel op een 'groepsinterview', omdat op die manier verschillende standpunten en inzichten met elkaar kunnen worden geconfronteerd (Schuyten, 2003). Het doel van de discussie was tweeledig. We wilden in de eerste plaats de validiteit van het onderzoek verbeteren: door de resultaten én interpretaties aan deskundigen of bevoorrechte getuigen voor te leggen, kunnen we nagaan of ze de werkelijkheid weerspiegelen. Ten tweede konden we op die manier de praktijk informeren over de resultaten en discussie erover op gang brengen.

---

²⁵ Deze timing werd me aangeraden door Professor Schuyten van de vakgroep data-analyse en was mogelijk doordat elke vragenlijst van een code was voorzien.

3.3.1. Respondenten

De respondenten waren de vormingswerkers van VCOK. De uitnodiging was gericht tot de medewerkers van het team buitenschoolse opvang: we kunnen hen als experts beschouwen, omdat zij instaan voor vorming en begeleiding in deze sector en bijna dagelijks contact hebben met verantwoordelijken van IBO's over heel Vlaanderen. Uiteindelijk kwamen we tot een groep van negen respondenten. Ook VCOK-medewerkers die niet tot het team buitenschoolse opvang behoren, waren aanwezig. Een aantal van hen kennen de sector eveneens zeer goed, anderen zijn beter bekend met de kinderopvang van niet-schoolgaande kinderen. Hun aanwezigheid heeft de discussie zeker verrijkt, omdat zij met iets meer afstand naar het onderwerp keken.

3.3.2. Verloop van de discussie

De discussie vond plaats op 22 maart 2006. Zowel tijdens als na de presentatie van de resultaten, interpretaties, aanbevelingen en suggesties voor vervolgonderzoek werd er feedback gegeven, gediscussieerd en kritisch nagedacht over de sociale functie van kinderopvang. Het werd een voor beide partijen interessant discussiemoment dat slaagde in zijn tweeledige opzet. Het gesprek is op dictafoon geregistreerd en meermaals beluisterd, waarna zeer uitgebreide aantekeningen werden gemaakt, meestal in de eigen woorden van de deelnemers. Het materiaal is geïntegreerd in de resultaten, die daarmee aan diepgang en validiteit wonnen. De onderzoeksresultaten vindt u terug in het volgende hoofdstuk.

4. Onderzoeksresultaten

Dit hoofdstuk gaat in op de resultaten van de enquête bij IBO's, aangevuld met elementen uit de discussie bij VCOK. De respons, met inbegrip van een aantal algemene gegevens over de onderzoekspopulatie, komt als eerste aan bod, gevolgd door de bezettingscijfers. Vervolgens wordt ingegaan op het opnamebeleid, de bekendmaking, het sociaal tarief en het publiek.

4.1. Respons

Van de 225 verstuurde enquêtes zijn er 139 terugbezorgd. In vier gevallen gaat het niet om een IBO, maar om buitenschoolse opvang in een kinderdagverblijf. De resultaten hebben bijgevolg betrekking op 135 IBO's. De telefoontjes om de respons te verhogen hebben hun doel zeker bereikt: er was een stijging van 33% naar 61%. Wanneer we kijken naar het aantal bereikte vestigingsplaatsen, zijn dat er minstens 376.²⁶ Van de 135 IBO's zijn zeker vijf initiatieven niet voor alle locaties erkend door Kind en Gezin. Bij de verwerking is geen onderscheid gemaakt tussen de volledig en de gedeeltelijk erkende initiatieven, omdat dit verschil weinig relevant is voor de toegankelijkheid.

In wat volgt zullen we een aantal kenmerken van de IBO's uit de onderzoekspopulatie beschrijven. Indien mogelijk maken we een vergelijking met de populatie in zijn geheel. Daarvoor baseren we ons op de jaarverslagen van Kind en Gezin.

4.1.1. Ligging

Onderstaande tabel geeft aan in welke provincie de 135 IBO's liggen. Antwerpse IBO's komen het vaakst voor, gevolgd door West-Vlaanderen, Limburg en Oost-Vlaanderen. Wanneer we die verdeling vergelijken met de gegevens van Kind en Gezin (2005e) voor 2004, zien we een vrij goede weerspiegeling. De IBO's uit Vlaams Brabant zijn echter ondervertegenwoordigd, terwijl er voor Brussel een volledige respons is.

Tabel 1: Ligging IBO's naargelang provincie

	Onderzoekspopulatie		IBO's in 2004 volgens Kind en Gezin (2005e)		Respons
West-Vlaanderen	29	21,48%	49	21,12%	59,18%
Oost-Vlaanderen	23	17,04%	38	16,38%	60,53%
Antwerpen	37	27,41%	61	26,29%	60,66%
Limburg	26	19,26%	40	17,24%	65,00%
Vlaams Brabant	16	11,85%	40	17,24%	40,00%
Brussels Gewest	4	2,96%	4	1,72%	100,00%
	135		232		

²⁶ 'Minstens' omdat van twee IBO's het antwoord op deze vraag ontbreekt. Het zou kunnen dat zij meer dan één locatie hebben.

Daarnaast is nagegaan in welk soort gemeente de IBO's gelegen zijn. De indeling is gebaseerd op het ruimtelijk structuurplan Vlaanderen (Administratie Planning en Statistiek [APS], 2004).²⁷ Er zijn geen vergelijkbare gegevens beschikbaar voor alle initiatieven.

Tabel 2: Ligging IBO's naargelang soort gemeente

	Aantal	Percent (N = 135)
Buitengebied	83	61,48
Kleinstedelijk gebied	23	17,04
Randgemeenten	13	9,63
Centrumgemeenten	16	11,85

4.1.2. Organiserend bestuur

Van de IBO's uit de onderzoekspopulatie is de gemeente meestal organiserend bestuur (77 IBO's). Een gemeentelijke vzw komt slechts driemaal voor. Bij 17 initiatieven gaat het om een OCMW. De overige 38 IBO's vallen onder de categorie 'andere vzw' en zijn een zelfstandige vzw of maken deel uit van een ruimere vzw.²⁸ Bij verdere analyses zullen we een indeling in drie categorieën gebruiken, omdat de gemeentelijke vzw's een te kleine groep vormen. Zij worden opgenomen bij de gemeentelijke initiatieven. De OCMW's blijven een aparte categorie.

Tabel 3: Organiserend bestuur van de IBO's

	Aantal	Percent (N = 135)
Gemeente	77	57,04
OCMW	17	12,59
Gemeentelijke vzw	3	2,22
Andere vzw	38	28,15

4.1.3. Aantal vestigingsplaatsen

Van twee IBO's ontbreken deze gegevens. Het aantal vestigingsplaatsen varieert tussen één en dertien. De meerderheid heeft één locatie (39 IBO's), maar ook twee en drie locaties komen vaak voor (respectievelijk bij 31 en 33 initiatieven). Er is een gemiddeld aantal van 2,81 (met een standaarddeviatie van 2,02).

²⁷ De indeling in acht categorieën is hier herleid tot vier: buitengebied, kleinstedelijk gebied (samenvoeging van kleinstedelijk gebied op provinciaal niveau en structuurondersteunend kleinstedelijk gebied), randgemeenten (samenvoeging van grootstedelijk gebied randgemeenten, regionaal stedelijk gebied randgemeenten en Vlaams stedelijk gebied rond Brussel) en centrumgemeenten (samenvoeging van grootstedelijk gebied centrumgemeenten en regionaal stedelijk gebied centrumgemeenten). Bij deze laatste categorie hebben we ook het Brussels Hoofdstedelijk Gewest opgenomen.

²⁸ Tien IBO's behoren tot de Landelijke Kinderopvang (Stekelbees van KVLV). Twee IBO's maken deel uit van vzw Komma en twee van de kinderopvang van KAV. Telkens één IBO behoort tot een gemeenschapscentrum, een project sociale economie, een vzw verbonden aan een scholengroep, een vzw verbonden aan een ziekenhuis.

Tabel 4: Aantal vestigingsplaatsen

Aantal locaties	1	2	3	4	5	6	7	8	9	13
Aantal IBO's	39	31	33	9	8	5	3	2	2	1
Percent (N=133)	29,32	23,31	24,81	6,77	6,02	3,76	2,26	1,50	1,50	0,75

4.1.4. Capaciteit

Voor de capaciteit op schooldagen zijn er twee missing values. Voor vakanties ontbreekt de capaciteit bij één IBO, aangezien dit initiatief geen opvang organiseert in de zomervakantie.²⁹ Onderstaande gegevens hebben betrekking op de door Kind en Gezin erkende capaciteit. Bij sommige IBO's zal het aantal kinderen dat men kan opvangen dus hoger liggen. Verder valt op dat de capaciteit op schooldagen en vakantiedagen voor eenzelfde IBO kan verschillen. Zo geven zes initiatieven expliciet aan in vakantieperiodes niet alle locaties te openen.

De gemiddelde capaciteit op schooldagen bedraagt 101,98 (met een standaardafwijking van 63,84) en benadert daarmee sterk het gemiddelde van de totale populatie. Volgens Kind en Gezin (2005c) is dat immers 98,34.³⁰ In vakanties blijkt de capaciteit lager te liggen: er is dan een gemiddelde van 85,34 (met een standaardafwijking van 56,96). De capaciteit varieert sterk. Op schooldagen ligt die tussen 21 en 381 en tijdens vakanties tussen 21 en 438.³¹ Zowel voor schooldagen als vakanties kennen de meeste IBO's een capaciteit tussen 50 en 75. Op schooldagen ligt de grootte bij het merendeel (69,92%) tussen 25 en 125. In vakanties situeren de meeste initiatieven (73,88%) zich tussen 25 en 100. In Bijlage 3 vindt u de histogrammen terug die de verdeling grafisch weergeven.

4.1.5. Aantal ingeschreven kinderen

Bij deze vraag zijn er twaalf ontbrekende antwoorden (respons van 91,11%). Enkele respondenten geven alleen het aantal kinderen aan dat actief van het IBO gebruikmaakt. De resultaten kunnen dus enigszins vertekend zijn.

Het aantal ingeschreven kinderen varieert zeer sterk en ligt tussen 82 en 2209 met een gemiddelde van 587,10 (met een standaardafwijking van 373,80). Wanneer we kijken naar het aantal kinderen per plaats, ligt dat tussen 1,66 en 26,69. Aangezien ingeschreven kinderen niet noodzakelijk actief van het IBO gebruikmaken en enkele initiatieven niet voor alle locaties erkend zijn, kunnen sommige aantallen overschat zijn. Het gemiddeld aantal kinderen per plaats in de onderzoekspopulatie bedraagt 6,55 (met een standaarddeviatie van 3,62). Een vergelijking met de gegevens van Kind en Gezin over de hele populatie voor 2004 is niet mogelijk, aangezien zij

²⁹ Een aantal IBO's binnen de onderzoekspopulatie kent een specifieke situatie: één IBO doet geen vakantieopvang, drie IBO's vangen in vakanties enkel kleuters op. Meestal vangt de speelpleinwerking dan de (andere) kinderen op. Eén IBO organiseert tijdens het schooljaar enkel op woensdagnamiddag opvang.

³⁰ Er waren in Vlaanderen en Brussel in 2004 immers 22.816 plaatsen in 232 IBO's.

³¹ Met uitzondering van telkens één IBO (capaciteit van respectievelijk 15 en 16). IBO's hebben normaliter een minimale capaciteit van 21.

overgeschakeld zijn naar een nieuwe registratiemethode: men telt nu het aantal aanwezige kinderen in een bepaalde week (Kind en Gezin, 2005c).³²

4.1.6. *Besluit*

Uit het voorgaande kunnen we besluiten dat de respons goed is. Het databestand is voldoende groot én gevarieerd om de representativiteit te waarborgen. De diversiteit van de sector wordt gerespecteerd en dit op verschillende vlakken: ligging qua provincie en al dan niet landelijk karakter van de gemeente, organiserend bestuur, aantal locaties en grootte van het initiatief.

4.2. **Bezetting**

De respons op deze vragen is eerder laag: 68,15% voor de bezetting tijdens schooldagen en 74,07% voor de bezetting tijdens vakanties. Hoewel bij het opstellen van de vragenlijst informatie is ingewonnen in de sector over de manier van registreren, antwoorden de verantwoordelijken verschillend op deze vraag.³³ Onze resultaten zijn bijgevolg weinig betrouwbaar. Om die reden zijn de cijfers met betrekking tot de gehele populatie opgevraagd bij Kind en Gezin. Onderstaande tabel geeft die gegevens weer voor 2004. Het gaat per locatie om het gemiddelde bezettingscijfer over een volledig jaar waarin alle opvangmomenten samen worden genomen (dus zowel voor- als naschoolse opvang, woensdagnamiddag en vakantiedagen).

Tabel 5: Bezettingscijfers voor de gehele populatie

	Aantal locaties	Percent (N = 558)
< 50%	27	4,84
50 - 59%	24	4,30
60 - 69%	44	7,89
70 - 79%	54	9,68
80 - 89%	50	8,96
90 - 99%	63	11,29
100%	8	1,43
101 - 109%	49	8,78
110 - 119%	41	7,35
120 - 129%	38	6,81
130 - 139%	37	6,63
140 - 149%	28	5,02
> 150%	95	17,03
Totaal aantal	558	
Missing	72	

Bron: Kind en Gezin (2005a)

³² Wanneer we vergelijken met 2003 (Kind en Gezin, 2004a) dan zien we dat het aantal kinderen per plaats hier groter is: 6,55 tegenover 4,97 (in 2003 waren er immers 103.497 kinderen ingeschreven voor 20.820 plaatsen).

³³ Sommigen geven een absoluut getal, anderen een percentage en sommige verantwoordelijken geven de bezetting voor en na school afzonderlijk. Opvallend is dat de bezetting voor school bijna telkens lager ligt. Dit is in overeenstemming met wat Govaert en Buysse (2004) in hun onderzoek vaststellen: meer dan zes op de tien kinderen die van buitenschoolse opvang gebruikmaken doet dat niet of slechts éénmaal per week voor de school.

Op basis van deze resultaten zien we dat iets meer dan een vierde (26,70%) van de locaties een bezetting kent lager dan 80% en dus nog (vrij veel) plaats heeft. Kind en Gezin merkt hierbij wel op dat een laag bezettingscijfer te wijten kan zijn aan het feit dat men nog maar pas gestart is of nog maar recentelijk een uitbreiding heeft gekend en dus nog onvoldoende tijd heeft gehad om die capaciteit adequaat in te vullen. Bij ongeveer een vijfde (21,68%) van de vestigingsplaatsen ligt de bezetting tussen 80 en 100% en iets meer dan de helft (51,61%) kampt met overbezetting.

Hoewel er dus nog initiatieven zijn met (veel) vrije plaatsen, is de meerderheid van de locaties volzet of overbezet. Dat heeft uiteraard gevolgen voor de beschikbaarheid van de opvang en daarmee voor de toegankelijkheid. Verder dient opgemerkt te worden dat de bezetting bij IBO's sterk kan schommelen naargelang het opvangmoment (het eerste halfuur zijn er bijvoorbeeld heel wat meer kinderen) en naargelang de locatie. Een aantal leidinggevenden geeft dit probleem expliciet aan bij de open vragen. Volgens de medewerkers van VCOK die deelnamen aan de discussie stelt het probleem van plaatstekort zich vooral sterk in vakanties. Op schooldagen gaat men op bepaalde piekmomenten over de capaciteit.

4.3. Opnamebeleid

Het opnamebeleid is sterk gerelateerd aan de toegankelijkheid van de initiatieven (cf. 2.4.2.). Achtereenvolgens behandelen we weigeringen en wachtlijsten, de autonomie van de verantwoordelijke en mogelijke opnamecriteria.

4.3.1. Weigeringen en wachtlijsten

Het aantal geschatte weigeringen en het aantal kinderen op de wachtlijst kan informatie verschaffen over plaatstekort in IBO's. De gerapporteerde weigeringen zijn zeker geen objectieve gegevens en moeten worden gezien als een indruk van de verantwoordelijken. Er bestaat immers geen eenduidige registratie. Vandenbroeck en Van Nuffel (2006) wijzen in hun onderzoek over de Brusselse voorschoolse kinderopvang eveneens op deze moeilijkheid. Zo zullen voorzieningen die met plaatstekort kampen, maar geen namen op een wachtlijst noteren, meer mensen weigeren dan initiatieven met een onbeperkte wachtlijst. Bovendien moeten we opmerken dat een (te) hoge bezetting niet de enige reden is waarom IBO's kinderen weigeren. Zo geven drie verantwoordelijken expliciet aan niet hun volle capaciteit te benutten omwille van personeelstekort. Daarnaast zijn er ook IBO's die mensen weigeren wanneer een vooropgestelde inschrijvingsdatum is overschreden.

Gegevens over weigeringen in de zomervakantie ontbreken bij 35 IBO's (respons van 74,07%), voor de periode van september tot april is dat bij 36 enquêtes (respons van 73,33%).³⁴ De missing

---

³⁴ Sommigen geven het aantal weigeringen per dag op. Voor de zomervakantie hebben we dit omgerekend door dit aantal te vermenigvuldigen met het aantal werkdagen in juli en augustus.

values³⁵ kunnen we op verschillende manieren interpreteren: het kan betekenen dat er wel weigeringen zijn geweest, maar dat de verantwoordelijken deze vraag niet hebben ingevuld. Een andere mogelijkheid is dat ze niemand hebben moeten weigeren, omdat er voldoende plaats was of dat ze niemand hebben geweigerd, hoewel de capaciteit reeds was bereikt. Zo vult een aantal verantwoordelijken bij deze vraag aan dat ze van het bestuur niemand mogen weigeren. Ook in de discussie met VCOK-medewerkers werd deze opmerking aangehaald. Het aantal IBO's dat niemand heeft geweigerd ligt hoogstwaarschijnlijk hoger.

Volgens de resultaten in Tabel 6 wordt bij het merendeel van de IBO's niemand geweigerd en komen weigeringen boven de 25 weinig voor. In de zomervakantie zijn er meer weigeringen.

Tabel 6: Aantal weigeringen

	Zomervakantie		September-april	
Niemand geweigerd	49	49,00%	61	61,62%
1 tot 10 weigeringen	24	24,00%	15	15,15%
11 tot 25 weigeringen	13	13,00%	12	12,12%
26 tot 50 weigeringen	6	6,00%	6	6,06%
51 tot 100 weigeringen	2	2,00%	2	2,02%
Meer dan 100 weigeringen	6	6,00%	3	3,03%
Totaal aantal IBO's	100		99	
Gemiddeld aantal weigeringen ³⁶	36,08		12,59	

De resultaten met betrekking tot wachtlijsten moeten eveneens voorzichtig worden begrepen. Zo stellen Vandenbroeck en Van Nuffel (2006) dat de betekenis van een plaats op de wachtlijst erg kan variëren: of er al dan niet een reële kans tot opname bestaat verschilt sterk tussen de verschillende voorzieningen. Daarnaast is het hier in ongeveer drie op de tien enquêtes onduidelijk of men al dan niet met een wachtlijst werkt.³⁷ Iets meer dan vier op de tien IBO's zouden zeker een wachtlijst hanteren, bij ongeveer een vierde zou dat niet het geval zijn.

Tabel 7: Gebruik van wachtlijsten

Wachtlijst?	Aantal	Percent (N = 135)
Ja	57	42,22
Neen	35	25,93
Onduidelijk	43	31,85

Volgens de teamleden van VCOK wordt er tijdens vakanties veel met wachtlijsten gewerkt, maar op schooldagen zelden, omdat het dan bijzonder moeilijk is om de voorinschrijvingen van zoveel kinderen te regelen (er zijn immers heel wat kinderen per plaats). Op schooldagen laat men de kinderen volgens hen gewoon komen: sommigen hebben voldoende capaciteit, anderen gaan in

³⁵ Vaak is het symbool “/” ingevuld.

³⁶ De standaarddeviatie is telkens hoog: respectievelijk 122,261 en 36,273. De variatie is dus bijzonder groot.

³⁷ De vraag of men al dan niet met een wachtlijst werkt, was immers niet in de vragenlijst opgenomen. Men kon enkel het aantal kinderen op de lijst invullen. Bij het opstellen van de vragenlijst hebben we ons teveel laten leiden door het idee dat dit een zeer wijdverspreide praktijk is.

bepaalde mate over hun capaciteit en nog anderen zoeken naar alternatieven (zoals de oudste kinderen worden eerst op school opgevangen (“de studie”), monitoren van de sportdienst gaan sporten met een groep kinderen ...). Verder merken zij op dat ouders vaak inschrijven voor de vakantie, maar dan uiteindelijk toch niet komen (soms belt men af, soms ook niet).

Wat de vraag naar het aantal kinderen op de wachtlijst betreft, zijn er veel missing values, heel wat verantwoordelijken vullen immers “/” in. Dat kan verschillende betekenissen hebben:

- men werkt niet met voorinschrijvingen, er is bijgevolg ook geen wachtlijst;
- er wordt niet met wachtlijsten gewerkt, want er is geen (risico op) overcapaciteit;
- er is wel plaatstekort, maar wachtlijsten worden niet bijgehouden: er wordt onmiddellijk aan de ouders gemeld dat ze een andere oplossing moeten zoeken;
- er is wel plaatstekort, maar men werkt niet met wachtlijsten: de kinderen worden toch opgenomen;
- er wordt in principe wel gewerkt met wachtlijsten, maar voor de betrokken periode staat er niemand op.

Vooraf in de zomervakantie blijken er kinderen op de wachtlijst te staan.³⁸ Verantwoordelijken geven vaak aan enkel in vakanties wachtlijsten te hanteren. Uit de discussie met VCOK blijkt dat dit wellicht bij haast alle initiatieven die wachtlijsten hanteren het geval is.

Tabel 8: Aantal kinderen op de wachtlijst

	Zomervakantie	Schoolperiode	Paasvakantie
Niemand op wachtlijst	43	62	49
1 tot 10 op wachtlijst	15	3	24
11 tot 25 op wachtlijst	12	5	7
26 tot 50 op wachtlijst	4	4	4
51 tot 100 op wachtlijst	4	1	0
Meer dan 100 op wachtlijst	1	1	0
Niet ingevuld	56	59	51
Gemiddeld aantal op wachtlijst ³⁹	12,90	5,95	4,76

Bovenstaande resultaten laten vermoeden dat in vakanties de capaciteit sterker wordt bewaakt dan op schooldagen: IBO's werken dan zeer vaak met inschrijvingen en ook wachtlijsten zijn dan frequent. In vakanties zouden er ook meer kinderen geweigerd worden en meer kinderen op de wachtlijst staan. Verder blijkt uit de verwerking van de open vragen en uit het discussiemoment met VCOK dat IBO's vaak op zoek gaan naar oplossingen om overcapaciteit tegen te gaan: in een aantal gevallen is er sprake van afspraken/samenwerking met de speelpleinwerking, de jeugd- en sportdienst of de school. Ook het inzetten van voldoende begeleiding, uitbreiding van de capaciteit, het openstellen van een extra locatie of het huren van een bijkomende locatie geeft men aan als oplossing om overbezetting en/of weigeringen tegen te gaan.

³⁸ Twee verantwoordelijken zeggen voor elke leeftijdsgroep met een wachtlijst te werken, wat kan betekenen dat er voor een bepaalde groep veel kinderen op de wachtlijst staan, terwijl er in andere groepen nog plaats is.

³⁹ De standaardafwijkingen zijn vrij groot, wat wijst op een grote variatie (respectievelijk 36,74, 20,32 en 9,37).

4.3.2. Autonomie van verantwoordelijken

Deze vraag is door tien verantwoordelijken niet of verkeerd ingevuld (respons van 92,59%). Er zijn vijf mogelijke antwoorden, waarbij het eerste antwoord een volledige afhankelijkheid van de verantwoordelijke ten opzichte van het bestuur betreft en het vijfde een volledige autonomie. Uit de resultaten blijkt duidelijk dat coördinatoren een doorslaggevende stem hebben in het opnamebeleid. Er is een gemiddelde score van 3,57. Bij meer dan de helft van de IBO's werkt de verantwoordelijke het opnamebeleid uit en legt hij of zij rekenschap af aan het organiserend bestuur. Onderstaande tabellen geven de resultaten weer.

Tabel 9: Autonomie van de verantwoordelijken over het opnamebeleid

	Gemeente/ gem. vzw	OCMW	vzw	Totaal aantal	Percent (N = 125)
Elke vraag wordt aan het bestuur voorgelegd.	0	0	1	1	0,80
Het bestuur bepaalt alle criteria, de verantwoordelijke past die toe.	12	2	1	15	12,00
Het bestuur bepaalt de grote lijnen, de verantwoordelijke werkt die uit.	16	4	9	29	23,20
De verantwoordelijke werkt uit en legt rekenschap af aan het bestuur.	44	9	19	72	57,60
De verantwoordelijke bepaalt volledig zelf het opnamebeleid.	1	0	7	8	6,40
Totaal	73	15	37	125	

Tabel 10: Gemiddelde autonomiescore naargelang het organiserend bestuur

	N	Gemiddelde	Standaard- deviatie
Gemeente en gem. vzw	73	3,47	0,78
OCMW	15	3,47	0,74
Vzw	37	3,81	0,88
Totaal	125	3,57	0,82

Variantie-analyse geeft aan dat de gemiddelde autonomiescores tussen de verschillende soorten organiserend bestuur niet significant verschillen.

De autonomie van de verantwoordelijken is groter dan bij de Brusselse kinderdagverblijven en de variatie is in onze studie bovendien kleiner: de gemiddelde score bedraagt in het Brussels onderzoek 3,25 met een standaardafwijking van 0,91 (Vandenbroeck, 2004a). De mate waarin de sociale functie van kinderopvang in het opnamebeleid van IBO's wordt opgenomen is dus sterk afhankelijk van de verantwoordelijke.

4.3.3. Opnamecriteria

Aan de verantwoordelijken van de IBO's is gevraagd om een reeks voorrangscriteria te scoren volgens mate van belangrijkheid (een schaal van één tot en met vijf). Hoe hoger de score, hoe

belangrijker het criterium. De vraag is soms niet of niet correct voor elk criterium beantwoord: het aantal missing values varieert dus per criterium.⁴⁰ Tabel 11 geeft de resultaten voor elk criterium. In Bijlage 4 hebben we een tabel opgenomen met de frequentieverdeling over de verschillende scoremogelijkheden bij elk voorrangscriterium.

Tabel 11: Voorrangscriteria

	Gem. score	Standaard-deviatie	Modus (% IBO's)	Missing
Datum van inschrijving (wie eerst inschrijft, eerst plaats)	3,98	1,38	5 (54,87%)	22
Het kind woont in de gemeente	3,85	1,51	5 (53,98%)	22
Het kind gaat naar school in de gemeente	3,75	1,52	5 (50,45%)	24
Er zijn reeds andere kinderen van het gezin ingeschreven bij het IBO	3,36	1,42	4 (33,64%)	28
De ouders werken	3,03	1,44	4 (23,64%)	25
De ouder is alleenstaand	2,91	1,32	4 (29,01%)	31
Het kind is jonger dan 6 jaar	2,65	1,52	1 (32,71%)	28
De ouders volgen een opleiding	2,34	1,22	1 (31,48%)	27
Voorrang voor de laagste inkomens	2,13	1,02	2 (35,85%)	29

De plaats op de wachtlijst wordt het meest belangrijk geacht als voorrangscriterium (gemiddelde score van 3,98) en daarover is een grote eensgezindheid: 70,80% van de verantwoordelijken vindt dit belangrijk of zeer belangrijk. Qua toegankelijkheid is dit criterium eerder negatief. Voorrang geven aan de eerst ingeschrevenen wordt vaak gemotiveerd vanuit een discours van gelijke kansen (Vandenbroeck et al., 2003), maar dat je op tijd moet inschrijven is niet bij iedereen even bekend en even gemakkelijk te realiseren. Uit het onderzoek van Vandenbroeck en Van Nuffel (2006) blijkt dat allochtonen, alleenstaanden en lager geschoolden significant later beginnen zoeken naar opvang voor hun kind onder de drie jaar. Het is niet ondenkbaar dat dit ook het geval is voor buitenschoolse opvang. Bovendien blijkt 40% van de IBO's dit criterium te hanteren als een toelatingsvoorwaarde (meestal enkel in vakanties): ouders moeten vóór een bepaalde datum inschrijven, opdat hun kinderen kunnen worden opgevangen.

De plaats op de wachtlijst wordt op de voet gevolgd door twee andere criteria: wonen in de gemeente en er naar school gaan (respectievelijk 3,85 en 3,75 als gemiddelde score). Ook hierover is de overeenstemming groot: 68,14% vindt wonen in de gemeente een belangrijke tot zeer belangrijke voorrangregel. Voor schoollopen in de gemeente is dat 63,96%. Bovendien blijken beide criteria bij ongeveer vier op de tien IBO's te gelden als uitsluitingscriterium.⁴¹ Vaak is het daarbij zo dat één van beide moet gelden om toegelaten te worden. Die voorrangs- en/of toelatingsregels belemmeren noch bevorderen de toegankelijkheid. Vijf verantwoordelijken vullen

⁴⁰ Enkele coördinatoren hebben deze vraag helemaal niet ingevuld, omdat zij niet met wachtlijsten, inschrijvingen of voorrangscriteria werken. Toch hebben sommigen de vraag dan wel ingevuld. Ook die antwoorden zijn opgenomen in de verwerking, want het gaat niet alleen om de daadwerkelijke praktijk, maar evenzeer om de visie van de verantwoordelijken. Een visie die gezien hun grote autonomie erg belangrijk is. Bovendien bleek uit het vooronderzoek dat een aantal coördinatoren vreest het opnamebeleid in de toekomst meer te moeten uitwerken.

⁴¹ Voor wonen in de gemeente is dat bij 43,36% van de IBO's en voor naar school gaan in de gemeente is dat bij 40,87% van de IBO's.

hier nog een derde voorwaarde aan die ook mag gelden, met name dat minstens één ouder tewerkgesteld is in de gemeente. Verder moeten we opmerken dat variantie-analyse aantoont dat gemeentelijke initiatieven schoollopen in de gemeente belangrijker vinden als voorrangscriterium dan vzw's (gemiddelde van 4,06 tegenover 2,97 met $F(2, 108) = 6,473$, $p < 0,01$). Hetzelfde geldt voor wonen in de gemeente en daar is bovendien ook het verschil tussen OCMW's en vzw's significant (4,24 en 4,31 tegenover 2,88 met $F(2, 110) = 11,493$, $p < 0,01$). Deze conclusies lijken acceptabel, gezien de dienstverlening van lokale besturen aan de inwoners van de gemeente. IBO's in buitengebied achten voorrang aan in de gemeente schoollopende kinderen belangrijker dan de initiatieven in centrumsteden (4,04 tegenover 2,92). Dit laatste gingen we na met een contrast ($t(107) = -2,426$, $p < 0,05$).

Voorrang geven aan broers of zussen van reeds ingeschreven kinderen komt met een gemiddelde score van 3,36 op de vierde plaats en ook hier is sprake van een grote eensgezindheid: 57,94% vindt dit belangrijk of zeer belangrijk, voor 28,97% is het niet of helemaal niet van belang en 13,08% geeft een gemiddelde score. Het hanteren van dit criterium maakt dat men steeds uit eenzelfde socio-economische en/of socio-culturele groep rekruteert. Aangezien uit onderzoek blijkt dat sommige groepen minder makkelijk de stap zetten naar kinderopvang en/of er minder gebruik van maken (zie bijvoorbeeld Storms, 1995; Vanpée et al., 2000), belemmert dit criterium de toegankelijkheid voor deze minder bereikte groepen.

Deze top vier van belangrijkste criteria is in overeenstemming met de perceptie van de medewerkers van VCOK. Uit het vooronderzoek kwam 'datum van inschrijving' eveneens als meest belangrijke voorrangregel naar voren en schoollopen en/of wonen in de gemeente als meest gehanteerde toelatingsvoorwaarden.

Een ander criterium dat we bevroegd hebben, is voorrang aan werkende ouders. Dit is gemiddeld van belang (gemiddelde score van 3,03) en de overeenstemming is hier minder groot: de verdeling is vrij gelijkmatig over de vijf scoremogelijkheden. Zo wordt na belangrijk (23,64%) helemaal niet belangrijk het vaakst omcirkeld (20,91%). Bij meer dan vier op de tien initiatieven is dit criterium toch belangrijk of zeer belangrijk, waardoor mensen in sociaal moeilijkere situaties hier minder toegang hebben. De ontstaansgeschiedenis vanuit tewerkstellingsmotieven speelt bij die initiatieven wellicht nog een grote rol. Dat is zeker het geval bij ongeveer één op de tien IBO's, waar de tewerkstelling van ouders een toelatingsvoorwaarde is.

Over prioriteit geven aan alleenstaande ouders zijn de meningen verdeeld. Van de 104 verantwoordelijken die deze vraag hebben ingevuld, vindt 38,46% deze regel helemaal niet of niet belangrijk tegenover 40,39% die dit wel (zeer) belangrijk vindt. De initiatieven die deze voorrangregel in hun opnamebeleid opnemen als belangrijk, kunnen de toegankelijkheid voor deze groep bevorderen. Dit criterium scoort opvallend hoger dan in het Brussels onderzoek van Vandenbroeck et al. (2003): 2,91 als gemiddelde score versus 1,58. Verantwoordelijken van IBO's zijn blijkbaar meer geneigd om eenoudergezinnen voorrang te geven dan leidinggevenden van kinderdagverblijven. De medewerkers van VCOK geven aan dat dit resultaat ingaat tegen hun

perceptie van de werkelijkheid. Deze discrepantie wijst erop dat we voorzichtig moeten zijn met deze vaststelling en dat zij deels te wijten kan zijn aan sociale wenselijkheid.

De leeftijd van het kind is met een gemiddelde score van 2,65 opvallend weinig belangrijk, want dit is de enige voorrangsregel die expliciet in de regelgeving voor IBO's wordt vermeld. Slechts 33,64% geeft aan dat het belangrijk of zeer belangrijk is om voorrang te geven aan kinderen onder de zes jaar en 54,21% vindt het niet of helemaal niet belangrijk. Ook hier zijn de teamleden van VCOK verbaasd over het resultaat: men had verwacht dat dit criterium veel hoger zou scoren. Een verklaring die volgens hen waarschijnlijk geldt, is dat IBO's het niet vaak als criterium hanteren, maar dat jongere kinderen zich wel vaker aanbieden (oudere kinderen hebben volgens hen meer alternatieven: speelplein, sportkampen ...).

Prioriteit aan ouders die een opleiding volgen en aan ouders met een laag inkomen zijn het minst belangrijk (2,34 en 2,13 als gemiddelde score). Respectievelijk 15,74% en 8,49% vindt dit belangrijk of zeer belangrijk. Het hanteren van deze voorrangsregels zou nochtans kunnen voorkomen dat deze gezinnen uit de boot vallen in een context van plaatstekort. Twee coördinatoren geven bij de voorrangsregel 'laagste inkomens' aan dat ze wanbetalers en/of mensen met betaalachterstand weigeren. OCMW's vinden voorrang geven aan de laagste inkomens belangrijker dan de andere organiserende besturen, zo blijkt uit variantie-analyse (gemiddelde score van 3 tegenover 2 en 2,03 met $F(2, 103) = 5,939$, $p < 0,01$). We kunnen dit kaderen in de maatschappelijke opdracht van het OCMW, toch zouden we gezien die opdracht een hogere score mogen verwachten dan 'gemiddeld belangrijk'.

De belangrijkste criteria die we bij de mogelijkheid 'andere' terugvinden, zijn de volgende (met een score van minstens 3 en maximum 5): één van de ouders werkt in de gemeente (6 IBO's), regelmatige gebruikers (6 IBO's)⁴², dringende redenen (zoals ziekenhuisopname van ouders, scheiding; 4 IBO's), sociale problemen thuis (3 IBO's). Andere criteria die maar door telkens één IBO zijn ingevuld: de school van het kind is te voet bereikbaar, het kind gaat naar een Nederlandstalige school (een Brussels IBO), het kind heeft een handicap en geen andere opvang, het kind neemt deel aan de Grabbelpas (en heeft dus vervoer) en een nieuwe inschrijving. In welke mate andere IBO's deze criteria belangrijk vinden, is niet uit te maken. We kunnen wel opmerken dat dringende redenen en sociale problemen voorrang verlenen, toegankelijkheid eerder ten goede komt. Zo blijken bijvoorbeeld gezinnen in armoede vaker te worden geconfronteerd met onverwachte situaties (Recht-Op, 2000). Regelmaat in de opvang is een criterium dat nadelig kan uitvallen voor bepaalde groepen: zo stellen Vanpée et al. (2000) dat kansarme en allochtone ouders eerder occasioneel nood hebben aan opvang.

We kunnen besluiten dat met betrekking tot toegankelijkheid de belangrijkste voorrangscriteria neutraal zijn of net wel een belangrijke drempel kunnen vormen - hoewel dat bij sommige criteria

---

⁴² Dit kan twee dingen betekenen: (1) wie veel gebruik maakt van het IBO tijdens het schooljaar krijgt voorrang in vakanties en (2) wie na school regelmatig opvang nodig heeft (een minimum aantal uur per dag of een minimum aantal dagen per week) krijgt voorrang in de naschoolse opvang.

op het eerste gezicht niet het geval lijkt te zijn (cf. Hemmerlin, 2003). Het minst belangrijk zijn de criteria die de toegang voor bepaalde groepen actief kunnen verhogen.

4.4. Bekendmaking

De bekendmaking heeft een invloed op de toegankelijkheid van een initiatief (cf. bereikbaarheid). In wat volgt gaan we daarop in aan de hand van de onderzoeksresultaten.

4.4.1. Strategieën van bekendmaking

Onderstaande tabel geeft weer hoeveel IBO's de aangegeven strategieën gebruiken bij hun bekendmaking. Deze vraag werd over het algemeen (helemaal) ingevuld.⁴³

Tabel 12: Gebruik van bekendmakingstrategieën

	Frequentie	Percentage	N
Bekendmaking via folder	125	93,98	133
Verspreiding folder via de scholen	116	86,57	134
Bekendmaking via website	108	81,82	132
Bekendmaking via de buurt- of gemeentekrant	104	79,39	131
Bekendmaking via opendeurdag	88	71,54	123
Verspreiding folder via andere hulp- en dienstverleners	87	66,41	131
Bekendmaking via affiches	26	22,22	117
Deelname aan buurtfeesten	22	18,64	118

Meer dan negen op de tien IBO's zeggen zich bekend te maken via een folder van het initiatief. Bij meer dan 85% wordt die ook verspreid via de scholen en bij meer dan 65% bij andere hulp- en dienstverlening. Telkens ongeveer 80% gebruikt een website en de buurt- en/of gemeentekrant. Bij ongeveer zeven op de tien wordt een opendeurdag georganiseerd. Affiches en de deelname aan buurtfeesten scoren opvallend veel lager.

Met logistische regressie is nagegaan of bepaalde variabelen het gebruik van de strategieën beïnvloeden. Voor de grootte van het IBO is dat niet het geval. Het gebruik van een website, van affiches en de bekendmaking via de buurt- of gemeentekrant wordt beïnvloed door de variabele organiserend bestuur: gemeentelijke initiatieven gebruiken minder affiches (Wald = 5,831, $p < 0,05$), maar maken meer gebruik van een website (Wald = 10,534, $p < 0,01$) en de buurt- en gemeentekrant (Wald = 7,593, $p < 0,01$). Initiatieven in buitengebied organiseren vaker een opendeurdag (Wald = 3,972, $p < 0,05$). Het gebruik van affiches wordt niet beïnvloed door het soort gemeente volgens de indeling in vier categorieën, maar wanneer we slechts twee categorieën hanteren (al dan niet centrumgemeente) dan blijkt er in de centrumsteden minder kans te zijn dat het IBO affiches gebruikt om zich bekend te maken (Wald = 7,302, $p < 0,01$).

⁴³ Enkel opendeurdag (12 missing), affiches (18 missing) en buurtfeest (17 missing) waren vaker niet ingevuld. Vaak kregen alle andere opties 'ja' als antwoord, dus wellicht moest het antwoord hier 'neen' zijn.

Aan de verantwoordelijken is ook gevraagd om de mate van belangrijkheid aan te geven (op een schaal van één tot en met vijf) van de strategieën die ze gebruiken. Volgende uitspraken hebben dus enkel betrekking op de IBO's die de strategie in kwestie gebruiken. Wat meteen opvalt is dat we een andere volgorde krijgen dan in Tabel 12 en dat geen enkele strategie van bekendmaken een gemiddelde score heeft lager dan drie.

Tabel 13: Belangrijkheid van de gehanteerde bekendmakingstrategieën

	Gemiddelde score	Standaard-deviatie	Modus (% IBO's)	Missing
Verspreiding folder via de scholen	4,35	0,93	5 (57,94%)	9
Bekendmaking via folder	4,05	1,06	5 (45,61%)	11
Bekendmaking via de buurt- of gemeentekrant	3,96	0,97	4 (35,16%)	13
Verspreiding folder via andere hulp- en dienstverleners	3,79	1,03	4 (40,00%)	7
Bekendmaking via website	3,68	1,10	4 (30,61%)	10
Bekendmaking via opendeurdag	3,63	1,07	4 (35,37%)	6
Bekendmaking via affiches	3,48	1,04	3 (39,13%)	3
Deelname aan buurtfeesten	3,35	0,93	3 en 4 (35,00%)	2

Het meeste belang wordt gehecht aan het verspreiden van de folder via scholen (gemiddelde score van 4,35). Daarover is onder de verantwoordelijken die deze strategie hanteren een grote eensgezindheid: nog geen 5% maakt gebruik van de score één of twee. Over het belang van bekendmaking via een folder en via de buurt- of gemeentekrant, de volgende twee belangrijkste strategieën (gemiddelde scores van 4,05 en 3,96), is er eveneens een vrij grote overeenstemming: in beide gevallen vindt ongeveer zeven op de tien dit belangrijk tot zeer belangrijk. Toch is er telkens ongeveer een vierde van de respondenten waarbij dit eerder gemiddeld van belang is. Voor de verspreiding van folders bij andere hulp- en dienstverleners (3,79 als gemiddelde score) zien we een gelijkaardige verdeling. Voor telkens bijna zes op de tien verantwoordelijken is een website (gemiddelde score van 3,68) en een opendeurdag (gemiddelde score van 3,63) belangrijk of zeer belangrijk. Affiches vindt men met een gemiddelde score van 3,48 vooral gemiddeld belangrijk (39,13%) en belangrijk (30,43%). Hetzelfde geldt voor buurtfeesten (gemiddelde score van 3,35), een strategie die niemand de laagste score toekent en één op de tien de hoogste. In Bijlage 5 is voor elke strategie de frequentieverdeling over de scoremogelijkheden opgenomen.

We kunnen besluiten dat IBO's zich op verschillende manieren bekendmaken. De resultaten vertellen ons echter niet hoe intens en frequent de bekendmaking is en op welke manier het precies gebeurt. Een folder is, zoals aangegeven, de meest voorkomende strategie en scoort ook hoog qua mate van belangrijkheid, maar veel hangt af van de verspreiding van de folder (bij wie komt hij terecht?) en van de inhoud en vorm ervan (hoe zit het bijvoorbeeld met het taalgebruik? Onder meer Vandenbroeck et al. (2003) wijzen erop dat dit een drempel kan zijn). Folders zijn eerder selectief als strategie. In de discussie met VCOK kwam dit sterk naar voren: "met schriftelijke informatie zal men kansgroepen niet bereiken". De verspreiding van de folder via de school en via hulp- en dienstverlening kan de toegankelijkheid verhogen: via deze instellingen

kunnen mensen makkelijker de weg vinden naar kinderopvang (Brants & Bruggeman, 2005). Maar ook hier rijst de vraag naar de frequentie en intensiteit van verspreiding. Volgens de medewerkers van VCOK ligt die laag (bijvoorbeeld één keer per jaar). De school is duidelijk wel een belangrijke rekruteringsplaats voor IBO's en niet selectief als kanaal voor bekendmaking, een folder is dat echter wel.

Buurtgerichte kinderdagverblijven wijzen op het belang van een gerichte informatiecampagne om de opvang toegankelijker te maken. Actieve deelname aan het buurtleven is daarbij zeer belangrijk (De Kimpe & Eeckhout, 2004). Voorbeelden daarvan zijn het informeren van buurtbewoners via de buurtkrant, het verspreiden van folders en affiches in de wijk en het deelnemen aan buurtfeesten. Informatie verspreiden via de buurt- en/of gemeentekrant blijkt bij de onderzochte IBO's een vrij courante praktijk te zijn én wordt belangrijk gevonden, maar opnieuw kunnen we vragen stellen naar de inhoud van het bericht, de frequentie ... De deelname aan buurtfeesten is gering. Van de IBO's die dit wel doen, vindt 70% dit gemiddeld belangrijk of belangrijk. Vijf verantwoordelijken zeggen deel te nemen aan evenementen, projecten of activiteiten met de school. Bij de IBO's die daaraan en aan buurtfeesten deelnemen, is op het eerste gezicht geen bepaald profiel te ontdekken: een aantal IBO's lijken meer sociaal bewogen te zijn en een meer gemengd publiek te hebben, maar dit gaat zeker niet voor allemaal op.⁴⁴ Bij VCOK merkt men op dat IBO's doorgaans weinig contacten onderhouden met de buurt en met andere organisaties.

Verschillende verantwoordelijken maken gebruik van de optie andere. Volgende strategieën vult men daarbij in: zich kenbaar maken via brochures van de school of de gemeente of via een activiteitenfolder voor kinderen (4 IBO's), via de website van de gemeente (3 IBO's), via andere kinderopvangvoorzieningen (2 IBO's) en via het lokaal overleg (2 IBO's). Verder vinden we volgende aanvullingen telkens bij één IBO terug: een ouderavond, de televisie, gemeentepanelen, de informatieavond van de gemeente voor nieuwe inwoners en de website van Kind en Gezin.

De discussie met VCOK-medewerkers hoedt er ons voor om op basis van de resultaten al te positieve conclusies te trekken over de bekendmaking bij IBO's. Die gebeurt volgens hen zeer slordig en is zeer beperkt. Een belangrijke verklaring is volgens hen de opmerking die sommige verantwoordelijken geven: men maakt weinig of geen reclame omwille van het voldoende aantal of teveel aan kinderen – een verklaring die ook Lammertyn (1998) geeft (cf. 2.4.2.). Eén coördinator geeft daarbij aan dit problematisch te vinden. Eén IBO zegt bovendien negatieve opmerkingen te krijgen van ouders, omdat men wel reclame maakt maar hun kinderen niet kan opvangen door plaatstekort. Een aantal verantwoordelijken zegt zich weinig of niet bekend te maken, omdat ze voldoende hebben met de bekendmaking via de school en de gemeentekrant of omdat de goede werking zichzelf bekendmaakt via mond-tot-mondreclame.⁴⁵ De goede samenwerking met andere diensten wordt door twee verantwoordelijken expliciet aangegeven als belangrijk.

---

⁴⁴ Bij sommigen is het feit dat ouders werken bijvoorbeeld belangrijk of zeer belangrijk als voorrangscriterium.

⁴⁵ Een andere opmerking is de volgende: “we maken ook weinig reclame omdat we kinderen niet willen aanzetten tot het gebruik van het IBO terwijl het niet nodig is en toch niet goedkoop is”.

4.4.2. Hoe ouders bij het IBO terechtkomen

Deze gegevens zijn een inschatting van de verantwoordelijken en niet de werkelijke situatie. Per uitspraak gaat het om een score van één tot en met vijf naargelang het aantal ouders dat naar schatting op die manier bij het IBO terechtkomt. Daarnaast is de mogelijkheid 'ik weet het niet' voorzien. Wanneer veel verantwoordelijken die optie aankruisen, kan dit er eventueel op wijzen dat ze weinig bewust bezig zijn met hun bekendmaking. Zeer weinig verantwoordelijken hebben echter van de optie gebruikgemaakt (maximaal vijf), behalve bij de uitspraak 'Ouders komen bij het IBO terecht via de website van Kind en Gezin' (ongeveer een vierde van de respondenten).

Wanneer we kijken naar hoe ouders volgens de verantwoordelijken bij het IBO terechtkomen, krijgen we, in volgorde van belangrijkheid, volgende resultaten.⁴⁶

Tabel 14: Hoe ouders bij het IBO terechtkomen

	Gemiddelde score	Standaard-deviatie	Modus (% IBO's)	N
via mond-tot-mondreclame	4,10	0,74	4 (53,49%)	129
via de school	4,02	0,80	4 (50,40%)	125
via het lezen van de folder van het IBO	3,26	1,06	3 (34,40%)	125
op doorverwijzing	2,91	0,97	3 (35,77%)	123
via de website van Kind en Gezin	2,13	1,03	2 (41,49%)	94

Er is grote overeenstemming onder de leidinggevendenden dat veel tot zeer veel ouders bij het IBO terechtkomen via mond-tot-mondreclame en via de school (gemiddelde scores van respectievelijk 4,10 en 4,02). De medewerkers van VCOK stemmen hiermee in. Vooral mond-tot-mondreclame vinden coördinatoren een effectieve vorm van 'bekendmaking': een groot aantal onder hen geeft dit ook expliciet aan bij de open vraag. Het lezen van de folder komt op de derde plaats met een score van 3,26. De eensgezindheid hierover is wel kleiner. Het zijn vooral de scores drie en vier die hier worden toegekend (respectievelijk door 34,40 en 30,40%). Over doorverwijzing, dat gemiddeld 2,91 scoort, is de overeenstemming eveneens minder groot: volgens 35,77% van de coördinatoren geldt dit voor een gemiddeld aantal ouders, volgens 31,71% voor slechts weinig ouders en bij 22,76% van de IBO's zou dit toch voor veel ouders gelden. Ten slotte is er nog de website van Kind en Gezin. Die krijgt met 2,13 de laagste gemiddelde score en hier is wel sprake van een vrij grote overeenstemming: de opties één en twee zijn samen goed voor 71,28% van de IBO's en de scores vier en vijf worden slechts ongeveer één op de tien keer aangeduid.

Mond-tot-mondreclame zorgt er dus wellicht voor dat veel ouders bij het IBO terechtkomen. Daarbij bestaat echter het risico steeds kinderen uit dezelfde groepen te rekruteren (cf. 2.4.2.). Ook via de school bereikt het IBO veel ouders. Dat ouders zich vooral baseren op informatie van familie, vrienden en kennissen en op informatie vanuit de school blijkt ook uit het onderzoek van Vanpée et al. (2000). De sterke verbondenheid van IBO's met de school lijkt hun belangrijkste troef. Het is een vorm van lokale netwerking die de toegankelijkheid gevoelig kan

⁴⁶ Wanneer het aantal verantwoordelijken dat 'ik weet het niet' heeft aangekruist van het aantal missing values wordt afgetrokken, blijven er bij elke uitspraak wel een aantal missing values over, maar nooit meer dan 9.

verhogen. De ervaringen met buurtgerichte kinderopvang leren dat die netwerking het opvangaanbod beter bekend kan maken bij moeilijk bereikbare groepen en kan zorgen voor een ‘warme overdracht’ (Brants & Bruggeman, 2005). ‘Ouders komen via doorverwijzing’ scoort hier echter vrij laag en verschilt nogal tussen de IBO’s. Dit kan te maken hebben met de mate van lokale netwerking (Geeft men gewoon een foldertje of stelt men de werking grondig voor? Hoe regelmatig zijn de contacten? Onderneemt men gezamenlijke activiteiten? ...).

Bij de optie ‘andere’ vinden we volgende antwoorden: via allerlei folders (activiteitenfolder voor kinderen, gemeentelijke infogids, nieuwe inwonersfolder; 4 IBO’s), een artikel in het gemeenteblad (4 IBO’s), de website (4 IBO’s), de website van de gemeente (5 IBO’s) of die van het organiserend bestuur (2 IBO’s), de opendeurdag (2 IBO’s) en de aankleding van het IBO (1 IBO).

Uit variantie-analyse blijkt dat initiatieven die folders verspreiden via de school of via hulp- en dienstverleners niet meer ouders bereiken via de school of via doorverwijzing dan de IBO’s die dat niet doen. Dat komt wellicht omdat men zich, zowel bij het doelpubliek als bij doorverwijzers, nog op andere manieren kan bekendmaken dan met een folder en omdat de intensiteit en frequentie van verspreiding belangrijk is. Persoonlijk gerichte informatie vanwege de doorverwijzer zal meestal ook meer effect hebben dan een folder (Boudry et al., 2005).

4.5. Sociaal tarief

Er zijn geen inkomensgerelateerde ouderbijdragen in IBO’s en er is geen herverdelingsysteem tussen de initiatieven (cf. 2.4.2.). IBO’s kunnen wel een sociaal tarief toekennen. We zullen nu ingaan op het aandeel kinderen met sociaal tarief en de praktijk ter zake.

4.5.1. Aandeel kinderen met sociaal tarief

Bij deze vraag zijn er twaalf ontbrekende gegevens. Een aantal verantwoordelijken geeft aan dat sommige kinderen gratis komen.⁴⁷

Het aandeel kinderen met sociaal tarief in de onderzoekspopulatie is gemiddeld 3,02% (met een standaardafwijking van 4,19) en ligt dus bijzonder laag.⁴⁸ Dit kan onder meer in verband gebracht worden met het feit dat IBO’s het verlies in werkingsmiddelen door sociaal tarief zelf moeten bekostigen (cf. 2.4.2.). Dit lage aandeel lag volledig binnen de verwachtingen van de medewerkers van VCOK.

---

⁴⁷ Het nultarief is een vorm van sociaal tarief, deze kinderen zijn samengeteld bij de kinderen met het ‘gewone’ sociaal tarief.

⁴⁸ Het gemiddeld aantal kinderen met sociaal tarief bedraagt 17,83 (met een standaardafwijking van 41,26). Omdat de IBO’s verschillende groottes hebben, zegt dit aantal weinig. Dit aantal is dan ook in verband gebracht met het aantal ingeschreven kinderen. Er zijn dan 21 missing values.

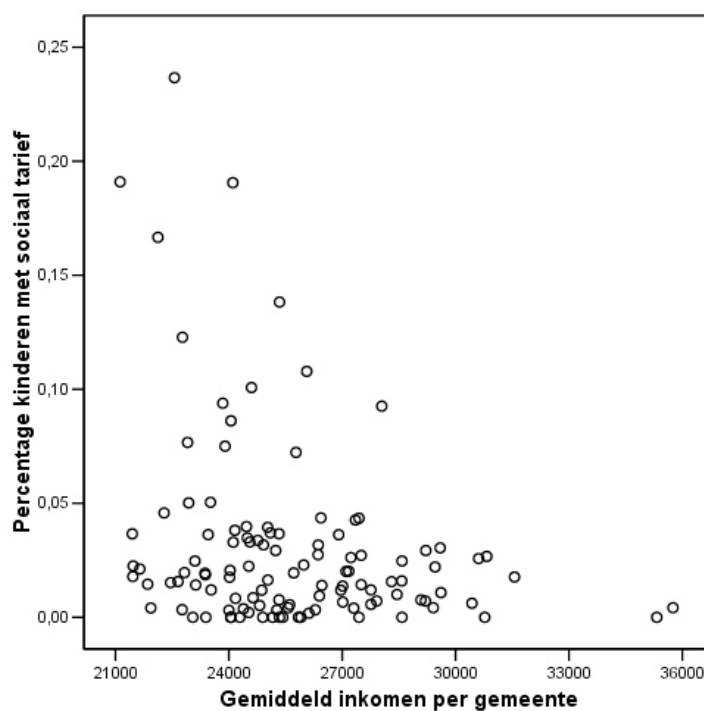
Tabel 15: Cumulatief percentage kinderen met sociaal tarief

	Cumulatief percentage (N = 114)
Minder dan 3%	63,16%
Minder dan 5%	85,09%
Minder dan 10%	92,98%

Bovenstaande tabel maakt duidelijk dat slechts 7% of acht IBO's 10% of meer kinderen met sociaal tarief hebben. Het maximum van 24% is voor een IBO uit het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Daarnaast gaat het om twee centrumgemeenten en IBO's gelegen in buitengebied.

Vijftien IBO's (12,20%) hebben geen enkel kind met sociaal tarief, vijf daarvan kennen het nooit toe. Wanneer we die IBO's wat meer in detail bekijken, zien we dat het gemiddelde inkomen in die gemeentes (FOD Economie Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, 2005) schommelt tussen 23.047 en 35.324 euro en dat heel wat van die gemeentes boven het gemiddelde inkomen van de onderzoekspopulatie (ongeveer 25.625) liggen. In één geval gaat het om een centrumgemeente, maar wel één met een vrij hoog gemiddeld inkomen.

Het percentage kinderen met sociaal tarief hangt negatief samen met het gemiddelde inkomen van de gemeente. De samenhang is echter vrij zwak: de correlatiecoëfficiënt bedraagt -0,285 ($p < 0,01$). Dit betekent dat, in tegenstelling tot wat men zou mogen verwachten, ook in gemeenten met een lager gemiddeld inkomen er heel wat IBO's zijn met een laag percentage kinderen met sociaal tarief. Meer concreet: bijna zes op de tien initiatieven (of 38 van de 64) in een gemeente met een lager gemiddeld inkomen dan gemiddeld (25.625 euro) hebben minder dan 3,02% kinderen met sociaal tarief. Onderstaand spreidingsdiagram en Tabel 16 tonen dit.

Figuur 1: Spreidingsdiagram sociaal tarief en gemiddeld inkomen

Tabel 16: Aandeel kinderen met sociaal tarief en gemiddeld inkomen van de gemeente

	Inkomen < 25.625	Inkomen > 25.625	
% sociaal tarief > 3,02%	26	9	35
% sociaal tarief < 3,02%	38	41	79
	64	50	114

Met een contrast kunnen we aantonen dat IBO's in centrumgemeenten een hoger percentage kennen dan initiatieven in randgemeenten (7,18% tegenover 1,68% met $t(11,452) = -2,302$, $p < 0,05$), wat overeenkomstig hun gemiddeld inkomen is.⁴⁹ Uit regressie-analyse blijkt dat het belang dat men hecht aan voorrang voor de laagste inkomens en het percentage kinderen met sociaal tarief niet significant samenhangen.⁵⁰ Naargelang organiserend bestuur vinden we met variantie-analyse geen verschil. Nochtans hebben we gezien dat OCMW's voorrang geven aan de laagste inkomens belangrijker vinden. Het gemiddeld aantal kinderen met sociaal tarief ligt bij de OCMW's wel hoger (4,28% tegenover 2,37 en 3,82 bij de andere besturen), maar dit verschil is niet significant. Dit komt waarschijnlijk doordat zij een kleine groep vormen in de onderzoekspopulatie en hoe kleiner de groep, hoe groter het verschil moet zijn om significant te zijn (Schuyten, 2004). Daarnaast moeten we opmerken dat dit voorrangscriterium bij OCMW's slechts gemiddeld belangrijk is. Volgens de teamleden van VCOK hebben IBO's met als bestuur een OCMW geen ander publiek dan de andere IBO's. Ze vinden dat je wel zou mogen verwachten dat zij daar alerter voor zijn, maar in de praktijk blijkt dat volgens hen niet.

Van het deelnemen aan buurtfeesten en het verspreiden van folders via hulp- en dienstverlening wordt gezegd dat het de toegankelijkheid voor groepen in sociaal moeilijker situaties kan verhogen (De Kimpe & Eeckhout, 2004). Wanneer we met variantie-analyse kijken of de initiatieven die dit doen een significant groter aandeel kinderen met sociaal tarief hebben, blijkt dat niet het geval te zijn. Deze strategieën moeten dan ook onderdeel zijn van een totaalaanpak willen ze daadwerkelijk een effect hebben op de toegankelijkheid.

4.5.2. Praktijk van het sociaal tarief

We vroegen de verantwoordelijken in een open vraag naar de voorwaarden voor sociaal tarief. Uit de antwoorden blijkt een grote diversiteit. Die verscheidenheid bleek eigenlijk al uit het vooronderzoek. De regelgeving voorziet de mogelijkheid om een sociaal tarief van 50% toe te kennen (of in uitzonderlijke gevallen gratis). Bij de meeste IBO's is dit ook in de praktijk zo. Twee IBO's hanteren meerdere sociale tarieven naargelang het inkomen. Bij vijf IBO's uit de onderzoekspopulatie is er geen mogelijkheid tot sociaal tarief.

⁴⁹ Randgemeenten hebben een gemiddeld inkomen van 27.410,77 euro, centrumgemeenten één van 23.946,75. Variantie-analyse toont aan dat dit verschil significant is ($F(3, 131) = 5,599$, $p < 0,01$).

⁵⁰ Deze resultaten moeten we wel voorzichtig interpreteren, aangezien de residuen niet normaal verdeeld zijn.

De inkomsten van de ouders zijn bijna overal doorslaggevend als voorwaarde. In haast alle gevallen hanteert men een grens waaronder het inkomen moet vallen, waarbij ook het aantal kinderen ten laste in rekening wordt gebracht (doorgaans vermelden verantwoordelijken de WIGW-grens)⁵¹. Andere ‘financiële’ criteria die IBO’s soms hanteren zijn: budgetbegeleiding of -beheer en/of schuldbemiddeling, een leefloon of minimumloon, een dossier bij het OCMW, een uitkering, tijdelijke financiële problemen, zware medische kosten. Andere criteria zijn: alleenstaanden, doorverwezen door het OCMW of een andere sociale dienst, gezinnen met vijf kinderen, handicap van het kind, ouders die het emotioneel of praktisch moeilijk hebben om hun kinderen op te vangen. Bij twee IBO’s krijgen kinderen van het personeel sociaal tarief en bij één IBO geldt dat voor alle gemeentepersoneel. Twee verantwoordelijken hebben expliciet vermeld dat het al dan niet toekennen van het sociaal tarief per aanvraag wordt beoordeeld.

Wanneer het OCMW organiserend bestuur is, wordt het sociaal tarief vaak toegekend na een sociaal onderzoek door de sociale dienst. In vele gevallen blijken IBO’s ook te overleggen met het OCMW of mensen daarnaar door te verwijzen - vaak is de gemeente dan organiserend bestuur, maar ook bij vzw’s komt het voor. Coördinatoren vermelden verder vaak dat er (jaarlijks) één of ander bewijs moet worden voorgelegd. Eén coördinator geeft aan bij het gezin thuis langs te gaan en daarvan een verslag op te stellen op basis waarvan het schepencollege een beslissing neemt. Een sociaal onderzoek en/of huisbezoek kan echter een geringe psychologische betaalbaarheid betekenen. Bij drie IBO’s wordt expliciet vermeld dat ouders er zelf om moeten vragen, wat de drempel uiteraard aanzienlijk kan verhogen. Het is niet ondenkbaar, zo bleek ook uit de discussie bij VCOK, dat dit bij andere IBO’s eveneens het geval is.

De resultaten tonen dat er in de sector een grote variatie is over of, aan wie en hoe het sociaal tarief wordt toegekend. Concreet betekent dit dat het recht op sociaal tarief, en dus de betaalbaarheid van opvang in een IBO, verschillend is van gemeente tot gemeente. Het lage aandeel kinderen met sociaal tarief in de meeste initiatieven bevestigt bovendien sterk het vermoeden dat gezinnen met een lager inkomen ondervertegenwoordigd zijn, wat ook de perceptie is van de teamleden van VCOK. Daarnaast is het mogelijk dat er in IBO’s gezinnen aanwezig zijn die geen sociaal tarief genieten, hoewel ze daarvoor wel in aanmerking komen. Dit werd aangegeven in de discussie met verantwoordelijken tijdens het vooronderzoek en tijdens de discussie met VCOK. De reden die coördinatoren volgens een medewerkster van VCOK daarvoor geven is dat de ouders het niet aanvragen (te verleggen, te veel werk ...) maar, zegt zij, ze gaan ook zelf die ouders niet aanspreken en voorstellen om het samen in orde te maken. De conclusie van de discussie was dan ook dat de regeling voor sociaal tarief wel in het huishoudelijk reglement staat (dit wordt verplicht door Kind en Gezin), maar dat er weinig beleid ter zake is en dat men er weinig goed mee omspringt: men bekijkt het weinig als een recht.

---

⁵¹ WIGW staat voor weduwen, invaliden, gepensioneerden en wezen. Dit statuut geeft recht op een verhoogde tegemoetkoming inzake gezondheidszorg. In 1997 is dit statuut aan nieuwe categorieën toegekend en het heet nu eigenlijk “recht op verhoogde tegemoetkoming”, in de volksmond echter nog altijd WIGW (RIZIV, 2005). Ook de IBO’s hanteren blijkbaar deze inkomensgrens (13.246,34 euro + 2.452,25 euro per kind ten laste (RIZIV, z.d.)).

4.6. Publiek

Onderstaande gegevens zijn schattingen van het publiek, omdat IBO's niet over exacte gegevens beschikken. Het gaat dus om een indruk van de verantwoordelijken en niet om een objectief beeld. De optie 'ik weet het niet' is voorzien om te vermijden dat men in het wilde weg gokt. Bij elk van de vragen maakt meer dan de helft van de respondenten een schatting, maar vrij veel verantwoordelijken maken gebruik van de optie 'ik weet het niet'.

Tabel 17: Optie 'ik weet het niet' bij de vragen over het publiek

	Aantal	Percentage	N
Werkend/niet-werkend	59	44,70	132
Autochtoon/allochtoon	35	26,92	130
Tweeoudergezin/eenoudergezin	49	37,12	132

Het aanduiden van de optie kan er eventueel op wijzen dat het IBO weinig belang hecht aan diversiteit in het publiek en/of aan toegankelijkheid voor bepaalde groepen. De medewerkers van VCOK onderschrijven deze interpretatie. Drie verantwoordelijken die de optie aanduiden geven als reden respectievelijk: "wij vragen ons niet af waarom kinderen komen", "ik had geen tijd om dit na te tellen" en "deze gegevens worden niet opgevraagd".

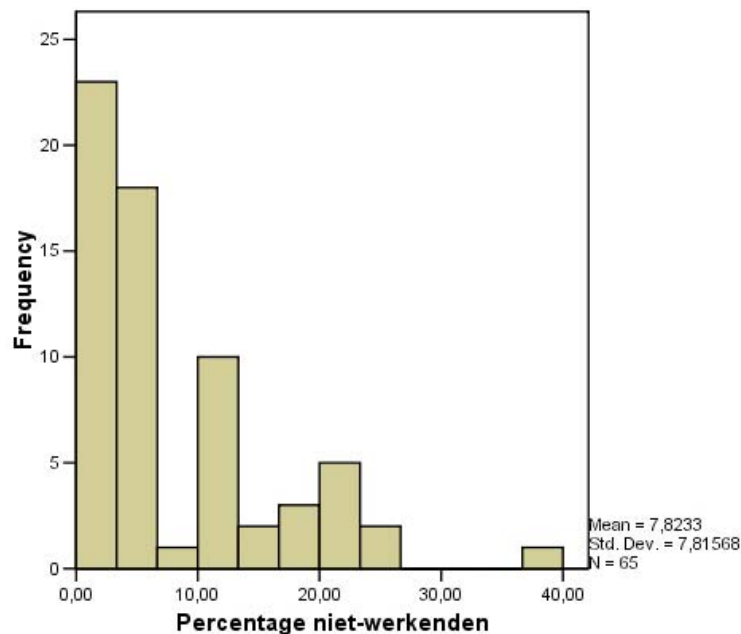
Van de aantallen die de verantwoordelijken geven, zijn verhoudingen berekend. De resultaten doen uitspraak over respectievelijk 65, 84 en 76 IBO's en hebben dus betrekking op heel wat minder initiatieven. We moeten dan ook iets voorzichtiger zijn in het generaliseren van deze resultaten naar de populatie (externe validiteit). Onze bevindingen zijn wel in overeenstemming met de perceptie van de VCOK-medewerkers en voor de kinderen van niet-werkende ouders en uit eenoudergezinnen ook met het onderzoek van Govaert en Buysse (2004), wat de externe validiteit in belangrijke mate verhoogt.

4.6.1. Kinderen van werkende en niet-werkende ouders

De onderzoekspopulatie telt gemiddeld 92,18% kinderen van werkende ouders (met een standaarddeviatie van 7,82). Negen IBO's (of 13,85%) hebben geen kinderen van niet-werkende ouders en het maximale aantal kinderen van niet-werkenden bedraagt 37% (dit is een IBO in Brussel).

Onderstaande histogram illustreert duidelijk dat het overgrote deel van de opgevangen kinderen werkende ouders heeft. Voor bijna negen op de tien IBO's is dat meer dan 80%. Het publiek weerspiegelt dus de ontstaansgeschiedenis. Dit wordt nog versterkt door de opmerking van vijf verantwoordelijken over hun kinderen van niet-werkenden: het gaat om ouders die tijdelijk niet werken (bijvoorbeeld omwille van ziekteverlof) of die een opleiding volgen. Bij twee IBO's komen kinderen van niet-werkenden enkel tijdens vakanties. Eén verantwoordelijke zegt de reden van opvang na te gaan wanneer ouders geen beroepsactiviteit hebben, terwijl iemand anders expliciet vermeldt dat ook kinderen van niet-werkenden welkom zijn. Onze resultaten zijn in

overeenstemming met die van Kind en Gezin naar het gebruik van buitenschoolse opvang (Govaert & Buysse, 2004). Volgens deze telefonische enquête bij 5987 gezinnen maken werkende moeders, werkende vaders en gezinnen waarin beide ouders werken significant meer gebruik van buitenschoolse opvang. Ook bij VCOK lagen deze resultaten in de lijn van hun verwachting.

Figuur 2: Percentage kinderen van niet-werkende ouders

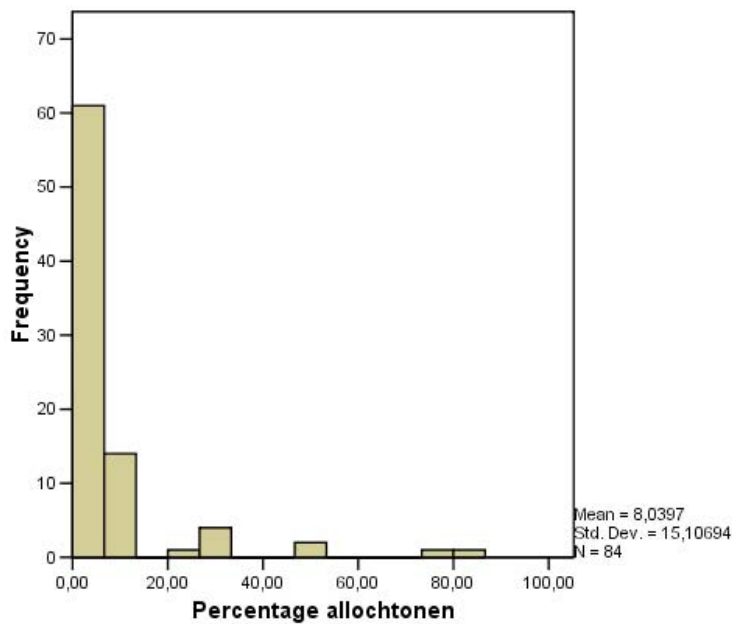
Aan de hand van variantie-analyses komen we tot de vaststelling dat het aandeel kinderen van niet-werkende ouders niet verschilt naargelang organiserend bestuur of soort gemeente. Wanneer we de IBO's indelen in twee categorieën, al dan niet centrumgemeente, en een variantie-analyse uitvoeren dan hebben de centrumgemeenten meer niet-werkenden (ongeveer 15% tegenover 7% met $F(1, 63) = 6,656, p < 0,05$). Dit verschil verdwijnt echter wanneer we de Brusselse IBO's uit de analyse waken: in beide gevallen gaat het dan om ongeveer 7%.

4.6.2. *Kinderen uit autochtone en allochtone gezinnen*

De IBO's uit de onderzoekspopulatie schatten gemiddeld 91,96% kinderen uit autochtone gezinnen te tellen (met een standaardafwijking van 15,11). Bij bijna 87% van de initiatieven zijn minstens negen op de tien kinderen autochtoon.

In negen IBO's (of 10,71%) zijn er geen allochtone kinderen. Vier IBO's vangen 50% of meer kinderen op van allochtone afkomst, dit zijn de vier IBO's uit Brussel. Wanneer we Brussel uit de analyse waken, daalt het percentage allochtonen van 8,04 tot 5,14% (met een standaardafwijking van 6,88). Vlaanderen scoort daarmee opvallend lager dan Brussel dat een gemiddelde heeft van 66,09% (met een standaardafwijking van 18,72).

Figuur 3: Percentage kinderen uit allochtone gezinnen

Wanneer het organiserend bestuur een vzw is, zijn er meer allochtone kinderen (bijna 17% tegenover ongeveer 4% voor gemeentelijke initiatieven en OCMW's), zo blijkt uit de variantie-analyse ($F(2, 81) = 7,442, p < 0,05$). Dit verschil wordt waarschijnlijk veroorzaakt door de vzw's in de centrumgemeenten. Uit variantie-analyse blijkt verder dat IBO's in centrumgemeenten meer allochtone kinderen tellen dan niet-centrumgemeenten (zo'n 33% tegenover zo'n 4%, $F(1, 82) = 61,381, p < 0,01$).⁵² Zonder de Brusselse IBO's daalt het gemiddelde voor de centrumgemeenten tot bijna 15%, maar het verschil blijft significant ($F(1, 78) = 17,760, p < 0,01$).

Een aantal verantwoordelijken merkt op dat ze weinig of geen allochtone kinderen opvangen, omdat die in de gemeente niet of weinig aanwezig zijn. Wanneer we bij deze IBO's kijken naar het aandeel vreemdelingen in de bevolking (APS, 2005)⁵³, valt op dat dit aandeel bijzonder laag ligt (1% of lager). Ook in de discussie met VCOK-medewerkers kwam de demografische context waarin het IBO gevestigd is naar voren als één van de bepalende factoren. Zo zagen we net dat IBO's in centrumgemeenten meer allochtonen bereiken en we mogen wel aannemen dat deze groep in dit soort gemeente talrijker aanwezig is. Zeven Vlaamse IBO's hebben meer dan 10% allochtonen: bij vier IBO's daarvan ligt het percentage vreemdelingen ook boven de 10%. Maar het publiek in het IBO en de bevolking in de gemeente houden niet altijd met elkaar verband. Wanneer we voor de initiatieven met minder dan 1% allochtonen (13 IBO's) kijken naar het aandeel vreemdelingen in de gemeente, schommelt dat bij de meerderheid (9 IBO's) rond de 1%. Maar voor één IBO gaat het om 4% en bij drie IBO's draait het percentage vreemdelingen zelfs rond de 10 of 15%.

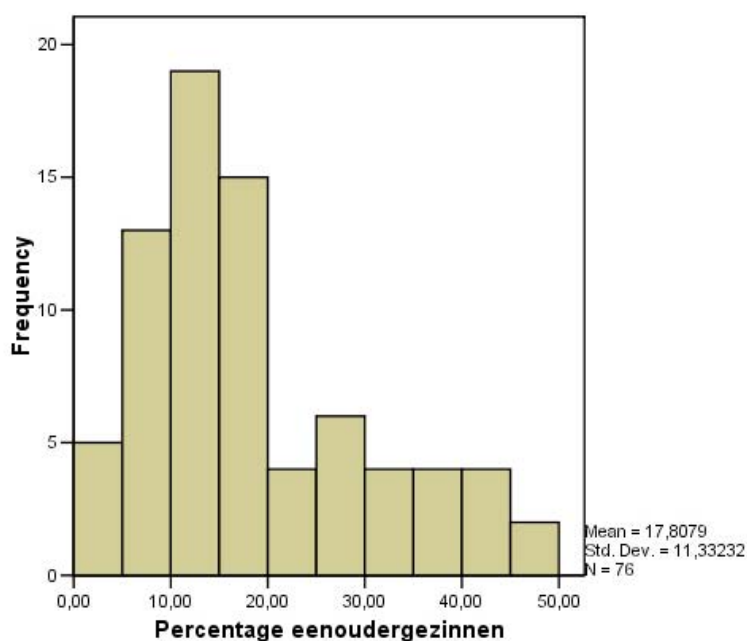
⁵² Wanneer we de analyse doen met vier categorieën voor de variabele soort gemeente, dan blijken de IBO's in centrumgemeenten meer allochtone kinderen te hebben dan die in randgemeenten ($F(3, 80) = 19,999, p < 0,05$).

⁵³ Aangezien er geen gegevens beschikbaar zijn per gemeente over het aandeel allochtonen, beschouwen we het aandeel vreemdelingen als een indicatie voor het aandeel allochtonen.

Afgaande op de indruk van de verantwoordelijken mogen we aannemen dat allochtone gezinnen in een aantal IBO's ondervertegenwoordigd zijn, maar in een aantal, waaronder de Brusselse, is dat niet het geval. Van een grote groep weten we het echter niet, aangezien we niet de juiste populatiegegevens ter beschikking hebben om mee te vergelijken. Bovendien moeten we opmerken dat er geen eenduidige definitie bestaat van het begrip 'allochtoon'. Achter de cijfers kunnen verschillende interpretaties schuilen, zo geven een aantal Limburgse IBO's bijvoorbeeld aan ook kinderen uit Nederland bij de allochtone kinderen te rekenen.

4.6.3. Kinderen uit tweeoudergezinnen en eenoudergezinnen

De schattingen over de gezinssamenstelling geven een ander beeld: het aandeel kinderen uit eenoudergezinnen ligt met 17,81% (met een standaardafwijking van 11,33) vrij hoog. Slechts twee IBO's rapporteren geen kinderen uit eenoudergezinnen, bij één IBO zouden ze de helft van het publiek uitmaken. Onderstaande histogram toont de verdeling.

Figuur 4: Percentage kinderen uit eenoudergezinnen

Naargelang organiserend bestuur en soort gemeente zijn er met variantie-analyses geen verschillen vastgesteld in aandeel kinderen van alleenstaanden.

Er blijkt dus geen ondervertegenwoordiging van eenoudergezinnen in de IBO's. Bij de Brusselse kinderdagverblijven is dat wel het geval (Vandenbroeck et al., 2003; Vandenbroeck & Van Nuffel, 2006). Onze resultaten sluiten aan bij die van Govaert en Buysse (2004): zij stellen vast dat het gebruik van buitenschoolse opvang in het algemeen en van IBO's in het bijzonder bij alleenstaanden niet significant verschilt. Dat eenoudergezinnen zo goed vertegenwoordigd zijn in IBO's was voor de teamleden van VCOK geen verrassing, het stemt overeen met hun perceptie

en het lijkt hen ook logisch dat deze ouders meer nood hebben aan buitenschoolse opvang. Onmiddellijk verbindt men hiermee de kanttekening dat het hoogstwaarschijnlijk gaat om werkende alleenstaande ouders.

Het is echter ook mogelijk dat sommige verantwoordelijken het aantal eenoudergezinnen overschat hebben en bijvoorbeeld gescheiden ouders en nieuw samengestelde gezinnen meegeteld hebben. Ook overschatting ten gevolge van sociale wenselijkheid lijkt niet irreëel, iets wat eveneens in de discussie met VCOK werd aangehaald. Volgens Buysse (2005) leeft immers 'maar' 11,3% van de kinderen onder 12 jaar in een eenoudergezin.

Graag hadden we het aandeel kinderen van eenoudergezinnen per IBO vergeleken met het aandeel alleenstaande ouders in de populatie gezinnen met kinderen voor de betrokken gemeente. Tijdens onze zoektocht werd duidelijk dat de gegevens per bron sterk verschillen.⁵⁴ Volgens het CBGS overschat het NIS het aantal eenoudergezinnen, omdat zij waarschijnlijk de samenwonende paren met kinderen bij deze groep tellen (Lodewijckx, 2004). Vandaar onze voorkeur voor de cijfers van het CBGS, met deze gegevens was het echter onmogelijk om het aandeel van deze groep op de totale populatie gezinnen met kinderen te kennen. Ook Van Nuffel, Rutgeerts en Sinnaeve (2006) wijzen er in hun overzichtsstudie op dat eenoudergezinnen moeilijk in de statistieken terug te vinden zijn. Bovendien zeggen deze auteurs dat de groep vanuit het gevoel van de ouders groter is dan wanneer men uitgaat van de feitelijke situatie. Het bleek dus niet mogelijk om voor elk IBO een vergelijking te maken met het populatieaandeel.

4.6.4. Verband met voorrangscriteria en bekendmaking

Wanneer we met regressie-analyse naar het verband kijken tussen de voorrangscriteria die IBO's belangrijk vinden en hun publiek, is dat voor geen enkele van bovenstaande groepen significant.

Net zoals bij het aandeel kinderen met sociaal tarief zijn we voor de drie groepen met variantie-analyses nagegaan of er een verband is met de bekendmaking via buurtfeesten en via folders bij hulp- en dienstverlening. Een positieve samenhang kan worden vastgesteld tussen het deelnemen aan buurtfeesten en het aandeel kinderen van niet-werkenden ($F(1, 56) = 5,469, p < 0,05$) en uit allochtone gezinnen ($F(1, 75) = 7,491, p < 0,01$). Voor het aandeel kinderen met sociaal tarief hebben we geen samenhang vastgesteld, maar verankering in de buurt via de deelname aan buurtfeesten blijkt dus toch enigszins samen te gaan met een meer divers publiek.

4.7. Besluit

Hoewel de meerderheid van de locaties (zo goed als) volzet is of met overbezetting kampt, maken de resultaten duidelijk dat we niet kunnen spreken van hét plaatstekort in de IBO's. De

---

⁵⁴ Zo zijn er volgens het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudies [CBGS] voor bijvoorbeeld de gemeente Bilzen 441 alleenstaande ouders (Lodewijckx, 2005), volgens het voormalige NIS zijn er dat 1320 (FOD Economie Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, 2004).

bezetting verschilt tussen de initiatieven en ook binnen eenzelfde IBO treden schommelingen op afhankelijk van het opvangmoment. Het probleem van plaatstekort blijkt zich hoofdzakelijk in vakanties te situeren. Een aantal initiatieven opent dan bovendien niet alle locaties en/of benut niet de volledige capaciteit. In vakanties worden wachtlijsten frequent gebruikt, die de toegang kunnen belemmeren. Voor de piekmomenten op schooldagen grijpt men eerder naar alternatieve oplossingen. We moeten verder nog opmerken dat onderzoek naar weigeringen en wachtlijsten bijzonder moeilijk is, aangezien men daar verschillende dingen kan onder begrijpen.

Het opnamebeleid is net als bij kinderdagverblijven (cf. 2.4.2.) in sterke mate de autonomie van verantwoordelijken, wat hun mening over het belang van voorrangscriteria bijzonder relevant maakt. Daarbij vallen een aantal verschillen op met eerder onderzoek over inclusie/exclusie in de Brusselse voorschoolse kinderopvang (Vandenbroeck et al., 2003): de tewerkstelling van ouders is minder van belang en wonen in de gemeente belangrijker - de grote groep gemeentelijke initiatieven in ons onderzoek speelt hier wellicht een rol. Toch is de tewerkstelling van ouders voor meerdere IBO's belangrijk en één op de tien hanteert het zelfs als een toelatingsvoorwaarde, wat de toegang voor werkloze ouders en voor gezinnen in precaire arbeidsomstandigheden sterk belemmert. Het belangrijkste criterium is datum van inschrijving en benadert wel de bevindingen uit het Brusselse onderzoek. Samen met voorrang aan broers en zussen – een criterium dat ook meer dan gemiddeld belangrijk is – is dit een op het eerste gezicht neutraal criterium dat toch een belangrijke drempel kan vormen (cf. 2.4.2.). Wonen in de gemeente en naar school gaan in de gemeente zijn veel voorkomende en neutrale voorrangsregels en toelatingsvoorwaarden. Over voorrang geven aan alleenstaande ouders zijn de meningen verdeeld en IBO's die belang hechten aan criteria die de toegang voor studerende ouders en gezinnen met een laag inkomen actief kunnen verhogen, komen zelden voor. Nochtans is een gericht en sociaal inschrijvingsbeleid belangrijk om bepaalde groepen te bereiken (De Kimpe & Eeckhout, 2004).

De bekendmaking van initiatieven is sterk gerelateerd aan hun toegankelijkheid (cf. 2.4.2.). Op basis van een postvragenlijst is het echter moeilijk om daar conclusies aan te verbinden: de praktijk is veel subtieler. De resultaten geven aan dat heel wat IBO's verschillende strategieën hanteren om zich bekend te maken, waaronder ook strategieën die de toegankelijkheid ten goede komen, zoals bekendmaking via de buurt- en gemeentekrant en de verspreiding van folders via andere hulp- en dienstverlening. Uit de discussie met experts komt echter duidelijk naar voren dat de bekendmaking qua intensiteit en frequentie gering is en dat IBO's weinig contact onderhouden met de buitenwereld en andere organisaties - elementen die juist zeer belangrijk zijn inzake toegankelijkheid. Wat zeker opvalt, is het grote belang van mond-tot-mondreclame met het gevaar steeds mensen uit dezelfde socio-economische en/of socio-culturele groepen te bereiken. Een belangrijke troef van IBO's bij hun bekendmaking zijn de scholen en zij hechten alleszins veel belang aan het verspreiden van folders via dit kanaal. Aangezien folders een selectief middel zijn, verdienen ook andere strategieën binnen de school aandacht.

Om de betaalbaarheid voor ouders te verhogen, is het sociaal tarief voorhanden. De resultaten tonen echter dat er een zeer grote diversiteit aan praktijken bestaat: bij een aantal IBO's wordt het niet aangeboden en waar het wel mogelijk is, zijn de voorwaarden voor toekenning erg

verschillend. Overwegend gebruikt men financiële criteria, maar ook binnen dit soort criteria is er variatie. Concreet betekent dit dat het recht op sociaal tarief afhankelijk is van de woonplaats van het gezin. Het aandeel kinderen met sociaal tarief is bovendien laag, ook in gemeenten met een vrij laag gemiddeld inkomen. Deze vaststelling betekent hoogstwaarschijnlijk dat lagere inkomensgezinnen in de IBO's ondervertegenwoordigd zijn en/of dat gezinnen niet het tarief krijgen waar ze recht op hebben. Het sociaal tarief biedt duidelijk geen compensatie voor het probleem dat ouders niet volgens inkomen kunnen betalen en voor de afwezigheid van een herverdelend mechanisme tussen de initiatieven. Bovendien suggereert ons onderzoek dat er iets schort met de bekendmaking van het tarief bij ouders.

De perceptie die verantwoordelijken hebben van hun publiek bevestigt de hypothese van de dominantie van de economische functie en ondersteunt de veronderstellingen van diverse auteurs (Haex, 2002; Peeters & Vandenbroeck, 2000; Thirion, 1998; Van Haegendoren et al., 1993) over het publiek in IBO's. Gezinnen met een laag inkomen en niet-werkenden blijken ondervertegenwoordigd te zijn. Voor eenoudergezinnen is dat niet het geval. Allochtone gezinnen zijn doorgaans in de minderheid. Voor een aantal IBO's weten we ook quasi zeker dat deze groep ondervertegenwoordigd is. Voor een grote groep initiatieven kunnen we daarover echter geen uitspraak doen. Opvallend is verder dat de IBO's in Brussel kinderen van niet-werkenden en allochtonen beter bereiken. Onderzoek naar het publiek in IBO's is echter moeilijk, aangezien daarvan geen registratie bestaat.

Dit onderzoek maakt het niet mogelijk een algemene conclusie te formuleren over de toegankelijkheid van IBO's, maar slaagt er wel in een aantal problemen bloot te leggen op vlak van betaalbaarheid, beschikbaarheid en bereikbaarheid. Daarmee bevestigen we de vaststelling van Peeters (2004b) dat er qua toegankelijkheid in de IBO's nog heel wat werk aan de winkel is en wordt duidelijk dat de sociale functie bij de meerderheid van de initiatieven weinig aandacht krijgt.

5. Conclusie en discussie

Het referentiekader van waaruit we vertrekken, stelt dat IBO's drie maatschappelijke functies moeten vervullen. Naast het ondersteunen van ouders in de combinatie gezin en werk (economische functie) en het bieden van spel- en ontplooiingsmogelijkheden aan kinderen (pedagogische functie), dienen zij ook een bijdrage te leveren aan een sociaal rechtvaardige samenleving onder andere door het voeren van een toegankelijkheidsbeleid (sociale functie). Literatuurstudie maakt echter duidelijk dat er in de voorschoolse kinderopvang sprake is van een Mattheüseffect en dat een gebrekkige toegankelijkheid daar een belangrijke verklaring voor is. Met deze scriptie wilden we kijken hoe het met de toegankelijkheid van IBO's is gesteld.

De probleemstelling omvat vier onderzoeksvragen. Na de literatuurstudie, de postenquête bij IBO's en de discussie met deskundigen zijn we in staat daarop een antwoord te formuleren. Daarbij zullen tevens de beperkingen van ons empirisch onderzoek zichtbaar worden. Toch heeft het ons inziens tot belangrijke resultaten geleid en kan het aanzetten tot reflectie en discussie. Omdat het een eerste onderzoek over toegankelijkheid bij IBO's betreft, hebben we ervoor gekozen een aantal aanbodkenmerken in de breedte te bestuderen. Er blijven dan ook nog heel wat vragen open die uitnodigen tot vervolgonderzoek.

Ten eerste wilden we weten in welke mate er aandacht is voor de sociale functie van IBO's en hoe we dat kunnen verklaren. De literatuurstudie leert dat deze functie in literatuur en onderzoek zeer weinig aandacht krijgt en dat de economische functie veelal dominant is. Volgens diverse auteurs is dat in de praktijk niet anders, wat ons inziens bevestigd wordt door het eigen empirisch onderzoek. Aan de hand van literatuurstudie zijn we tot een driedelige verklaring gekomen voor deze geringe aandacht. Een eerste verklaring is historisch van aard: reeds bij het ontstaan van de IBO's was er geen aandacht voor de sociale functie. De nadruk lag sterk op tewerkstellingsmotieven. Vormingsorganisaties vestigden als reactie daarop wel de aandacht op de pedagogische functie, maar de sociale functie bleef de grote afwezige. Deze ontstaansgeschiedenis maakt dat deze verenging tot op vandaag bestaat. Ten tweede zien we dat er op vlak van toegankelijkheid sprake is van gesubsidieerde vrijheid: de voorzieningen zijn autonoom in het vormgeven van hun toegankelijkheidsbeleid met het risico dat de discussie erover op vele plaatsen niet wordt gevoerd. De resultaten van de enquête tonen dat die autonomie in grote mate bij de verantwoordelijke van het IBO ligt, eerder dan bij het organiserend bestuur. Ten derde versterkt de toenemende globalisering de klemtoon op de economische functie van kinderopvang.

Hoewel de Vlaamse overheid steeds meer aandacht schenkt aan de sociale functie – getuige daarvan het nieuwe conceptuele kader voor kinderopvang – is er in de sector van de IBO's nog een lange weg af te leggen. We moeten daarbij voor ogen houden dat het gaat om een bewustwordingsproces dat tijd nodig heeft. In het stimuleren van dat proces hebben overheid en vormingsorganisaties een belangrijke taak. Wat vervolgonderzoek betreft, zou kwalitatief onderzoek bij IBO's met verschillende 'sociale' profielen interessant kunnen zijn. Dergelijk

onderzoek kan peilen naar hun visie op de drie functies van kinderopvang, naar wat ze (niet) doen om daarin een evenwicht te zoeken, naar hun vragen, naar hun behoeften aan ondersteuning ... De resultaten zouden Kind en Gezin en vormingsorganisaties een houvast kunnen bieden om de mentaliteitswijziging bij IBO's te ondersteunen en te begeleiden.

Een tweede vraag die we ons stelden is welke drempels de toegang tot IBO's kunnen belemmeren en op welke vlakken die drempels zich situeren. Uit de literatuurstudie blijkt dat er op drie niveaus problemen met toegankelijkheid kunnen zijn: het organisatorische, cliënt- en relationele niveau. Aan de hand van de vijf B's (betaalbaarheid, beschikbaarheid, bruikbaarheid, bereikbaarheid, begrijpbaarheid) formuleerden we kwaliteitscriteria voor het aanbod van IBO's. De verantwoordelijkheid inzake toegankelijkheid ligt immers bij de initiatieven en de overheid. Vanuit literatuur met betrekking tot de voorschoolse kinderopvang en onze kennis van de sector maakten we voor alle niveaus een analyse van welke drempels kunnen gelden. Via een postvragenlijst peilden we bij de IBO's naar het opnamebeleid (beschikbaarheid), de bekendmaking (bereikbaarheid) en de toepassing van het sociaal tarief (betaalbaarheid). Op elk van deze vlakken blijken er drempels te bestaan. Eén van de belangrijkste conclusies is dat er inzake toekenning van het sociaal tarief bijzonder veel diversiteit is. Dit betekent dat het recht op betaalbare buitenschoolse opvang onvoldoende gegarandeerd is. Uit ons onderzoek blijkt dat de meerderheid van de vestigingsplaatsen volzet is en zelfs overbezet en dat plaatstekort zich, naast een aantal piekmomenten op schooldagen, hoofdzakelijk voordoet tijdens vakanties. Om met dit probleem om te gaan hanteren IBO's in vakanties vaak wachtlijsten, wat de toegankelijkheid aanzienlijk kan belemmeren. Bovendien weten we uit de literatuurstudie dat vakanties voor sommige gezinnen een moeilijk te overbruggen periode zijn. De meest belangrijk geachte voorrangsregel is de datum van inschrijving, een criterium dat de best geïnformeerden en ouders die in staat zijn te plannen, bevoordeelt. De tewerkstelling van ouders is, hoewel de meningen verdeeld zijn, bij menig IBO belangrijk. Die vaststelling illustreert de dominantie van de economische functie bij meerdere initiatieven. Verder zien we met betrekking tot het opnamebeleid dat criteria die de toegang voor 'kansengroepen' actief kunnen verhogen zelden belangrijk worden geacht. Ten slotte bestudeerden we in beperkte mate de bekendmaking bij IBO's. Uit de postenquête blijkt dat de initiatieven verschillende strategieën hanteren, maar uit de discussie met deskundigen blijkt evenzeer dat de frequentie en intensiteit van bekendmaking gering is. Bovendien valt men vaak terug op mond-tot-mondreclame. Ons onderzoek laat vermoeden dat het communicatief beleid van IBO's drempels kan creëren.

Bij de probleemstelling stelden we dat, hoewel vaak dezelfde drempels kunnen gelden in IBO's en gesubsidieerde kinderdagverblijven, onderzoek specifiek voor IBO's relevant is gezien hun eigen geschiedenis en karakter. De resultaten bevestigen dit. De kostprijs van een IBO blijkt belangrijker als drempel, terwijl wachtlijsten enkel in vakantieperiodes een probleem kunnen vormen. Kwalitatief vervolgonderzoek lijkt ons aangewezen waarbij zowel het beleid dat IBO's voeren als de perceptie van (de toegankelijkheid van) het IBO bij ouders/buurtbewoners onderzocht wordt – een suggestie die ons inziens ook relevant is voor individuele voorzieningen. We beschreven hoe we op het niveau van de probleemanalyse het anders zijn van bepaalde groepen in de verf zetten (cf. 2.2.2.). Het is daarom belangrijk dat men in dergelijk onderzoek die

groepen zelf een stem geeft en dat veranderingen in de vormgeving van het aanbod vanuit hun perspectief vertrekken. De bekendmaking verdient in vervolgonderzoek bijzondere aandacht. Samen met diverse auteurs en de medewerkers van VCOK menen we immers dat dit een belangrijke sleutel is inzake toegankelijkheid. Heel wat vragen liggen op dit vlak nog open: hoe gebeurt de bekendmaking precies? Hoe frequent? Welk beeld geeft men van zichzelf aan de buitenwereld? Hoe ziet een folder eruit en wat staat erin? ... Naast interviews met coördinatoren en gezinnen behoort ook de analyse van folders en dergelijke tot de mogelijkheden.

Deze scriptie behandelde ten derde de vraag welk publiek IBO's (niet) bereiken. Uit de literatuurstudie weten we een aantal zaken over het publiek in de voorschoolse kinderopvang en in de Britse en Amerikaanse buitenschoolse opvang (lagere participatie bij gezinnen met lager inkomen en bij etnische minderheden). In het eigen onderzoek vroegen we de coördinatoren een schatting te maken van de vertegenwoordiging van een aantal groepen in hun IBO. Daarmee wilden we een indicatie bekomen van wie de initiatieven hoofdzakelijk bereiken. Zo zien we dat de ontstaansgeschiedenis zich zeer sterk weerspiegelt in het publiek: de overgrote meerderheid zijn kinderen van werkende ouders. De cijfers met betrekking tot het sociaal tarief suggereren dat gezinnen met een lager inkomen veel minder van het aanbod gebruikmaken. Alleenstaande ouders blijkt men wel goed te bereiken. Het percentage allochtone gezinnen ligt, behalve voor de Brusselse IBO's en een aantal initiatieven in centrumgemeenten, laag. Of deze groep daarmee ondervertegenwoordigd is, is moeilijk uit te maken omdat we niet over populatiegegevens beschikken om mee te vergelijken. Bij verschillende IBO's vermoeden we wel dat dit het geval is. Onderzoek naar het publiek van IBO's is niet eenvoudig, omdat zij daarvan geen registratie maken. We willen daarom niet de invoering van een registratiesysteem aanbevelen. Welke groepen van IBO's gebruikmaken, kan immers ook bij gezinnen worden bevraagd op populatieniveau (zoals in de tweejaarlijkse enquêtes van Kind en Gezin). Bovendien roept registratie, zoals ook bleek uit de discussie bij VCOK, de vraag op of we dan geen nieuwe psychologische drempel creëren.

De aandacht die we vragen voor de sociale functie heeft niet de bedoeling de minder bereikte groepen om één of andere reden (preventie, compensatie, opvoedingsondersteuning ...) toe te leiden naar het aanbod. Op die manier zouden we immers te maken krijgen met een nieuwe vorm van uitsluiting (cf. Popkewitz, 2.2.2.). De noden en behoeften van gezinnen met betrekking tot buitenschoolse opvang moeten niet extern bepaald worden, maar door middel van dialoog. Hierboven pleitten we ervoor de stem van ouders en kinderen over het aanbod als uitgangspunt te nemen. Ook onderzoek naar de noden en behoeften van verschillende groepen én naar hun kijk op (buitenschoolse) kinderopvang en opvoeding is in dit licht belangrijk. Diverse auteurs wijzen erop dat die kijk bijzonder belangrijk is (cf. 2.4.1.) en de VCOK-medewerkers hebben dit bevestigd.

Ten slotte raakten we kort de vraag aan naar wat men zou kunnen doen om de toegankelijkheid te verhogen. Op die vraag is geen eenduidig antwoord mogelijk. Werken aan toegankelijkheid is immers een complex gebeuren. Wel kunnen we een aantal aandachtspunten formuleren. Duidelijk is in ieder geval dat een actief beleid nodig is en dat de initiatieven zelf en de overheid

(extra) inspanningen moeten doen. In zijn algemeenheid kunnen we stellen dat een structurele benadering vereist dat men het bestaande aanbod en het gevoerde beleid in vraag stelt en het perspectief van ouders en kinderen in rekening brengt. In het theoretisch kader zijn daarenboven een aantal concrete maatregelen aangegeven (sociaal inschrijvingsbeleid, een rol spelen in de buurt, samenwerken met andere organisaties, veelvuldige bekendmaking op diverse manieren ...). De meeste daarvan zijn gebaseerd op de praktijk in buurtgerichte kinderopvangvoorzieningen. Deze initiatieven kunnen voor IBO's een waardevolle inspiratiebron zijn.

Het thema toegankelijkheid is voor IBO's vrij 'nieuw'. Er zal dan ook nog heel wat discussie en overleg op diverse niveaus nodig zijn om het werkelijk ingang te doen vinden. Met het nieuwe conceptuele kader voor kinderopvang heeft de overheid een belangrijke aanzet gegeven. Zoals reeds gezegd, moeten IBO's voldoende ondersteund en begeleid worden bij de mentaliteitswijziging. Het analyseren van specifieke projecten, zoals pilootprojecten CKO en buurtgerichte initiatieven kan interessant zijn om vervolgens de daar opgedane kennis en ervaringen bij andere initiatieven bekend te maken. Vormingsorganisaties hebben ons inziens een belangrijke taak in het begeleiden van de IBO's, onder andere door het verspreiden van deze 'good practices'. Verder kunnen samenwerkingsverbanden en/of intervisies tussen initiatieven interessant zijn om ervaringen uit te wisselen. Zoals reeds aangehaald, strekt onderzoek naar de ondersteuningsmogelijkheden die vormingsinstanties en Kind en Gezin kunnen bieden tot aanbeveling.

De overheid heeft inzake toegankelijkheid een niet te onderschatten verantwoordelijkheid (betaalbaarheid verzekeren, voldoende aanbod voorzien, IBO's stimuleren hun sociale functie op te nemen ...). We willen hier de aanbeveling doen naar het invoeren van inkomensgerelateerde ouderbijdragen in IBO's. Deze scriptie maakt immers duidelijk dat het sociaal tarief onvoldoende is om betaalbaarheid te garanderen. Daarnaast is een herverdelingsmechanisme tussen de initiatieven nodig. Een meer rechtvaardige ouderbijdragenregeling mag voor sommige initiatieven immers geen groter verlies aan werkingmiddelen betekenen dan voor andere. Bij het invoeren van een dergelijk systeem zal men, zo blijkt uit de discussie met deskundigen, rekening moeten houden met weerstand uit de sector omwille van de grotere administratieve last. Het lijkt ons belangrijk dit systeem in de pilootprojecten CKO te onderzoeken.

De verdiensten van dit scriptieonderzoek zijn ons inziens dat we het onderwerp onder de aandacht hebben gebracht als onderzoeksobject en als aandachtspunt voor de praktijk – iets wat tot nu toe weinig of niet is gebeurd – en dat we een groot aantal IBO's hebben bereikt. Door de keuze om in de breedte te werken, legt het onderzoek een aantal belangrijke elementen bloot, maar licht het daarmee slechts een tipje van de sluier op. In de resultaten liggen heel wat aangrijpingspunten voor verder onderzoek besloten. We zien deze conclusie dan ook niet als een eindpunt, maar hopen een bijdrage te kunnen leveren aan de reflectie en discussie over toegankelijkheid van IBO's en dit zowel in de sector als in onderzoek.

Bibliografie

Administratie Planning en Statistiek. (2004). *Structuurplan Vlaanderen*. Intern document. Brussel: Administratie Planning en Statistiek.

Administratie Planning en Statistiek. (2005). *Buitenlandse bevolking per gemeente*. Verkregen op 1 februari, 2006, van <http://aps.vlaanderen.be/statistiek/cijfers/demografie/bevolking/Gemeenten/Bevolking-gem003.xls>

Balaguer, I. (2004). Werken aan een gemeenschappelijke visie op kwaliteit. *Kiddo - Kinderen in Europa*, 5(7), 18-19.

Balaguer, I., Mestres, J., & Penn, H. (1991). *Quality in services for young children. A discussion paper*. Brussels: European Commission Childcare Network.

Bedert, P. (2002). *Buitenschoolse opvang: nieuwe mogelijkheden dankzij nieuwe regelgeving*. Conference proceeding, paper voorgedragen op de Europese Conferentie Buitenschoolse Opvang 'De Grenzen wegwerken', Brussel, 22 november 2002.

Berquin, D. (2004). Kinderopvang in de branding. *Alert*, 30(4), 10-16.

Besluit van de Vlaamse Regering van 24 juni 1997 houdende de algemene voorwaarden inzake het organiseren van buitenschoolse opvang (BS 9 september 1997).

Besluit van de Vlaamse Regering van 23 februari 2001 houdende de voorwaarden inzake erkenning en subsidiëring van initiatieven voor buitenschoolse opvang (BS 27 april 2001), gewijzigd door BVR van 25 januari 2002 (BS 27 februari 2002) en BVR van 10 oktober 2003 (BS 14 november 2003).

Besluit van de Vlaamse Regering van 23 februari 2001 houdende de voorwaarden inzake erkenning en subsidiëring van kinderdagverblijven en diensten voor opvanggezinnen (BS 19 april 2001), gewijzigd door 2 besluiten van 10 juli 2001 (BS 19 september 2001), 2 van 14 december 2001 (BS 24 en 30 januari 2002), het besluit van 1 februari 2002 (BS 9 maart 2002), het besluit van 13 december 2002 (BS 6 februari 2003), het besluit van 28 maart 2003 (BS 11 april 2003), het besluit van 21 november 2003 (BS 19 januari 2004), het besluit van 12 december 2003 (BS 20 januari 2004), het besluit van 20 mei 2005 (BS 22 juli 2005), het besluit van 20 mei 2005 (BS 1 december 2005) en het besluit van 27 mei 2005 (BS 28 juni 2005).

Billiet, J. (2001). De selectie van de eenheden: steekproeven. In J. Billiet & H. Waeye (Eds.), *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek* (pp. 181-221). Antwerpen: Standaard Uitgeverij.

Billiet, J., & Carton, A. (2001). Dataverzameling: gestandaardiseerde interviews en zelf-in-te-vullen vragenlijsten. In J. Billiet & H. Waeghe (Eds.), *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek* (pp. 285-314). Antwerpen: Standaard Uitgeverij.

Bloch, M. N. (2003). Global/local analyses of the construction of “family-child welfare”. In M. N. Bloch, K. Holmlund, I. Moqvist & T. S. Popkewitz (Eds.), *Governing children, families and education. Restructuring the welfare state* (pp. 195-230). New York: Palgrave Macmillan.

Bloch, M., Holmlund, K., Moqvist, I., & Popkewitz, T. (2003). Global and local patterns of governing children, family, their care and education: an introduction. In M. N. Bloch, K. Holmlund, I. Moqvist & T. S. Popkewitz (Eds.), *Governing children, families and education. Restructuring the welfare state* (pp. 3-31). New York: Palgrave Macmillan.

Boudry, C., Claesen, R., Peeters, J., Vandenbroeck, M., De Brabandere, K., & Vens, N. (2005). Omgaan met diversiteit. In M. Vandenbroeck (Red.), *Pedagogisch management in de kinderopvang* (pp. 80-102). Amsterdam: SWP.

Bouverne-De Bie, M. (1996). *Theorie en beleid van de maatschappelijke dienstverlening en het jeugdwelzijnsverzekering*. Gent: Academia Press.

Bouverne-De Bie, M. (2001). *Sociale Agogiek*. Gent: Academia Press.

Bouverne-De Bie, M., & Claeys, A. (2003). Armoede, armoedebestrijding en het recht op een gezin. In A. Truyers (Red.), *Eindverslag van het derde vooruitgangscongres inzake de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting in Vlaanderen – 2 juni 2003* (pp. 8-25). Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, afdeling Algemeen Welzijnsbeleid.

Brants, D., & Bruggeman, M. (2005). Participatief werken in de kinderopvang. In M. Vandenbroeck (Red.), *Pedagogisch management in de kinderopvang* (pp. 103-113). Amsterdam: SWP.

Buysse, B. (2005). *Kind in Vlaanderen 2004*. Brussel: Kind en Gezin.

Cambré, B., & Waeghe, H. (2001). Kwalitatief onderzoek en dataverzameling door open interviews. In J. Billiet & H. Waeghe (Eds.), *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek* (pp. 315-342). Antwerpen: Standaard Uitgeverij.

Carrette, V. (2000). *Kinderdagverblijven in kansarme en multiculturele buurten. Een studie naar de mogelijke functies van een kinderdagverblijf in een kansarme en multiculturele stadsbuurt aan de hand van een literatuurstudie en een exploratief onderzoek bij een viertal kinderdagverblijven*. Onuitgegeven licentiaatverhandeling, UGent, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen.

Centrum Kauwenberg. (2002). *Projectverslag armoede en vrijetijdsbesteding voor kinderen en jongeren*. Antwerpen: Centrum Kauwenberg.

Dahlberg, G., Moss, P., & Pence, A. (1999). *Beyond quality in early childhood education and care. Postmodern perspectives*. London: Routledge Falmer.

Davis, E. E., & Connelly, R. (2005). The influence of local price and availability on parents' choice of child care. *Population Research and Policy Review*, 24, 301-334.

De Boeck, R., & Vints, L. (1991). *Onderzoek kinderopvang in Limburg*. Hasselt: Limburgse Raad voor Samenlevingsopbouw.

De Kimpe, C., & Eeckhout, K. (2004). *Handleiding Buurtgerichte Kinderopvang*. Gent: VBJK.

De Kimpe, C., & Vandenbroeck, M. (2005). Buurtgerichte kinderopvang in Vlaanderen. In M. Vandenbroeck (Red.), *Pedagogisch management in de kinderopvang* (pp. 80-102). Amsterdam: SWP.

Deleek, H. (1993). *De architectuur van de welwaartsstaat*. Leuven: Acco.

Deleek, H. (2003). *De architectuur van de welwaartsstaat opnieuw bekeken* (2^e ed.). Leuven: Acco.

De Mot, J. (1998). De toegankelijkheid van de voorzieningen in de welzijns- en gezondheidszorg: een zelfbevraging. In S. Opdebeeck, C. Van Audenhove & F. Lammertyn (Red.), *De toegankelijkheid van de voorzieningen in de welzijns- en gezondheidszorg. Visies uit de praktijk, het onderzoek en het beleid* (pp. 9-16). Leuven: LUCAS.

De Schampheleire, W., & Van Looveren, I. (1995). *De techniek van de enquête. Een inleiding*. Leuven: Acco.

Devos, G. (2005). *Management van pedagogische systemen*. Onuitgegeven cursus, UGent, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, Vakgroep Onderwijskunde.

FOD Economie Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie. (2004). *Bevolking en huishoudens, huishoudens en familiekeren op 1 januari 2004*. Verkregen op 1 februari, 2006, van http://statbel.fgov.be/pub/d2/p204y2004_nl.pdf

FOD Economie Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie. (2005). *Fiscale inkomens - aanslagjaar 2003, inkomens 2002*. Verkregen op 1 februari, 2006, van http://statbel.fgov.be/downloads/fisc2002_nl.xls

Fuller, B., Kagan, S., Caspary, G., & Gauthier, C. (2002). Welfare reform and child care options for low-income families [Electronic version]. *The Future of children*, 12(1), 97-119.

Govaert, K., & Buysse, B. (2004). *Enquête naar het gebruik van buitenschoolse opvang voor kinderen van 3 jaar tot 12 jaar. Voorjaar 2004*. Brussel: Kind en Gezin.

Haex, P. (2002). Creatief met kinderen. Buitenschoolse opvang stelt het kind centraal. *Weliswaar*, 8(6), 24-25.

Halpern, R. (1999). After-school programs for low-income children: promise and challenges [Electronic version]. *The Future of Children*, 9(2), 81-95.

Hart, H. 't, van Dijk, J., de Goede, M., Jansen, W., & Teunissen, J. (1998). *Onderzoeksmethoden*. Amsterdam: Boom.

Heiden, S., Arents, S., & Vandenbroeck, M. (2003). *Buitenschoolse opvang in een (Brusselse) grootstedelijke context. Praktijk, pedagogiek en beleid van een meersporenbeleid. Eindrapport*. Gent-Brussel: VBJK-VGC.

Hemmerlin, F. (2003). *Gérer les demandes d'inscription des familles dans les crèches: une démarche complexe. Partie 1: repères théoriques*. Onuitgegeven licentiaatverhandeling, Université de Liège, Faculté de Psychologie et des Sciences de l'éducation.

Hennon, L. (2000). The construction of discursive space as patterns of inclusion/exclusion. Governmentality and urbanism in the United States. In T. S. Popkewitz (Ed.), *Educational knowledge. Changing the relationships between the state, civil society and the educational community* (pp. 243-261). Albany: State University of New York.

Hirshberg, D., Huang, D. S., & Fuller, B. (2005). Wich low-income parents select child-care? Family demand and neighborhood organizations. *Children and Youth Services Review*, 27, 1119-1148.

Hoogstraten, J. (2004). *De machteloze onderzoeker. Voetangels en klemmen van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. Amsterdam: Boom.

Hopman, M. (Red.). (1996). *Opvoeden in kindercentra. Visies, wetenschappelijke ontwikkelingen en praktijk*. Utrecht: De Tijdstroom.

Humblet, P. (2003). La pénurie de places d'accueil de jeunes enfants est-elle inéluctable? Qui en supporte le poids? A quel prix? *Grandir à Bruxelles. Cahiers de l'observatoire de l'enfant*, 11, 4-7.

Huston, A. C., Chang, Y. E., & Gennetian, L. (2002). Family and individual predictors of child care use by low-income families in different policy contexts [Electronic version]. *Early Childhood Research Quarterly*, 17, 441-469.

Kind en Gezin (2004a). *Jaarverslag kinderopvang 2003*. Brussel: Kind en Gezin.

Kind en Gezin (2004b). *Mededeling betreffende het experimenteel kader voor Buurt- en nabijheidsdiensten project kinderopvang (BND)*. Verkregen op 20 oktober, 2004, van http://www.kindengezin.be/Images/II11_%20BuurtenNdienservice_tcm149-36238.pdf

Kind en Gezin (2004c). *Statistisch jaarverslag 2003*. Brussel: Kind en Gezin.

Kind en Gezin (2005a). *Bezettingcijfers IBO's met betrekking tot 2004*. Ongepubliceerde informatie. Brussel: Kind en Gezin.

Kind en Gezin (2005b). *Een conceptueel kader voor de stroomlijning van een nieuwe organisatie van de Vlaamse kinderopvang. Basistekst*. Verkregen op 5 december, 2005, van http://www.kindengezin.be/Images/vernieuwingKOalgtekst112005_tcm149-41839.pdf

Kind en Gezin (2005c). *Jaarverslag 2004*. Brussel: Kind en Gezin.

Kind en Gezin (2005d). *Mededeling betreffende het besluit van de Vlaamse Regering van 23 februari 2001 houdende de voorwaarden inzake erkenning en subsidiëring van initiatieven voor buitenschoolse opvang (IBO's)*. Verkregen op 27 maart, 2006, van http://www.kindengezin.be/Images/IV3_ESIBOBVR_erkenningsubsidiëring_mede_tcm149-17890.pdf

Kind en Gezin (2005e). *Statistisch jaarverslag 2004*. Brussel: Kind en Gezin.

Kind en Gezin (2005f). *Uitbreiding van de kinderopvang en witte vlekken (7 december 2005)*. Verkregen op 13 december, 2005, van http://www.kindengezin.be/KG/Professioneel/Kinderopvang/Nieuws_KO/20051207_witte_vlekken_2005.jsp

Lammertyn, F. (1998). Aspecten van (on)toegankelijkheid – een sociologische duiding. In S. Opdebeeck, C. Van Audenhove & F. Lammertyn (Red.), *De toegankelijkheid van de voorzieningen in de welzijns- en gezondheidszorg. Visies uit de praktijk, het onderzoek en het beleid* (pp. 9-16). Leuven: LUCAS.

Larkin, E. (1998). The intergenerational response to childcare and after-school care [Electronic version]. *Generations*, 22(4), 33-36.

Larner, M. B., Zippiroli, L., & Behrman, R. E. (1999). When school is out: analysis and recommendations [Electronic version]. *The Future of Children*, 9(2), 4-20.

Lodewijckx, E. (2004). *Alleenstaande ouders. In detail bekeken*. Verkregen op 1 februari, 2006, van <http://www.cbgs.be/content/selfware.pl?pageid=116&language=NL>

Lodewijckx, E. (2005). *Alleenstaande ouders in het Vlaamse Gewest: gemeentelijke variaties in 1991 en 2003*. Verkregen op 1 februari, 2006, van <http://www.cbgs.be/content/selfware.pl?pageid=167&language=NL>

Lorant, V., Humblet, P., & Portet, M. I. (2003). L'accessibilité de l'accueil. *Grandir à Bruxelles. Cahiers de l'observatoire de l'enfant*, 11, 8-9.

Lowe, E. D., & Weisner, T. S. (2004). 'You have to push it—who's gonna raise your kids?': situating child care and child care subsidy use in the daily routines of lower income families. *Children and Youth Services Review*, 26, 143-171.

Malcolm, H., Wilson, V., & Davidson, J. (2002). *Out of school care. A brief review of the literature*. Verkregen op 13 februari, 2006, van University of Glasgow, The SCRE Centre Web site: <http://www.scre.ac.uk/resreport/pdf/106.pdf>

Manshoven, J., Vandenbroeck, M., & Van Haegendoren, M. (2003). *Een kwalitatieve en kwantitatieve evaluatie van het experiment flexibele buitenschoolse opvang in Limburg*. Diepenbeek: SEIN.

Meijvogel, M. C. (1991). *Geen kruimels tussen de boeken. Schooltijden, overblijven en de ontwikkeling van buitenschoolse opvang in Nederland*. 's Gravenhage: VUGA.

Meijvogel, R. (1996a). *Buitenschoolse opvang. Theorie en praktijk*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.

Meijvogel, R. (1996b). *Ervaringen in de buitenschoolse opvang in vijf Europese landen*. Utrecht: NIZW.

Ministerieel besluit van 12 juni 2001 tot bepaling van de kwaliteitszorg in initiatieven voor buitenschoolse opvang (BS 28 augustus 2001), gewijzigd door het ministerieel besluit van 13 april 2005 (BS 29 april 2005).

Ministerieel besluit van 9 juli 2001 houdende de voorwaarden inzake subsidiëring van initiatieven voor buitenschoolse opvang (BS 6 september 2001), gewijzigd door het besluit van 18 januari 2002 (BS 19 februari 2002) en het besluit van 14 februari 2006.

Moras, D. (2004). *Dromen – Denken – Doen. Zeven jaar dialoog in Antwerpen*. Antwerpen: Antwerps Platform Generatiearmen.

Moss, P., & Petrie, P. (2002). *From children's services to children's spaces: public policy, children and childhood*. London: Routledge Falmer.

National Institute of Child Health and Human Development Early Child Care Research Network. (2004). Are child developmental outcomes related to before- and after-school care arrangements? Results from the NICHD study of early child care. *Child Development*, 75, 280-295.

Parmentier, S. (1998). Kansarmoede en rechtshulp. Drie uitdagingen op de drempel van de volgende eeuw. *Alert*, 24(1), 24-31.

Peeters, J. (2003). Tien jaar buitenschoolse opvang in Vlaanderen. Realisaties en nieuwe uitdagingen. *Tijdschrift voor Welzijnswerk*, 27(252), 31-36.

Peeters, J. (2004a). Een reus op lemen voeten. *Alert*, 30(4), 17-27.

Peeters, J. (2004b). Veertig doelstellingen inspireren de kinderopvang in Vlaanderen. *Kiddo - Kinderen in Europa*, 5(7), 20-24.

Peeters, J., & Vandenbroeck, M. (1996). Buitenschoolse opvang organiseren als vrije tijd van kinderen. In M. Hopman (Red.), *Opvoeden in kindercentra. Visies, wetenschappelijke ontwikkelingen en praktijk* (pp. 66-72). Utrecht: De Tijdstroom.

Peeters, J., & Vandenbroeck, M. (2000). Recht op kinderopvang. Kritische doorlichting van een beleidsplan. *Alert*, 26(5), 56-66.

Petrie, P. (1994). *Play and care, out-of-school*. London: HMSO.

Petrie, P. (1996). Standards, regulation and development of school-age day care and 'open door' services [Electronic version]. *Children and Society*, 10, 225-235.

Petrie, P., Egharevba, I., Oliver, C., & Polland, G. (2000). *Out-of-school lives. Out-of-school services*. London: The Stationery Office.

Popkewitz, T. S. (2000a). Globalization/regionalization, knowledge and the educational practices. Some notes on comparative strategies for educational research. In T. S. Popkewitz (Ed.), *Educational knowledge. Changing the relationships between the state, civil society and the educational community* (pp. 3-27). Albany: State University of New York.

Popkewitz, T. S. (2000b). Rethinking decentralization and the state/civil society distinctions. The state as a problematic of governing. In T. S. Popkewitz (Ed.), *Educational knowledge. Changing the relationships between the state, civil society and the educational community* (pp. 173-199). Albany: State University of New York.

Popkewitz, T. S. (2003). Governing the child and pedagogicalization of the parent. A historical excursus into the present. In M. N. Bloch, K. Holmlund, I. Moqvist & T. S. Popkewitz (Eds.), *Governing children, families and education. Restructuring the welfare state* (pp. 35-61). New York: Palgrave Macmillan.

Posner, J. K., & Vandell, D. L. (1994). Low-income children's after-school care: are there beneficial effects of after-school programs? *Child Development*, 65, 440-456.

Recht-Op. (2000). *Dossier Kinderopvang. "Mag ik mijn kinderen meebrengen?"*. Antwerpen: vzw Recht-Op.

Regie Buurt- en Nabijheidsdiensten. (2003). *Discussienota in voorbereiding van het overleg "Kinderopvang en kinderverking in een buurtdienstperspectief"*. Verkregen op 10 oktober, 2004, van http://www.buurtdienst.be/docs/discussienota_25_sept.doc

RIZIV. (z.d.). *Verhoogde tussenkomst - Grensbedragen van de inkomsten op 1 augustus 2005*. Verkregen op 22 februari, 2006, van <http://inami.fgov.be/secure/nl/ceiling/index.htm>

RIZIV. (2005). *Evolutie van de verzekering voor geneeskundige verzorging en uitkeringen. Evoluties van 1995 tot 1998*. Verkregen op 22 februari, 2006, van <http://inami.fgov.be/information/nl/evolution/>

Ruelens, L., & Hedebouw, G. (1999). *Evaluatie van het lokale overleg rond de buitenschoolse opvang*. Leuven: HIVA.

Sannen, L. (2003). *Drempels naar welzijnsvoorzieningen: de cliënt aan het woord. Literatuurstudie en diepte-interviews bij kansarmen en etnisch-culturele minderheden*. Leuven: HIVA.

Schreuder, L. (1994). De buitenschoolse opvang in vogelvlucht. In R. Meijvogel, L. Schreuder & B. Vervoort (Red.), *Thuis in de buurt. Buitenschoolse opvang nader bekeken* (pp. 17-29). Utrecht: NIZW.

Schuyten, G. (2002). *Kwantitatieve en kwalitatieve methoden van onderzoek*. Onuitgegeven cursus, UGent, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, Vakgroep Data-analyse.

Schuyten, G. (2003). *Modellen van empirisch onderzoek 1*. Onuitgegeven cursus, UGent, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, Vakgroep Data-analyse.

Schuyten, G. (2004). *Modellen van empirisch onderzoek 2*. Onuitgegeven cursus, UGent, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, Vakgroep Data-analyse.

Segers, J. (1999). *Methoden voor de maatschappijwetenschappen*. Assen: Van Gorcum.

Seligson, M. E. (1999). Commentary. The policy climate for school-age child care [Electronic version]. *The Future of Children*, 9(2), 135-139.

Sinnaeve, I. (2004). *Omgaan met diversiteit: een uitdaging voor het algemeen welzijnswerk. Een explorerende literatuurstudie over de concepten toegankelijkheid en diversiteit in relatie tot het algemeen welzijnswerk*. Onuitgegeven licentiaatverhandeling, UGent, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen.

Sinnaeve, I. (2006). Wie zal er voor de kinderen zorgen? Kinderopvang in het jeugdonderzoek 2000-2005. In N. Vettenburg, M. Elchardus & L. Walgrave (Red.), *Jongeren van nu en straks. Overzicht en synthese van recent jeugdonderzoek in Vlaanderen* (pp. 47-72). Leuven: Uitgeverij LannooCampus.

Somers, A. (Red.). (1998). *De school is uit! Handboek voor buitenschoolse opvang*. Gent: VBJK.

Sonenstein, F. L., Gates, G. J., Schmidt, S., & Bolshun, N. (2002). *Primary child care arrangements of employed parents: findings from the 1999 National Survey of America's Families*. Verkregen op 13 februari, 2006, van <http://www.urban.org/url.cfm?ID=310487&renderforprint=1>

Storms, B. (1995). *Het mattheüs-effect in de kinderopvang*. Antwerpen: Centrum voor Sociaal Beleid UIA.

Storms, B. (1996). Het Mattheüseffect in de kinderopvang. *Sociaal*, 17(3), 10-14.

Storms, B. (1999). Het Mattheüseffect in de kinderopvang. In J. Brodala, G. Cuyvers & G. Van den Eeckhaut (Red.), *Kanttekeningen. Bouwen aan kansen op recht en toegang* (pp. 163-171). Leuven/Apeldoorn: Garant.

Thirion, A. (1998). Directe en indirecte effecten van buitenschoolse kinderopvang op de tewerkstelling van vrouwen. *Tijdschrift voor Welzijnswerk*, 22(209), 25-34.

Toekomstgroep Kinderopvang (2003). *Een toekomstvisie op kinderopvang. Maatschappelijke tendensen en mogelijke beleidsopties. Rapport van de Toekomstgroep Kinderopvang in opdracht van Mevrouw Vogels, Vlaams Minister bevoegd voor Welzijn*. Brussel: Kind en Gezin.

Van Buggenhout, B. (1998). Gereguleerde toegang: drempel of deur? In S. Opdebeeck, C. Van Audenhove & F. Lammertyn (Red.), *De toegankelijkheid van de voorzieningen in de welzijns- en gezondheidszorg. Visies uit de praktijk, het onderzoek en het beleid* (pp. 9-16). Leuven: LUCAS.

Vandell, D. L., & Shumow, L. (1999). After-school child care programs [Electronic version]. *The Future of Children*, 9(2), 64-80.

Vandenbrempt, K. (Red.). (2002). *Armoede en sociale uitsluiting. Eindverslag tweede vooruitgangcongres 27 mei 2002*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

Vandenbroeck, M. (1999). *De Blik van de Yeti. Over het opvoeden van jonge kinderen tot zelfbewustzijn en verbondenheid*. Utrecht: Uitgeverij SWP.

Vandenbroeck, M. (2000). Een blik op de grens tussen gezin en samenleving. *Welwijs*, 11(4), 40-44.

Vandenbroeck, M. (2003a). Buitenschoolse opvang als sysifusarbeid. In J. Manshoven, M. Vandenbroeck & M. Van Haegendoren, *Een kwalitatieve en kwantitatieve evaluatie van het experiment flexibele buitenschoolse opvang in Limburg*. Diepenbeek: SEIN.

- Vandenbroeck, M. (2003b). From crèches to childcare: constructions of motherhood and inclusion/exclusion in the history of Belgian infant care [Electronic version]. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 4, 137-147.
- Vandenbroeck, M. (2004a). *In verzekerde bewaring. Honderdvijftig jaar kinderen, ouders en kinderopvang*. Amsterdam: SWP.
- Vandenbroeck, M. (2004b). De maatschappelijke rol van kinderopvang. *Welzijnsgids – Welzijnszorg, Zorg voor gezinnen en kinderen*, Afl. 55, 45-52.
- Vandenbroeck, M. (2005a). De maatschappelijke rol van kinderopvang. In M. Vandenbroeck (Red.), *Pedagogisch management in de kinderopvang* (pp. 74-79). Amsterdam: SWP.
- Vandenbroeck, M. (2005b). Een stapje terug: historische perspectieven. In M. Vandenbroeck (Red.), *Pedagogisch management in de kinderopvang* (pp. 17-31). Amsterdam: SWP.
- Vandenbroeck, M., D'Hoore, K., & Van Nuffel, K. (2003). *Onderzoek naar inclusie/exclusie in de Brusselse kinderdagverblijven*. Gent: VBJK.
- Vandenbroeck, M., & Van Nuffel, K. (2006). *Cartografie van de Brusselse Nederlandstalige kinderopvang. Onderzoek naar de in- en uitstroom van de kinderdagopvang*. Gent-Brussel: Vakgroep Sociale Agogiek UGent – VGC.
- Van Haegendoren, M., De Cleene, K., & Verreydt, G. (1993). *Evaluatieonderzoek buitenschoolse kinderopvang in Limburg. Deelonderzoek tewerkstelling*. Diepenbeek: Onderzoeksgroep sociale wetenschappen LUC.
- Vanhee, L., Laporte, K., & Corveleyn, J. (2001). *Kansarmoede en opvoeding: wat de ouders erover denken. Mogelijkheden en moeilijkheden in het opvoedingsproces bij kansarme gezinnen*. Leuven/Apeldoorn: Garant.
- Van Keulen, A. (1994). Migrantenouders en kinderopvang. Niet voor, maar met de ouders. In A. Hol (Red.), *Ouderbeleid in de kinderopvang: een maat voor kwaliteit* (pp. 41-52). Alkmaar: Mutant.
- Van Maldergem, S., & Derave, V. (2005). Popcorn poffen boven een vuurtje. *Kiddo*, 6(8), 28-30.
- Van Nuffel, K., Rutgeerts, E., & Sinnaeve, I. (2006). Married with children?! Gezin in het jeugdonderzoek 2000-2005. In N. Vettenburg, M. Elchardus & L. Walgrave (Red.), *Jongeren van nu en straks. Overzicht en synthese van recent jeugdonderzoek in Vlaanderen* (pp. 19-46). Leuven: Uitgeverij LannooCampus.
- Vanpée, K., Sannen, L., & Hedeboom, G. (2000). *Kinderopvang in Vlaanderen. Gebruik, keuze van de opvangvormen en evaluatie door de ouders*. Leuven: HIVA.

- Van Putten, M. (1991). *Hoezo “moeilijk bereikbaar”?* *Praktijkvoorbeelden over contacten met de doelgroep*. Utrecht: NIWZ.
- Verhegge, K. (1999). Kinderopvang: een kwestie van kwaliteit. In L. Vandemeulebroecke, H. Van Crombrugge & J. Gerris (Red.), *Gezinspedagogiek. Deel I: Actuele thema's in onderzoek en praktijk* (pp. 139-158). Leuven-Apeldoorn: Garant.
- Vermeulen, S. (Red.). (2003). *Buurt- en Nabijheidsdiensten. Beleidsaanbevelingen. Het resultaat van de ronde tafelgesprekken georganiseerd door de Koning Boudewijnstichting in het kader van het experimentenfonds. Oktober 2003*. Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Vervotte, I. (2004). *Beleidsnota 2004-2009. Welzijn, Volksgezondheid en Gezin*. Brussel: Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.
- Vogels, M. (2000). *Blaauwdruk voor een toekomstgerichte uitbouw van het kinderopvanglandschap in Vlaanderen*. Brussel: Ministerie van Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen.
- Vogels, M. (2002). *Beleidsbrief buitenschoolse opvang*. Brussel: Ministerie van Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen.
- Waeye, H. (2001). Operationaliseren. In J. Billiet & H. Waeye (Eds.), *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek* (pp. 87-155). Antwerpen: Standaard Uitgeverij.
- Walgrave, L., & Vettenburg, N. (2006). Blinde vlekken in het beleid. In N. Vettenburg, M. Elchardus & L. Walgrave (Red.), *Jongeren van nu en straks. Overzicht en synthese van recent jeugdonderzoek in Vlaanderen* (pp. 327-341). Leuven: Uitgeverij LannooCampus.

Bijlagen

Bijlage 1: Inleidende brief bij de vragenlijst

Bijlage 2: Vragenlijst

Bijlage 3: Histogrammen van de capaciteit tijdens schooldagen en vakanties

Bijlage 4: Frequentieverdeling bij voorrangscriteria

Bijlage 5: Frequentieverdeling bij belangrijkheid van de gehanteerde bekendmakingstrategieën

Bijlage 1: Inleidende brief bij de vragenlijst

Expertisecentrum voor Opvoeding & Kinderopvang

VBJK is partner van Kind & Gezin

Gent
12-04-2005

Geachte Mevrouw,
Geachte Heer,

Ik ben een studente in de tweede licentie Sociale Agogiek aan de Universiteit in Gent. In het kader van mijn scriptie verricht ik een onderzoek naar het opnamebeleid in de Vlaamse en Brusselse IBO's. Nu er voorlopig geen middelen blijken te zijn voor uitbreiding, kampen sommige IBO's met een plaatstekort. Dit onderzoek kan misschien bijdragen om dit duidelijker en bespreekbaar te maken. Het VBJK ondersteunt mij bij het uitvoeren van dit onderzoek.

Voor het eerste gedeelte van dit onderzoek werk ik met een schriftelijke vragenlijst die wordt toegestuurd naar alle verantwoordelijken van de IBO's in Vlaanderen en Brussel. Daarin worden, naast algemene gegevens, een aantal zaken bevraagd over het opnamebeleid, het publiek en de bekendmaking van het IBO. Indien het IBO meerdere locaties telt, is het de bedoeling de vragen te beantwoorden voor alle locaties samen.

Volgend jaar zal waarschijnlijk een tweede deel van het onderzoek plaatsvinden. Concreet houdt dit in dat ik van een aantal verantwoordelijken een interview zou afnemen over hun opnamebeleid en hun visie over toegankelijkheid. Dit onderzoeksgedeelte heeft de bedoeling om wat dieper in te gaan op de resultaten van het eerste gedeelte en een beter begrip te krijgen van het fenomeen.

De gegevens zullen anoniem worden verwerkt. De naam en het adres van het IBO worden gevraagd indien u bereid bent deel te nemen aan het tweede gedeelte van mijn scriptieonderzoek, zodat ik u eventueel kan contacteren.

De resultaten worden verwerkt in een onderzoeksrapport dat beschikbaar zal zijn in mei 2006. Indien u de resultaten persoonlijk wilt ontvangen, gelieve dan uw email-adres op de vragenlijst in te vullen.

Via deze brief wil ik u vriendelijk verzoeken mee te werken aan het eerste deel van het onderzoek door bijgevoegde vragenlijst in te vullen. Het is de bedoeling dat de vragenlijst wordt ingevuld door de verantwoordelijke (lokale coördinator) van het IBO. Uw medewerking zou voor mij een zeer waardevolle bijdrage betekenen bij het uitwerken van mijn scriptie, maar kan ook het debat over de IBO's op beleidsniveau dienen.

Mag ik u vragen deze vragenlijst, in bijgevoegde enveloppe, voor 9 mei 2005 terug te bezorgen aan VBJK, Raas Van Gaverestraat 67a, 9000 Gent.

Indien u vragen hebt, kan u bellen naar Annelies Roelandt op 0485/42.60.15 of mailen naar Annelies.Roelandt@UGent.be.

Ik wil u alvast hartelijk danken voor uw medewerking.

Met vriendelijke groeten,

Annelies Roelandt

Raas Van Gaverestraat 67A • B-9000 Gent
Tel. +32(0)9/232 47 35 • Fax +32(0)9/232 47 50
info@vbjk.be • www.vbjk.be

Bijlage 2: Vragenlijst

1. Algemene gegevens

Is de opvang een door Kind en Gezin erkend IBO?

- Ja
 Neen, Specificeer: .....

Organiserend bestuur:

- Gemeente
 OCMW
 Gemeentelijke v.z.w.
 Andere v.z.w. Welke? .....

Aantal vestigingsplaatsen: .....

Capaciteit van alle vestigingsplaatsen samen: op schooldagen: ..... kinderen
in vakanties: ..... kinderen

Aantal ingeschreven kinderen in 2004: ..... kinderen

De gemiddelde bezetting in 2004:   voor het gehele jaar op schooldagen: .....
voor het gehele jaar tijdens vakanties: .....

Opnamebeleid

2. Hoeveel keer heb je naar schatting ouders moeten weigeren:

- in de voorbije zomervakantie? ..... keer
- in de periode van 1/9/2004 tot nu? ..... keer

3. Hoeveel kinderen stonden er op je wachtlijst:

- voor de voorbije zomervakantie? ..... kinderen
- voor de schoolweken in de periode van 1/9/2004 tot nu? ..... kinderen
- voor de voorbije paasvakantie? ..... kinderen

4. Kruis de uitspraak aan die het meest van toepassing is op jouw IBO:

- Het organiserend bestuur (gemeente, raad van bestuur...) bepaalt alle opnames, elke vraag wordt aan hen voorgelegd.
 Het organiserend bestuur bepaalt alle criteria, maar de verantwoordelijke past ze toe.
 Het organiserend bestuur bepaalt de grote lijnen, de verantwoordelijke werkt die uit.
 De verantwoordelijke werkt het opnamebeleid uit, en legt rekenschap af aan het organiserend bestuur.
 De verantwoordelijke bepaalt volledig zelf het opnamebeleid.

5. Hieronder zijn mogelijke criteria opgenomen die kunnen worden gehanteerd als voorrangscriteria bij wachtlijsten. In welke mate vindt het IBO deze criteria belangrijk? Geef elk criterium een score op een schaal van vijf.
Wanneer het criterium altijd geldt, ook als er geen plaatstekort is, kruis je ook het hokje aan.

1	2	3	4	5
Helemaal niet belangrijk	Niet belangrijk	Gemiddeld belangrijk	Belangrijk	Heel belangrijk

	1	2	3	4	5	Geldt altijd
- Datum van inschrijving (wie eerst inschrijft, eerst plaats)						☐
- De ouders werken						☐
- De ouder is alleenstaand						☐
- Het kind woont in de gemeente						☐
- Het kind gaat naar school in de gemeente						☐
- Er zijn reeds andere kinderen van het gezin ingeschreven bij het IBO						☐
- Het kind is jonger dan 6 jaar						☐
- De ouders volgen een opleiding						☐
- Voorrang voor de laagste inkomens						☐
- Andere 1:.....						☐
- Andere 2:.....						☐

6. Zijn er dingen die u nog wenst mee te delen in verband met het opnamebeleid van het IBO?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Publiek van het IBO

7. Hoeveel kinderen maken gebruik van het sociaal tarief? ..... kinderen

8. Wat zijn de voorwaarden om van het sociaal tarief gebruik te kunnen maken?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

9. Kunt u schatten hoeveel kinderen van werkende en van niet-werkende ouders momenteel van het IBO gebruik maken?

- Ik schat: ..... kinderen van werkende ouders en ..... van niet-werkende ouders
 Ik weet het niet

10. Kunt u schatten hoeveel kinderen uit autochtone en hoeveel uit allochtone gezinnen momenteel van het IBO gebruik maken?

- Ik schat: ..... kinderen uit autochtone en ..... uit allochtone gezinnen
 Ik weet het niet

11. Kunt u schatten hoeveel kinderen uit tweoudergezinnen en hoeveel uit éénooudergezinnen momenteel van het IBO gebruik maken?

- Ik schat: ..... kinderen uit tweoudergezinnen en ..... uit éénooudergezinnen
 Ik weet het niet

12. Heeft u nog opmerkingen in verband met het publiek in het IBO?

.....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....

Bekendmaking

13. Hieronder vindt u een aantal manieren waarop een IBO zich bekend kan maken. Maakt u IBO zich op deze manier bekend? Antwoord telkens met ja of neen.

Indien u ja antwoordt, geef ook aan in welke mate u belang hecht aan deze manier van bekendmaken door een score te geven van 1 tot en met 5. Een 1 betekent dat het helemaal niet belangrijk is, een 5 betekent dat het heel belangrijk is.

	Ja	Neen	Indien Ja:
- Het IBO maakt zich bekend via een folder.	☐	☐	1 2 3 4 5
- De folder van het IBO wordt verspreid via de scholen.	☐	☐	1 2 3 4 5
- De folder van het IBO ligt bij de hulp- en dienstverlenende organisaties in de buurt/de gemeente.	☐	☐	1 2 3 4 5
- Het IBO maakt zich bekend via een website.	☐	☐	1 2 3 4 5
- Het IBO heeft een opendeurdag.	☐	☐	1 2 3 4 5
- Het IBO maakt zich bekend via affiches.	☐	☐	1 2 3 4 5
- Het IBO maakt reclame in het gemeenteblad/de buurtkrant.	☐	☐	1 2 3 4 5
- Het IBO neemt deel aan buurtfeesten.	☐	☐	1 2 3 4 5
- Andere 1:.....	☐	☐	1 2 3 4 5
- Andere 2:.....	☐	☐	1 2 3 4 5

14. Hieronder vindt u een aantal uitspraken over de manier waarop mensen bij het IBO terecht komen. Geef bij elke uitspraak aan in welke mate deze van toepassing is op jouw IBO door een score te geven van 1 tot en met 5. Een 1 betekent dat deze uitspraak voor geen enkele ouder geldt, een 5 betekent dat de uitspraak voor alle ouders in het IBO van toepassing is.

	1	2	3	4	5	Ik weet het niet
- Ouders komen bij het IBO terecht via de school.	1	2	3	4	5	☐
- Ouders komen bij het IBO terecht op doorverwijzing van andere diensten.	1	2	3	4	5	☐
- Ouders komen bij het IBO terecht via mond-aan-mond-reclame.	1	2	3	4	5	☐
- Ouders komen bij het IBO terecht via het lezen van de folder van het IBO.	1	2	3	4	5	☐
- Ouders komen bij het IBO terecht via de website van Kind en Gezin.	1	2	3	4	5	☐
- Andere 1:.....	1	2	3	4	5	☐
- Andere 2:.....	1	2	3	4	5	☐

15. Zijn er nog dingen die u wenst mee te delen over de bekendmaking van het IBO?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

16. Bent u bereid om mee te werken aan het tweede deel van het onderzoek? Dit houdt een interview in.

- Ja
 Neen

Indien ja, vul dan hieronder de naam en het adres van het IBO in:

.....

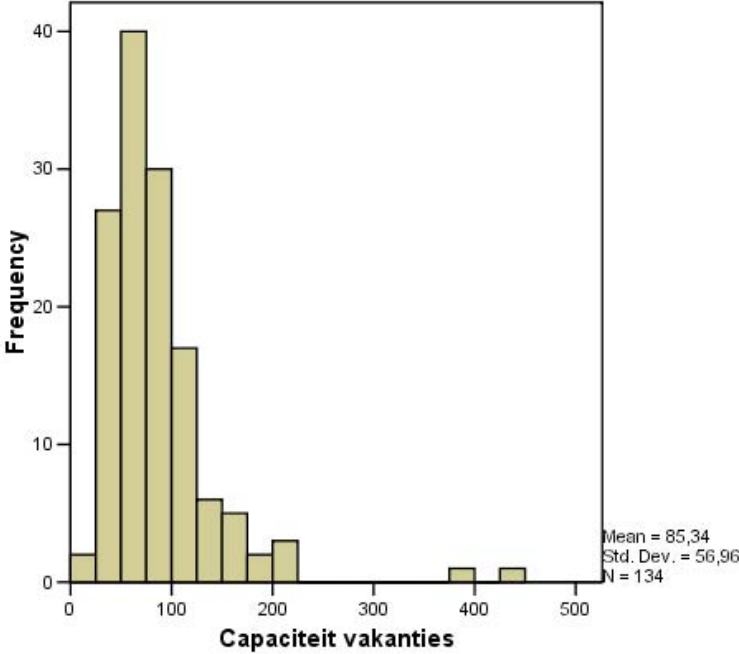
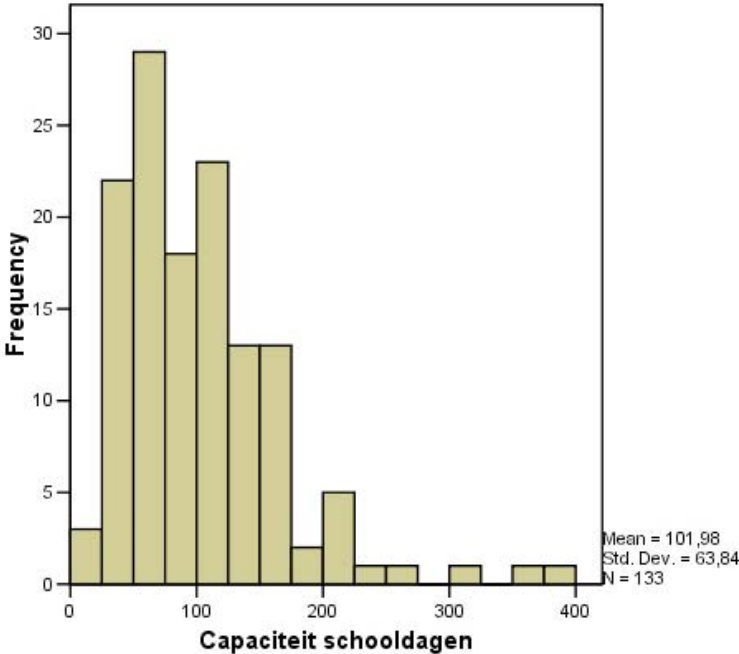
.....

Indien u het rapport met de resultaten persoonlijk wil ontvangen, gelieve dan hier uw email-adres in te vullen : .....

Gelieve deze vragenlijst voor 9 mei 2005 terug te bezorgen aan VBJK, Raas Van Gaverestraat 67a, 9000 Gent. Indien u hierover vragen hebt, kan u bellen naar Annelies Roelandt op 0485/42.60.15 of mailen naar Annelies.Roelandt@UGent.be .

Hartelijk dank voor uw medewerking!

Bijlage 3: Histogrammen van de capaciteit tijdens schooldagen en vakanties

Bijlage 4: Frequentieverdeling bij voorrangscriteria

	N	Helemaal niet belangrijk	Niet belangrijk	Gemiddeld belangrijk	Belangrijk	Helemaal belangrijk
Datum van inschrijving	113	11,50%	4,42%	13,27%	15,93%	54,87%
Het kind woont in de gemeente	113	15,04%	7,08%	9,73%	14,16%	53,98%
Het kind gaat naar school in de gemeente	111	15,32%	9,01%	11,71%	13,51%	50,45%
Er zijn reeds andere kinderen van het gezin ingeschreven bij het IBO	107	17,76%	11,21%	13,08%	33,64%	24,30%
De ouders werken	110	20,91%	19,09%	16,36%	23,64%	20,00%
De ouder is alleenstaand	104	21,15%	17,31%	21,15%	29,81%	10,58%
Het kind is jonger dan 6 jaar	107	32,71%	21,50%	12,15%	14,95%	18,69%
De ouders volgen een opleiding	108	31,48%	25,93%	26,85%	8,33%	7,41%
Voorrang voor de laagste inkomens	106	31,13%	35,85%	24,53%	5,66%	2,83%

Bijlage 5: Frequentieverdeling bij belangrijkheid van de gehanteerde bekendmakingstrategieën

	N	Helemaal niet belangrijk	Niet belangrijk	Gemiddeld belangrijk	Belangrijk	Helemaal belangrijk
Verspreiding folder via de scholen	107	1,87%	2,80%	12,15%	25,23%	57,94%
Bekendmaking via folder	114	3,51%	2,63%	24,56%	23,68%	45,61%
Bekendmaking via de buurt- of gemeentekrant	91	2,20%	3,30%	25,27%	35,16%	34,07%
Verspreiding folder via andere hulp- en dienstverleners	80	3,75%	6,25%	23,75%	40,00%	26,25%
Bekendmaking via website	98	4,08%	9,18%	28,57%	30,61%	27,55%
Bekendmaking via opendeurdag	82	3,66%	10,98%	26,83%	35,37%	23,17%
Bekendmaking via affiches	23	4,35%	8,70%	39,13%	30,43%	17,39%
Deelname aan buurtfeesten	20	0%	20%	35%	35%	10%